LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTES
PIEAUGUŠO PEDAGOĢISKĀS IZGLĪTĪBAS CENTRS

LAVIEŠU VALODA KĀ LĪDZEKLIS SOCIĀLO ZINĪBU APGUVEI MAZĀKUMTAUTĪBU SKOLĀS 2. KLASĒ

DIPLOMDARBS

Autore: **Ināra Prosvirjakova**

Stud. apl. ip05045

Darba vadītāja profesore Dr. paed. Zenta Anspoka

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Diplomdarba „Latviešu valoda kā līdzeklis sociālo zinību apguvei mazākumtautību skolās 2.klasē ” darba mērķis ir pētīt latviešu valodas izmantošanas iespējas sociālo zinību apguves procesā mazākumtautību skolās 2. klasē.

Darbs ir 67 lpp. apjomā. Tas sastāv no divām daļām. Pirmajā daļā ir aprakstīta teorētiskās literatūras analīze par diplomdarba tematu, latviešu valodas kā līdzekļa izmantošanu un apgūšanu vienlaikus bilingvālās izglītības procesā.

Otrajā daļā tiek izklāstīts materiāls par veikto pedagoģisko pētījumu, kura laikā apkopoti materiāli par divu dažādu metožu lietošanu – valodas nošķiršanas un paralēlās valodas izmantošanas mācību metodi. Apkopoti materiāli pr sākumskolas skolotāju sadarbību, kā veiksmīgāk organizēt darbu ar skolēniem sociālo zinību un latviešu valodas apguvei 2. klasē.

Latviešu valoda kā līdzeklis var būt veiksmīgi izmantojam sociālo zinību stundās 2. klasē un šo stundu laikā atkarīgi no izvēlētā temata skolēniem tiek dota iespēja apgūt sociālo zinību mācību saturu un latviešu valodas prasmes. Tas veiksmīgi ietekmē skolēnu latviešu valodas apguvi kopumā un palīdz skolēnu turpmāai socializācijai sabiedrībā.

Darbā tika izmantoti 4 attēli, 4 tabulas, 6 pielikumi un 35 literatūras avoti, kuros ietilpa gan publikācijas, grāmatas, metodiskie materiāli, literatūras avoti svešvalodā, kā arī internetresursi.

THE SUMMARY

Diploma "Latvian language as a means of Social science learning in minority schools Grade 2". The aim is to study the Latvian language usage possibilities of social science learning process in minority schools Grade 2.

The work consists from 66 pages.It consists of two parts. The first part describes the theoretical analysis of literature on the topic of diploma, the Latvian language as the use of the product and at the same time the acquisition of bilingual education.

The second part sets out the material for pedagogical research carried out during which the collected materials on the use of two different methods - the language of separation and parallel use of language learning method. Compiled materials for primary school teachers in cooperation, and better organize the work with students of Social sciences and the Latvian language in Grade 2.

Latvian language as a tool can be successfully use social science 2 hours in the classroom and during those hours depend on the chosen subject students are given the opportunity to learn social studies curriculum and the Latvian language. It successfully influenced students learning the Latvian language as a whole and helps student further socialization of society.

In research were used 4 images, 6 attachments and 35 literature sources, which included publications, books, teaching aids, literature sources in a foreign language, and also Internet resources.

SATURS

IEVADS......5

1. BILINGVISMS UN BILINGVĀLĀ IZGLĪTĪBA SĀKUMSKOLAS PEDAGOĢISKAJĀ PROCESĀ 8

1.1. Bilingvisma izpēte 8

1.2. Bilingvālās izglītības modeļi 18

1.3. Valodas pamatprasmju apguves iespējas bilingvālā mācību procesā (plānošana un izmantošana) 20

1.4. Latviešu valoda kā līdzekļis sociālo zinību stundās 31

2. LATVIEŠU VALODAS IZMANTOŠANAS IESPĒJAS SOCIĀLO ZINĪBU STUNDĀS......37

2.1. Pētījuma vispārīgais raksturojums 37

2.2. Pētījuma rezultāti 40

NOBEIGUMS 64

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI......65

PIELIKUMI......68

1. pielikums. Sociālo zinību stundu konspekti.....69

2. pielikums. Pārbaudes darbs 2. klasei tēmā "Drošība".....79

3. pilikums. Pārbaudes darba rezultātu apkopojums.....81

4. pielikums. Anketa "Skolotāju aptauja par bilingvālo izglītību".....83

5. pielikums. Anketa "Tehmoloģiju, formu un metožu izmantošana sākumskolā".....84

6. pielikums. Tematiskais plāns valodas un mācību satura apguvei.....88

IEVADS

Viena no katra cilvāka lielākajām vērtībām ir valoda. Valodas prasme dod iespēju ne tikai sazināties, bet arī izzināt apkārtējo pasauli, socializēties konkrētā kultūrvidē, attīstīt prātu un emocionālo pasauli (8, 9.).

Valoda sniedz atslēgas uz apkārtējo pasauli-jo vairāk atslēgu, jo lielāka apkārtējā pasaule. Otrās valodas apguves sākumposms sākumskolas izglītībā ir īpaši atbildīgs, jo tas nosaka mācību sekmes, rezultātus, attieksmi pret citām valodām un arī savu dzimto valodu turpmāk.

Latvijā mācības divās valodās nav pašmērķis, bet līdzeklis valsts valodas apguvei konkurētspējīgā līmenī. Bilingvālā izglītība ir nākotnes izglītība, jo vairāku valodu zināšana sniedz lielākas iespējas nākotnē. Skolēniem dzīvei tā sniedz prasmi domāt divās valodās, būs iegūtas zināšanas ne tikai par vienu, bet par vairākām kultūrām un to savstarpējiem sakariem. Eiropā ir svarīgi būt bilingvālam.

Bilingvisms vai divvalodība ir funkcionāla divu valodu brīva prasme un lietošana. *Bilingvālā izglītība:ir* mērķtiecīgs process, kurā tiek izmantotas divas mācību valodas satura apguvei, līdz ar to otrā valoda no mācību priekšmeta kļūst par mācību līdzekli, daļa mācību priekšmetu tiek mācīta otrajā valodā (23, 138.).

Praksē svarīgi piedāvāt skolēniem apgūt sociālās zinības bilingvāli, jo uzskatu, ka apgūstot zināšanas atbilstošā priekšmetā, vienlaicīgi tiek izmantota latviešu valoda kā līdzeklis, kas sekmē sociālo zinību programmas standarta un valsts valodas apguvi vienlaikus. Sociālās zinības veidotas kā integrēts priekšmets, kā vienlīdz nozīmīgus komponentus ietverot ētisko, pilsonisko, ekonomisko un veselības izglītību.

Stundas, kas notiek latviešu valodā mazākumtautību skolās, sekmē skolēnu valodas apguves procesu. Bet galvenokārt latviešu valoda ir jāmācās latviešu valodas stundās, jo apgūtais materiāls palīdzēs citos mācību priekšmetos. Pārējos mācību priekšmetos galvenā uzmanība tiek veltīta mācību priekšmeta satura apguvei, latviešu valoda ir tikai līdzeklis jaunu zināšanu iegūšanai (23, 20.).

Skolēniem jāprot izmantot valodu dažādiem saziņas mērķiem. Nav iespējams tikai latviešu valodas stundās radīt daudzveidīgas un autentiskas saziņas situācijas. Skolēniem jāmācās izprast latviešu tautas kultūru, savdabību, jāprot saprasties daudzkultūru sabiedrībā.

Lai sekmētu otrās valodas apguvi, nepieciešams sākumskolas vecuma skolēniem nodrošināt pozitīvo emocionālo fonu, kurā skolēns tiek rosināts novērot apkārtējo pasauli, uztvert un izprast tajā satopamos priekšmetus, dzīvas būtnes vai parādības, prast saklausīt

vārdus, ar kuriem tās nosauktas, saprast šo nozīmi konkrētā kontekstā, ieklausīties to skanējumā. Valoda, kā domāšanas instrumenta un saziņas līdzekļa attīstība ir vienlīdz nozīmīga prasme visā mācību procesā.

Dzimtajā valodā, sākumskolas vecuma skolēniem pēc K.Beikera, ieteicams apgūt humanitārā un estētiskā cikla priekšmetus; bilingvāli vai valsts valodā-sociālās zinības, dabaszinības, matemātiku un valsts vēsturi.

Bilingvālā izglītība pārbauda ne tikai valodnieku, bet arī skolotāju metodisko sagatavotību un spēju apgūt jaunas metodes.

Valodas mācīšanas un apguves procesā ir svarīga vide, kas veicina katra skolēna runas darbību, mācību metodes un mācību saturs, metodiskie paņēmieni un mācību darba organizācijas formas.

Latvijā ir pieredze minoritāšu skolās nodrošināt tādu izglītības procesa norisi, kurā līdztekus(stundā) tiek izmantotas divas mācību valodas un līdz ar to otrā valoda (latviešu valoda) no mācību priekšmeta kļūsts par mācību līdzekli.

Taču nereti praksē vislielākās grūtības rodas, ja skolotājs nepietiekami orientējas bilingvālās izglītības teorijās, kā arī nepārzin mācību saturu un valodas integrēto apguves plānošanas praksi.

Pētījuma mērķis Pētīt latviešu valodas izmantošanas iespējas sociālo zinību apguves procesā 2. klasē.

Pētījuma jautājums:Kādas mācību metodes un paņēmieni jāizmanto darbā ar 2. klases skolēniem, lai sekmētu latviešu valodu kā līdzekli sociālo zinību apguvē?

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par bilingvālo mācībuprocesā un sociālo zinību satura apguvi sākumskolā 2. klasē.
2. Pētīt pedagoģisko pieredzi latviešu valodas izmantošanai sociālo zinību apguvē un apkopot pētījuma rezultātus.
3. Izstrādāt ieteikumus sociālo zinību skolotājām darbam bilingvāli.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā-literatūras analīze
2. Empīriskās metodes:
    2.1. Pedagoģiskā procesa vērojums
    2.2. Mācību līdzekļu analīze
    2.3. Pārrunas ar skolotājiem

Pētījuma struktūra:

Pētījums sastāv no divām daļām. 1.daļā analizētas teorijas par tematā ietverto problēmu, 2. daļā apkopoti pētījuma empīriskie rezultāti un piedāvāti ieteikumi skolotājiem. Darba nobeigumā ir secinājums un izmantotās literatūras saraksts.

Pētījuma bāze: Rīgas XX mazākumtautību vidusskolas, 2.a un 2.b klašu 60 respondenti.

1. BILINGVISMS UN BILINGVĀLĀ IZGLĪTĪBA SĀKUMSKOLAS PEDAGOĢISKAJĀ PROCESĀ

1.1. Bilingvisma izpēte

Izglītības programmā katrai jomai ir sava vieta skolēna harmoniskas personības veidošanās procesā. Taču valoda, gan dzimtā valoda, gan otrā valoda, mazākumtautību izglītības programmā ieņem īpašu vietu. Apgūstot valodu, skolēns mācās domāt, izteikt savas domas mutvārdu un rakstu runā, apgūt jaunu pieredzi un veidot analītiski vērtējošu attieksmi pret apkārtējo pasauli. Valodas mācīšanas un mācīšanās rezultāts ietekmē skolēna izglītības kvalitāti kopumā (7, 44.-45.).

Pastāv vairāki bilingvālas izglītības pamatmodeļi:

1. Segregācijas izglītība; valsts politika ir vērsta uz to, lai mācības minoritāšu skolās notiktu tikai minoritātes valodā (piem., bantu valodu runātajiem Namībijā, turkiem Bavārijā, kurdiem Zviedrijā). Šādai praksei tikai no pirmā acu uzmetiena ir kas kopīgs ar minoritāšu tiesību ievērošanu. K. Paulstone, 1982. gadā analizējot situāciju Zviedrijas minoritāšu izglītībā, nonāca pie secinājuma, ka pirmajā brīdī šķietami humānā un it kā progresīvā prakse veidot īpašas klases imigrantu bērniem, kurās tie mācītos tikai savā valodā un zviedru valoda būtu tikai mācību priekšmets, slēpj pavisam citus mērķus. Lingvistisko cilvēktiesību aizsegā tiek kavēta imigrantu sociālā mobilitāte. Nepietiekamo oficiālās valodas zināšanu dēļ šādu skolu beidzēji nevar ne iegūt tālāku izglītību, ne konkurēt darba tirgū. Līdz ar to tas ir slēpts segregācijas mehānisms. Latvijas sabiedrības integrācijas programma nepieļauj segregācijas izglītību, tāpēc šāda tipa skolu Latvijā nav.

2. Pārejas bilingvālā izglītība; minoritātes valoda tiek izmantota kā mācību valodu paralēli majoritātes valodai, pakāpeniski palielinot majoritātes valodas īpatsvaru. Iespējama gan agrīna (pēc 2 gadiem), gan vēlīna pāreja (pēc 6.-7. klases) uz majoritātes valodu kā vienīgo mācību līdzekli (minoritātes valoda visu laiku var tikt mācīta kā priekšmets). Šāds modelis bērnus gatavo reālajai dzīvei, kurā pārsvarā būs jālieto majoritātes valoda, vienlaikus attīstot arī akadēmiskās iemaņas minoritātes valodā. Mīnuss – daži bērni, kuri individuālu īpatnību dēļ neapgūst majoritātes valodu pietiekami ātri, var atpalikt mācībās, ja ar viņiem īpaši nestrādā.

Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātie "Mazākumtautību izglītības programmu paraugi", īpaši 1. un 2. modelis, atbilst pārejas bilingvālajai izglītībai, tomēr Latvijas valodas situācijas īpatnību dēļ tiem ir arī citu bilingvālās izglītības modeļu iezīmes.

3. Separātisma bilingvālā izglītība; šā modeļa mērķis ir minoritātes monolingvisms un monokulturālisms, bet, atšķirībā no segregācijas izglītības, tā nav valsts politika, bet pašas minoritātes izvēle. Valsts valoda nereti nav pat mācību priekšmets. Šāda prakse parasti saistās ar minoritātes centieniem pēc politiskās autonomijas. Šāda tipa modelis ir pretrunā ar Latvijas konstitūciju, un neviena minoritāte šādu vēlmi nav izrādījusi.

4. Imersijas bilingvālā izglītība; šis ir specifisks modelis, kas attīstījies Kanādā ap 1965. gadu. Kanāda ir federāla valsts, kurā noteiktas 2 oficiālās valodas: angļu un franču. Atsevišķās valsts daļās dominē viena no šīm valodām. Anglofonu vecāku grupa, kas vēlējās, lai viņu bērni būtu bilingvāli un bikulturāli, radīja īpatnēju izglītības modeli – bērniem no tikai angliski runājošām ģimenēm skolā vienīgā vai dominējošā mācību valoda bija franču valoda, angļu valodu pievienoja tikai vēlāk.

Imersija arī ir jumta termins atšķirīgām programmām, kas atšķiras gan ar bērnu vecumu (agrā, novēlotā, vēlā imersija), gan ar imersijas programmā pavadītā laika daudzumu (pilnīgā vai daļējā). Vispopulārākā ir agrā pilnīgā imersija – pirmajās klasēs mācības angļu bērniem notiek tikai franču valodā. Mācību saturs ir tieši tāds pats kā parastās skolās. Pašlaik Kanādā ir ap 2000 franču imersijas skolu, kurās iesaistīti ap 6% bērnu. Šo skolu varianti ir Spānijā, Somijā, Velsā, Īrijā, Katalonijā u.c., tomēr vairāku iemeslu dēļ imersija ir tipiska Kanādas parādība. Pirmkārt, tās mērķis ir bilingvisms divās augsta prestīža t.s. pasaules valodās, otrkārt, vecāki un paši bērni ir stungri motivēti, treškārt, ir precīzi izstrādāta metodika (piem., bērni klasē un starpbrīžos var runāt angļu valodā, franču valodas kļudas netiek labotas u.tml.).

Jāuzsver, ka Latvijā par imersijas programmām varētu runāt tikai tad, ja oficiālā, t.i., latviešu valodā runājoši bērni mācītos kādā minoritātes valodā vai svešvalodā. Teorētiski tas nav neiespējami, bet pašreiz šādas programmas acīmredzot neeksistē.

5. Bilingvālā izglītība minoritātes valodas saglabāšanai; šāda tipa skolās minoritātes bērni lieto minoritātes valodu kā mācību līdzekli, bet mērķis ir pilnīgs bilingvisms minoritātes un majoritātes valodā. Majoritātes valoda ir māčibu priekšmets, dažkārt arī mācību līdzeklis. ASV ir apmēram 5000 šādu skolu; tās ir galvenokārt nelielas, privātas augstākās vidusšķiras bērnu skolas (piem., Ņujorkā ir ap 130 skolu, kurās mācības notiek ivritā); šādas skolas ir

spāņu bērniem ASV, somiem Zviedrijā, velsiešiem Velsā u.c. Pamatā ir minoritātes vēlme saglabāt nacionālo identitāti. Jāuzsver, ka šāds modelis darbojas tikai tad, ja ir pietiekami stipra majoritātes valodas vide, citādi veidojas separātās izglītības modelis. Jāšaubās, vai šādu skolu beidzēji spēs konkurēt darba tirgū un iegūt augstāko izglītību valsts valodā tieši majoritātes vides deficīta dēļ.

6. Divvalodu (duālā) bilingvālā izglītība; ja sabiedrībā pastāv kolektīvais bilingvisms un skolā/klasē ir apmēram vienāds majoritātes un minoritātes skolēnu skaits, var izmantot īpatnēju bilingvālās izglītības modeli, kur mācību procesā vienlīdz lielā mērā izmanto abas valodas. Abas valodas ir vinādā statusā, un to lietojums ir nesistemātisks (piem., no rīta skolēni uzzina, kurā valodā šodien skolā runās; pirmdien matemātiku var mācīt angliski, ķīmiju – spāniski, bet trešdien otrādi u.tml.). Abas valodas jāmāca kā priekšmeti, skolas videi un darbiniekiem jābūt bilingvāliem. Šo principu vēlams ievērot vismaz 4 gadus (16, 8.-10.).

Šādi attīstās relatīvi laba abu valodu prasme, turklāt gan runā, gan rakstos. Mīnusi: iespējama skolēnu pašsegregācija, un grūti izvairīties no majoritātes valodas pārsvara. Majoritātes vecāki bieži tomēr nevēlas sūtīt bērnus šādās skolās. Latvijā šāda tipa modelis eksperimentālā kārtā būtu pārbaudāms, piemēram, nelielās lauku skolās ar aptuveni vienādu majoritātes un minoritātes iedzīvotāju īpatsvaru.

Īpašs bilingvālās izglītības paveids tiek īstenots skolās, kurās tiek lietotas divas (vai trīs) valsts oficiālās valodas (Luksemburgā, Singapūrā), kā arī t.s. internacionālās skolās un Eiropas skolās (35.).

Kopš mūsu gadsimta 60.gadiem attieksme pret bērniem, kuru pirmā valoda atšķiras no valsts valodas, kad šī problēma parādījās Eiropā masveidīgi, ir radikāli mainījusies. Tā ir virzījusies no zināmiem aizspriedumiem un augstprātības, tātad no negāciju sistēmas, uz sistēmu, kas nevis noliedz, bet izceļ-„labumu" kopu, ko satur bilingvālās izglītības priekšrocības-kopienu savstarpējā kulturālāmijiedarbība, bagātināšana, dzimtās kultūras izkopšana un pastāvēšana valsts kultūras laukā .Bilingvālā izglītība Latvijā nozīmē to, ka latviešu valoda tiek izmantota par mācību līdzekli, apgūstot vairākus mācību priekšmetus mazākumtautību skolās. Mazākumtautību pārstāvjiem, kas vālas saglabāt savu valodu un kultūru, Latvijas izglītības sistēma piedāvā bilingvālus izglītības modeļus, kas nozīmē, ka dažus priekšmetus pasniedz vienā, dažus otrajā valodā. Valsts uzdevums ir nodrošināt visiem iedzīvotajiem vienādas izglītības iespējas (1, 160.).

Latvijā bilingvālā izglītība palīdz risināt skolēna turpmākās izglītības jautājumu, sniedzot iespēju izvēlēties, valodu, kurā viņš vēlas iegūt vispērējo vidējo izglītību un augstāko izglītību. Tas ir ne tikai latviešu valodas apguves process, bet arī iespējas nākotnē jau apgūto valodu lokam piepulcināt vēl citas valodas. Bilingvālai izglītības kā pirmskolā, tā arī sākumskolā vajadzētu radīt interesi un prieku apgūt valodu, un apzināti parādīt abas apgūstamās valodas un kultūras līdzvērtību. Šobrīd latviešu valodas apguves iespējas ir ļoti plašas. Latviešu valoda, kā mācību priekšmets minoritātēm ir iekļauts pirmsskolas, sākumskolas, pamatskolas un vidusskolas, un atsevišķu augstskolu mācību programmās (27,12.)

Pirms plāno mācīšanās pilnveides procsu sākumskolā, nepieciešms pārdomāt efektīvu darbību kopumu, kas sekmētu otrās valodas un runas pietiekamu attīstību;

- formulēt valodas specifiskos aspektus, kurus plāno iemācīt skolēniem,pārliecināties, vai tie atbilst mācību programmai citos priekšmetos
- izvēlēties piemērotas aktivitātes, kuras pašas par sevi attīsta attiecīgos aspektus
- sastādīt to vārdu krājumu, ap kuriem koncentrēsies aktivitātes
- sarakstīt neformālus dialogus, kas varētu izraisīties sakarā ar izvēlētām aktivitātēm
- sagatavot„valodas paraugus”, ko varēs izmantot (kartiņas ar vārdu krājumu, uzlīmes, etiķetes, kā arī dialogu paraugus)
- izveidot neformālu skolotāja sarunu, kas pavadītu izvēlētis aktivitātes
- pārdomāt aktivitāšu vaiantus atbilstoši skolēnu valodas pārvaldīšanas līmenim(1, 162.-163.)

Valodu apguve kļūst par motivētu darbību, ja vispirms ietver mērķtiecīgu apkārtējās pasaules izzināšanu, savas vetas atrašanu šajā pasaulē. neatkarīgi no tā, vai bērns ir pirmsskolas vai sākumskolas vecumā, vispirms viņām piemīt vajadzība noskaidrot lietu un parādību mijsakarības, vajadzība pēc saskarsmes ar citiem, vajadzība darboties, būt aktīvam, vajadzība iztēloties, fantazēt, saskatīt savu pūliņu rezultātus tikt par to atzītam. Ikvienā situācijā bērnam ir svarīga pārliecība, ka viņš tiks atbalstīts, ja radīsies tāda nepieciešamība (8, 14.).

Valodu mācīšanās procesā vienādi svarīgi ir kā novērot apkārtējo pasauli, tā arī censties kaut vai sākotnēji neveikli un kļūdaini no gramatikas viedokļa, bet vērtīgi no domas viedokļa stāstīt par redzēto un dzirdēto, uztvert objektus, tos salīdzināt, pretstatīt, jautāt, atbildēt, secināt, prast saklausīt vārdu, ar kuru tiek nosaukts konkrēts objekts, parādība vai process,

apjēgt tā nozīmi kontekstā, ieklausīties vārda skanējumā, sadzirdēt skaņas vārdā. Bērns var nezināt vārda jēgu, bet nojausmu par pausto informāciju var iegūt no žestu un mīmikas valodas. Lai arī mācoties vēl kādu jaunu valodu paralēli dzimtajai valodai, tās apguve pārsvarā balstās uz tiem pamatiem, kas iegūti dzimtajā valodā, tomēr, apgūstot un lietojot vairākas valodas vienlaikus, bērnam ir papildu slodze, un tāpēc panākumi katrā atsevišķā valodas laukā kādā noteiktā laika posmā var būt gausāki. Ļoti svarīgs ir veids un praktiskie paņēmieni, kā bērns, nekaitējot viņa dzimtajai valodai, tiek ievadīts citu valodu apguvē (8,15).

Globalizācijas procesi pasaulē un sociāli ekonomiskie procesi valstī ietekmē valodas vidi un ievirza arvien jaunus lingvodidaktiska rakstura jautājumus, kas vienādi svarīgi gan dzimtās valodas, gan citu valodu apzinātas mācīšanās procesā. Mūsdienās, īpaši pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai, palielinājās cilvēku migrācija, līdz ar to arī savstarpējie kontakti. Pieaug ģimeņu skaits, kurās bērni aug bilingvālā un pat multilingvālā vidē. Skolās ienāk arī to latviešu ģimeņu bērni, kuri kopā ar vecākiem zināmu laiku ir dzīvojuši ārpus Latvijas un savā mītnes zemē mācījušies šīs valsts valodā (8, 9.).

Lai sekmētu valsts valodas apguvi Latvijā ar 1999. gada Izglītības un zinātnes ministrijas rīkojumu Nr. 286 ir apstiprināts bilingvālās izglītības programmas paraugs ar četrām apakšprogrammām jeb modeļiem. Šie modeļi dod iespēju bērniem apgūt latviešu valodu un kultūru un arī "mācīties dzimto valodu un kultūru". Visos modeļos ir paredzēts mācīt "bilingvāli", kaut arī netiek raksturota metodoloģija, ar kuru ir paredzēts nodrošināt šo bilingvālo mācību procesu (27, 9.).

Bilingvisms jeb divvalodība ir divu valodu brīva prasme un lietošana. Savukārt bilingvālā izglītība – mērķtiecīgs process, kurā tiek izmantotas divas mācību valodas, līdz ar to otrā valoda no mācību priekšmeta kļūst par mācību līdzekli, daļa mācību priekšmetu tiek mācīta otrajā valodā. Ar šo terminu tiek apzīmēti vairāki simti modeļu un programmu, ko vieno kopīgs princips: par mācību līdzekli tiek izmantotas divas (dažos gadījumos trīs vai četras) valodas. Ja otra valoda tiek mācīta tikai, kā priekšmets, par bilingvālo izglītību runāt nevar. Latvijā, tāpat kā jebkurā citā valstī, mācības divās valodās nav pašmērķis, bet līdzeklis valsts valodas apguvei konkurētspējīgā līmenī. Tas ir arī vienīgais veids, kā iespējams pašos pamatos praksē nodrošināt kopīgu saziņas valodu visiem Latvijas iedzīvotājiem un īstenot Latvijas sabiedrības integrācijas programmu.

Abu valodu izmantošanas veidi un formas (mutiskā, rakstiskā, izmantojamā literatūra, audio un videofilmas, kā arī dažāda veida didaktiskie materiāli) netiek reglamentētas. Bilingvālā izglītība Latvijā nozīmē to, ka latviešu valoda nav vairs tikai mācību priekšmets

mazākumtautību skolu stundu sarakstā, bet dažu mācību priekšmetu apguvē tā ir arī mācību līdzeklis. Tātad daži mācību priekšmeti tiek apgūti latviešu valodā.

Bilingvālā izglītība attiecas uz gadījumiem, kas paredz mācību procesā izmantot divas valodas, turklāt valodu pielietošanas veidi un laiki mēdz būt dažādi. Šo pielietojumu vietu un laiku nosaka izglītības vai politikas mērķi, un tie mēdz būt visai atšķirīgi.

Bilingvālā izglītība, kuras gaitā mācīšanai izmantojamas divas valodas, atšķiras ar to, ka valoda, kurā māca jebkuru konkrētu priekšmetu, pati par sevi arī ir šīs mācīšanās mērķis. Ir zināms, ka vislabāk valoda tiek apgūta zīmīga un svarīga konteksta gadījumā. Lai varētu mācību laikā sasniegt divus mērķus, visu laiku vajag balansēt starp stundām, kuru fokuss ir vērsts uz priekšmeta saturu un stundām ar specifiski valodniecisku pildījumu, atbilstoši skolēnu vajadzībām un attīstības līmenim. Bilingvālā izglītība ir vienkāršs apzīmējums, sarežģītai parādībai (1, 38.).

Tātad, lai varētu mācību laikā sasniegt divus mērķus, svarīgi ir saskatīt otrās valodas apguves satura mērķi un macību priekšmeta mācību saturu, atbilstoši skolēna vajadzībām un attīstības līmenim.

Bilingvālās izglītības mērķis ir dot bērniem iespēju iemācīties lasīt un pilnveidot savas zināšanas un prasmes citos akadēmiskajos priekšmetos savā dzimtajā valodā, kamēr viņi apgūst jauno otro valodu. Tas, ko bērns iemācās dzimtajā valodā, tiek pozitīvi pārnests uz jauno otro valodu, kad bērns to ir apguvis (23, 122.).

Varētu domāt, ka bilingvisms (divvalodība) ir vienkārša divu valodu prasme. Tomēr patiesībā tā ir daudz sarežģītāka parādība. Pašā sākumā jānošķir bilingvisms indivīda līmenī (individuālais bilingvisms) un bilingvisms grupas līmenī (kolektīvais bilingvisms). Abi bilingvisma līmeņi ir cieši saistīt8i, jo individuālais bilingvisms var ietekmēt valodas līmeni kolektīvā līmenī (11, 15.).

Nevar prognozēt, ka šobrīd latviešu valodas apguves iespējas ir ļoti plašas. Latviešu valoda kā mācību priekšmets minoritātēm ir iekļauts pirmsskolas,pamatskolas, vidusskolas un atsevišķu augstskolu mācību programmās. Valodas zināšanas var pilnveidot arī kursos, interešu klubos, vasaras nometnēs vai dažādos kultūras un izglītojošos pasākumos, kā arī izmantot tālmācības un pašmācības metodes. Dažādas valodas apguvēju grupas nodrošinātas ar piemērotiem mācību līdzekļiem, bet skolotāji – ar metodisko literatūru un mācību palīglīdzekļiem. Lielu atbalstu latviešu valodas apguves organizēšanai sniedz valstiskās un sabiedriskās organizācijas.Viens no iemesliem, kāpēc atkal jāatgriežas pie valodas jautājumu

risināšanas, ir atzinumi par latviešu valodas lietojuma kvalitātes ievērojamu pasliktināšanos. Pēdējos gados ir aktualizējies jautājums par mazākumtautību iedzīvotāju latviešu valodas prasmi un lingvistisko attieksmi pret valsts valodu (21, 6.).

Latviešu valodas apguve mazākumtautību izglītībā pēdējos gados kļuvusi par vienu no valsts valodas politikas prioritātēm, līdz ar to lielākai daļu speciālistu tā vairs nav jauna un nezināma pasaule.

Mūsdienu apvienotā Eiropā, dažādu valstu sabiedrībā ir nepieciešams apgūt vairākas valodas vienlaikus. Līdz ar šo izvirzīto uzdevumu ļoti grūti apgūt divas vai vairākas valodas vienlīdzīgi austā līmenī valodas pareizrakstības noteikumus un komunikatīvās prasmes nepieciešamā apjomā. Parasti kāda no valodām dominē, bet otrā valoda ir „vājāka". Šī starpība parādās vārdu krājuma apjomā, spējā izmantot gramatikas pamatus un fonētikas apguvē. Parādās arī problēma ar valodas nesēju kultūras iepazīšanu. Pat apvienojot, daudz labvēlīgo faktu var izrādīties, ka valoda nav apgūta pilnībā (11, 35.).

Pārmaiņas Latvijas sabiedriskajā un politiskajā dzīvē jau gandrīz divdesmit gadu garumā radījušas jaunas vēsmas arī mazākumtautību izglītībā, kur viens no lielākajiem ieguvumiem ir kvalitatīvi jauna mācību priekšmeta un zinātnes disciplīnas –latviešu valodas kā otrās valodas jeb LAT2 izveidošanās. Šī priekšmetaattīstības vēsture, esamība un nākotne ir cieši saistīta ar valsts valodas attīstības ilgtermiņa politiku, reformām izglītībā un mazākumtautību integrācijas programmu (21, 5.).

Pašlaik Latvijā ir attīstīti bilingvālās izglītības modeļi un ir laba prakse, bet izglītības politikas dokumenti nesniedz skaidru turpmākās bilingvālās izglītības attīstības koncepciju: vai Latvijas valstī izglītības politikas ilgtermiņa mērķis ir stipras vai vājas bilingvisma formas. Vai bilingvālā izglītība ir domāta tikai skolēniem, kas ģimenē runā vienā no Latvijas mazākumtautību valodām, vai nākotnē tā tiks izmantota, lai uzlabotu svešvalodu prasmi visiem skolēniem? Kāda veida bilingvālā izglītība būs pieejama nākotnē skolēniem no imigrantu ģimenēm, kuru dzimtā valoda nav viena no mūsu valsts mazākumtautību valodām? (14, 13.).

Bilingvālā mācību programma- ir izvērsts mācību plāns, kas apraksta bilingvālās izglītības gaitu un izmantojamo līdzekļu izmantošanu (saturs, metodes utt.), kas ir nepieciešami, lai sasnegtu valodas apguves mērķus. Katrā valstī bilingvālās izglītības mērķus nosakavalsts Izglītības Ministrija, atkarībā no valodu un valsts izglītības politikas. Vēl sarežģītāk ir tad, kad uzdod jautājumu, kādā līmenī jāprot otrā valoda. Klasiskā L.Blūmfilda

bilingvisma definīcija „divu vai vairāku valodu prasme dzimtās valodas līmenī ”(Bloomfield 1933) mūsdienās šķiet pārāk kategoriska. Pretējās pozīcijās atrodas tie, kas par bilingviem uzskata, piemēram, tūristus, kas apguvuši dažas izdzīvošanas frāzes. Tātad bilingvisma kritēriji nedrīkst būt ne par šauru, ne par plašu (11, 17.).

Pastāv tāds termins kā **sabalansētais bilingvisms;** kad cilvēks vienlīdzīgi labi prot divas valodas.Sabalansētā bilingvisma jēdziens ir nedaudz idealizēts. Kā, Dž. Fišmens norāda, tikai daži cilvēki vienlīdz labi lieto abas valodas jebkurā situācijā. Parasti valodas tiek izmantotas atšķirīgās funkcijās, piemēram vienā valoda darba attiecībās, bet ģimenē otra. Rodās vel viena problēma, ka cilvēks ir apguvis abas valodas vienādā līmenī, bet šis līmenis ir pārāk zems (11,17.).

„Semilingvisms” un „dubultais semilingvisms” nozīmē to, kabilingviem vismaz dažādās valodas pamatprasmēs parasti dominē viena no valodām. Dominējošā valoda laika gaitā var mainīties, ja cilvēks nonāk citā valodas vidē. Ja viena valoda dominē, tiek lietots termins asimetriskais bilingvisms. Šādiem cilvēkiem, salīdzinot ar monolingviem, abās valodās it kā vērojamas vājākas iemaņas sešās jomās:

- vārdu krājumā;
- valodas pareizībā;
- valodas iemaņu automātismā;
- radošajā izpausmē (neoloģism veidošanā);
- valodas funkciju realizēšanā;
- valodas tēlainībā (11,18.).

Funkcionālais bilingvisms ir divu valodu lietojums, un tam ir sakars ne tikai ar valodas materiāla apguves līmeni. Spēja lietot funkcionālo bilingvismu ir spēja sazināties izmantojot valodu atbilstoši situācijai. Bilingvismu var aplūkot psiholoģiskā, lingvistiskā, sociālā un pedagoģiskā satījumā. Bilingvisma attīstību ietekmē piederība pie majoritātes, elitas vai opizīcijas. Ir dažādi cēloņi bilingvisma attīstībā; divas valodas apgūst sģimenē, iemācās pagalmā, bērnudārzā, skolā, izglītības pulciņos. Apstākļi ir mainīgi, līdz ar to arī bilingvisms nav vis stabila, bet nepārtraukti mainīga iezīme.

Pastāv agrīnā bilingvisma tipi: Agrīnā bilingvisma pamattipi ir **simultānais un secīgais** bilingvisms. Simultānis bilingvisms attīstās, ja bērns divas valodas apgūst vienlaikus. Šāda situācija rodas divvalodīgā ģimenē, kad katrs vecāks runā savā valodā ar bērnu. Secīgais

bilingvism rodas dad, ja bērns apgūst sākumā vienu valodu un tad otru. Šī situācija ir raksturīgabērniem, kuri mājās apgūst vienu valodu bet bērnudārzā otru valodu.

Simultāno bilingvismu ietekmē četri pamatfaktori:

1. Kurās valodās katrs no vecākiem SPĒJ runāt? Kad vecāki spēj runāt divās valodās vienlīdzīgi labi, abi vecāki var būt monolingvi. Irsvarīgi, vai vecāku lietotās valodas ir majoritātes vai minoritātes valodas. Jāņem vērā arī tas. vai vecāku bilingvismam ir suplementšrs aizstājošs raksturs.
2. Kurās valodās katrs no vecākiem ar bērnu RUNĀ? Vecāki savā starpā vienojas kurā valodā katrs runās ar bērnu. Vai abi vecāki runā ar bērnu divās valodās, kā arī tiek pieņemts lēmums runāt tikai minoritātes valodā ģimenē un ļaut apgūt majoritātes valodu ārpus mājas.
3. Kurās valodās ar bērnu runā citi ģimenes locekļi? Ir ģimenes, kurās vecāki ar bērniem runā vienā valodā, bet bērni savā starpā runā citā valodā.
4. Kuras valodas tiek lietotas kopienā? Pat pirms trīs gadu vecuma bērns var sākt apgūt kopienā un bērnudārzā runātās valodās (Cummins 1991b). Abas ģimenē lietotās valodas var tikt nostiprinātas ārpus mājas, bērns var klūt bilingvāls vides ietekmē (11, 68.).

Simultānā bilingvisma pētījumi ļāvuši izdarīt divus nozīmīgus secinājumus. **Pirmkārt,** divu valodu vienlaicīgas apguves process un mehānisms neatšķiras no vienas valodas apguves procesa. bērns mācās divas valodas tieši tāpat kā vienu.

Otrkārt, var apgalvot, ka bilingvisms var būt pirmā valoda, resp., kā bērnam var būt divas pirmās valodas. Tas skan ar domu, ka bilingvāls cilvēks operē ar vienotu valodas sistēmu (11, 70.).

Secīgais bilingvisms attīstās, ja pēc pirmās valodas apguves tiek apgūta arī otrā valoda. Secīgais bilingvisms ir cieši saistīts ar otrās valodas apguvi. Valodas aguve var būt **neformālā**(pagalms, bērnudārzs, kopiena), bieži vien attīstās tad, ja bērns nonāk kontaktos ar citā valodā runājošiem vienaudžiem vai saskarē ar kultūru (dažādi informācijas avoti) citā valodā un formālā (skola, valodu kursi) tad, kad otrā valoda tiek apgūta kopienā un galvenā valodas nodrošinātāja ir izglītības sistēma. Bērnībā kļūt par bilingvu var neapzināti un dabiski. Daudz tiek diskutētspar to, kādā vecumā vislabāk apgūt otro valodu un par to, vai pastāv sakars starp valodas prasmes līmeni un apguves vecumu.

Ir svarīgi nošķirt valodas apguvi un valodas mācīšanos. Valodas apguve norisinās dabiski, tas ir neapzināts process, kas notiek nepiespiestās komunikācijas laikā; valoda ir tikai komunikācijas līdzeklis, bet ne mērķis. Valodas mācīšanās notiek formālā situācijā, kad īpaši tiek mācīti atsevišķi valodas elementi-parasti gramatika un leksika. Mācīšanās ir apzināts process, kura laikā valodas apguvējs kaut ko uzzina „par valodu". Parasti tiek analizētas un labotas apguvēja pieļautās kļūdas (11, 68.).

Iepriekš analizētā teorētiskā literatūra ļauj secināt, ka uz bilingvisma attīstība notiek dažādi:

- divas valodas var apgūt ģimenē, iemācītie pagalmā, bērnudārzā, skolā, kursos pieaugušajiem
- Tā kā atšķirīgi ir gan indivīdi, gan sociālais konteksts, ir grūti un riskanti izdalīt kategoriskus vispārinājumus par bilingvisma attīstību, bet tajā pašā reizē, uz bilingvismu neved tikai mērķtiecīgs darb
- To ietekmē indivīda psiholoģija, vide un apstākļi, politiskie un kulturas apstākļi, citi dalībnieki. Kļūšana par bilingvu ir lingvistisks, sociāls un psiholoģisks notikums.
- Bilingvisms un bilingvālā izglītība Latvijā turpinās attīstīties, jo sabiedrībā pieaugs pieprasījums pēc svešvalodām; bilingvālā izglītība arvien attīstīsies, jo mūsdienās, valodu zināšanām ir ļoti liela nozīme, arī bez speciālas mācīšanās izglītības iestādēs vai kursos, bērni paši individuāli apgūst svešvalodas- gan spēlējot spēles, gan skatoties dažādas televīzijas pārraides, gan lietojot jaunākās tehnoloģijas, kas ir svešvalodā, gan arī sazinoties ar vienaudžiem, kuri ir dažādu tautību; bērni ir kļuvuši komunikablāki, kā arī pieaug arvien vairāk tādu ģimeņu veidošanās, kad apprecas dažādas tautības, līdz ar to bērns ģimenē apgūst abu vecāku dzimtās valodas- tie ir tikai daži nosauktie faktori, kas ietekmēs bilingvālās izglītības turpmāko attīstību.

1.2. Bilingvālās izglītības modeļi

Bilingvālās izglītības kontekstā Latvijā ir aizstrādāti vairāki izglītības programmu veidi, kas ir paredzētas minoritāšu skolām un pēc kurām tiek apmācīti bērni no divalodīgām un krievu tautības ģimenēm.

Lai saprastu bilingvālo programmu modeļu uzbūvi, kādā apjomā tiek izmantota dzimtā voloda izglītības procesā Latvijas skolās, zemāk tiek aprakstīti četi bilingvālās izglītības modeļi mazākumtautību skolās.

Pirmais modelis paredz, ka 1. klasē 25%-50%, 2.-3.klasēs 50%-80%, 4. klasē 100% (izņemot dzimto valodu un literatūru), 5. klasē 50%, 6. klasē 70%-80%, 7.-9. klasē 100% apjomā (izņemot dzimto valodu un literatūru) tiek pasniegti latviešu valodā.

Otrais modelis paredz, ka 1.-2.klasēs 50%-95% integrēti tiek apgūti priekšmeti latviešu valodā, 3.-6.klasēs 50%-75%, 7.-9. klasēs 40%-60% no mācīto priekšmetu apjoma tiek mācīti latviešu valodā; ģeogrāfija, vēsture, ievads ekonomikā, veselības mācība un visi priekšmeti, kas sākumskolā tka mācīti latviešu valodā. Dzimtā valodā tiek mācīti; dzimtā valoda un kultūra, mūzika, svešvaloda, matemātika, fizika, ķīmija, bioloģija un informātika.

Trešais modelis paredz, sākot ar pirmo klaso, pakāpeniski palielinās mācību priekšmetu skaits, kas tiek mācīti latviešu valodā. Bilingvālā izglītība šjā modelī netiek iekļauta. Pabeidzot pamatskolu, lielākais mācību priekšmetu skaits tiek mācīts latviešu valodā.

Ceturtais modelis paredz, ka 1.-3. klasēs izglītojamie apgūst visus priekšmetus dzimtā valodā, izņemot latviešu valodu. 4.-6. klasēs tiek dota izvēle un 40%-60% mācību priekšmetus var apgūt latviešu valodā. 7.-9. klasēs ģeogrāfija, vēsture, vizuālā māksla, mājturība, sports- tiek mācīti latviešu valodā. Svešvaloda, matemātika, bioloģija, fizika, ķīmija, mūzika, informātika- tiek mācīti bilingvāli (33, 16.-17.).

Bilingvālās izglītības modelis sastāv no 4 daļām: 1) Lingvistiskā informācija jeb iedevums 2)valodas producēšana jeb rezultāts 3)konteksts 4) process. Šāds četrdaļīgs modelis ļauj izprast bilingvālās izglītības būtību (11, 287.-291.).

Bilingvālajās skolās visi četri elementi atšķiras no parastajām skolām. Skolotāja sniegtā informācija lielā mērā ir atkarīga no skolotāja un skolēna īpatnībām- gan no skolotāja

kvalifikācija, gan no skolēnu spējām un motivācijas. Pētījumos tiek noskaidrots, ka šī informācija ietekmē mācību rezultātus. Rezultāti var būt gan īslaicīgi, piemēram, sekmes testā, gan ilgstoši, piemēram, pozitīva attieksme pret valodu. Sakarību starp informāciju un rezultātu lielā mērā ietekmē konteksts. Makrokonteksts ir valsts, sabiedrības un kopienas līmenis, mikrokonteksts- atmosfēra un metodiskais nodrošinājums. Beidzamā modeļa daļa ir process- valodas reālais lietojums dzīvē. Skolotāja sniegtā informācija atkarīga no viņa valodu un kultūru zināšanām un spējas izmantot divas valodu klases. Skolēni savukārt uzņem šo informāciju atkarīgi no savām valodu apguves spējām, motivācijas un valodas prasmes līmeņa. Rezultāti izpaužas ne tikai valodas zināšanās, bet arī kā attieksme pret valodām, pašapziņas pieaugums, spēja integrēties lingvistiski atšķirīgā sabiedrībā u.c. (1, 38.-41.).

Lingvistiskā informācija jeb iedevums,tas ir informācijas tips, ko saņem klausoties otru valodu vai lasot tekstus otrā valodā. Piemēram, svarīgi,lai skolotāji vai otrās valodas runātāji pielāgo savu runu klausītāja izpratnes līmenim. Otrā valoda jāsniedz nelielās, spēcīgās devās, to nostiprinot ar praktiskiem vingrinājumiem. Savukārt, saskaņā ar N. Čomska metālisko viedokli, saņemto lingvistisko informāciju var uzskatīt tikai par iekšējā valodas apguves mehāniska aktivizētāju. Informācija drīzāk rosina zobrata kustību, nevis rada pašu zobratu (11, 83.).

- Lai izprastu bilingvālo modeli, jāņem vērā šādi apsvērumi;
- bīstami nevispārināt pētījumu rezultātus atšķirīgos kontekstos;
- bilingvālās izglītības rezultātu vērtēt daudzpusīgi un ilgstošā laika periodā;
- ņemt vērā, ka atšķirīgām grupām var būt atšķirīgi viedokļi priekšstati par bilingvālās izglītības mērķiem;
- bilingvālais modelis jāizvērtē no sociālās vienlīdzības viedokļa, vai tas nodrošina labvēlīgu vidi sabiedrībā un sociālo taisnīgumu.

Četrdaļīgais bilingvālās izglītības modelis ir mēģinājums bilingvālās izglītības problēmas skatīt makro kontekstā. Šis modelis izmantojams gan pētīju analīzē,ganturpmākajos pētījumos, jo sniedz piemēru,kā savienojumu sarežģītas mozaīkas elementi. Ļoti svarīgi , ka bilingvālā izglītība tiek pielīdzināta filmai, nevis momentuzņēmumam.- tā atrodas patstāvīgā dinamisku pārmaiņu procesā (1, 46.).

Apskatot bilingvālo mācību modeli,varam izpētīt individuālās īpatnības un secināt, kas ir svarīgs valodas apguvei, kā arī skolotāja un ģimenes lomu šajā procesā. Nevar noliegt to, ka mācīties valodu būtu par vēlu, to var darīt jebkurā vecumā, taču mācoties to agrīnāk, gūstam pozitīvus rezultātus. mazam bērnam valodu ir vieglāk apgūt nekā pieaugušajam, jo bērns ir

ziņkārīgs, vēlas apgūt jauno, bērni nebaidās kļūdīties , kā arī viņiem ir vieglāk apgūt jauno. jo agrāk bērns sāk mācīties otru valodu, jo labāk to apgūst, bērns gūst dabisku izrunu un atbilstošu intonāciju.

Iepriekš aprakstītais ļauj secināt, kabilingvālā izglītība pašlaik ieņem stabilu vietu izglītības sistēmā, veicinot toleranci, konkurētspēju un daudzveidīgas personības attīstību, veidojot atvērtu Latvijas sabiedrību. Apkopotā prakse un darbībā apstiprinātās teorētiskās atziņas, kā arī mazākumtautību politikas īstenošanas process ir pasaulē augstu novērtēts un atzīts gan profesionāļu, gan starptautisku ekspertu vidū, mūsu pieredze ir interesanta un noderīga nu jau daudzās valstīs, kur interesējas par bilingvālo izglītību.

1.3. Valodas pamatprasmju apguves iespējas bilingvālā mācību procesā (plānošana un izmantošana)

Apgūt valodu vispirms nozīmē mācīties dzīvot šai globālajā pasaulē, uztvert vārdos, izteikumos ietverto domu, to analizēt un arī citiem nodot savu vēstījumu saprotamā veidā „Tikai autoritatīvs skolotājs var apgalvot, ka viņš bērnu gatavo dzīvei; skolotājs, kurš pedagoģisko procesu vada uz demokrātiskā stilā veidotām attiecībām, vienmēr teiks, ka viņš palīdz bērnam ar valodas palīdzību apgūt dzīvi tās daudzveidībā šeit un tagad" (7, 9.).

Aptuveni trešā daļa Latvijas skolēnu mācās mazākumtautību jeb nacionālo minoritāšu skolās. Ar bilingvālo izglītību saprot tādu izglītības procesa norisi, kurā līdztekus (stundā) tiek izmantotas divas mācību valodas un līdz ar to otrā valoda (šajā gadījumā –latviešu valoda) no mācību priekšmeta kļūst par mācību līdzekli. Bilingvālās izglītības mērķis ir panākt, lai cittautu bērni, beidzot pamatskolu, labi prastu divas valodas – savu dzimto un latviešu alodu kā valsts valodu. Izglītības programmas ir izstrādātas atbilstoši nacionālās minoritātes skolas īpatnībām un bilingvālā izglītība sniedz iespēju nacionālo minoritāšu bērniem apgūt latviešu valodu un kultūru, kā arī attīstīt savas etniskās piederības apziņu (23, 9.).

Katrs vecāks ir ieinteresēts, lai viņa bērna valodas pamatprasmju apguve pēc iespējas notiek kvalitatīvāk un bērns mācītos iekļauties konkrētā kultūrvidē un spētu izmantot dzimto valodu vai otro valodu kā saziņas un mācību valodu.

Ja skolēns apgūsts vairākas valodas, svarīgs arī viņa dzimtās valodas apguves līmenis. Katras nākamās valodas apguves procesā skolēnam ar augstāku dzimtās valodas līmeni ir lielāka iespēja izmantot dzimtās valodas spējas un nodrošināt tā saucamo valodu savstarpējo kompensēšanos. Katrai valodai ir sava verbālā sistēma, toties kopīga neverbālo asociāciju sistēma (16, 4.-10.).

Mūsdienu bērnam ļoti svarīgi, lai valodas mācīšanās process būtu tikpat dinamisks kā dzīve, lai valodas teksts papildina un precizē to pieredzi, kas iegūta kustīgas vai statistiskas vizuālās informācijas veidā, lai pats bērns var piedalīties mācību uzdevumu izvirzīšanā, lēmumu pieņemšanā, lai runāšana, lasīšana vai rakstīšana ir nevis mākslīga, bet dabiska un jēgpilna, lai sadarbības vide starp skolotāju un pārējiem valodas apguvējiem ir tāda, kurā nav baiļu runāt, jo starp pedagoģiskā procesa dalībniekiem pastāv savstarpēja uzticēšanās, brīvas un vienlīdzīgas izpausmes iespējas, lai bērns saprot, ka netiek šķirots pēc tā, kāds ir viņa vispērējās attīstības vai valodas attīstības līmeni (8, 11.).

Ļoti svarīga ir atziņa par katra bērna valodas un attīstības individualitāti, un ne vienmēr tas ir saistīts ar bērna intelektuālām spējām, bet ar individuālo valodas apguves spēju. Jo labāk ir apgūtas vairākas valodas, jo vieglāk bērnam ir atrisināt dažādus mācību uzdevumus un cita veida darbības, kuru izpildei nepieciešama valodas prasme. Bērniem, kuri agrīnā vecumā ir apguvuši vairākas valodas piemīt paaugstināta metalingvistiskā spēja, prasme analizēt savas zināšanas par valodu, gan spēju kontrolēt valodas iekšējo apstrādi. Otrās valodas apguve jaunākā skolas vecumā ir bērna, vecāku un skolotāja savstarpējās sadarbības rezultāts. Apgūstot valodu, bērns mācās ne tikai kontaktētiesun saprast otru, bet arī apgūst izpratni per ieradumiem saskarsmē ar citiem (8, 13.).

Lietojot divas valodas, bērns ir spiests domāt intensīvāk, lai izmantotu vairākus uzdevumu veikšanai piemērotus paņēmienus. Valodu apguves prosesā vienlīdzīgi svarīgi ir novērot pasauli un censties lai arī sākotnēji neveikli un kļūdaini stāstīt par redzēto un dzirdēto, uztverot apkārtējā pasaulē dažādus objektus prast tos salīdzināt un iesaistīties saziņas procesos- jautāt, atbildēt, secināt.

Kad bērns paralēli savai dzimtai valodai mācās otro valodu, tad tās apguve pārsvarā balstās uz dzimtās valodas apgūtiem pamatiem un bērnam ir papildus slodze, kas var negatīvi ietekmēt panākumus kādā noteiktā valodas apguves posmā. Ir ļoti svarīgi, kādi praktiskie paņēmieni tiek izvēlēti otrās valodas apguvei, lai nekaitētu bērna dzimtās valodas apguvei un lietojumam.

Lai sekmētu bērnu otrās valodas apguves procesu ir jāveicina bērna pārliecība par savām spējām, jāmāca analizēt savu veiksmju un neveiksmju cēloņus, kā arī jāattīsta prasme plānot, kā novērst neveiksmes.

Jaunākajā skolas vecumā vispiemērotākā valodu mācīšanās procesā ir *dabiskā pieeja,* kuru raksturo šādas pazīmes:

- valodas apguves procesā svarīgākie ir komunikatīvie mērķi, nevis gramatika;
- skolotāja un bērna sadarbība ir orientēta uz saziņu, uz konkrētā satura izteikšanu, nevis uz valodas kā zīmju sistēmas apguvi, lai pēc tam valodu varētu lietot;
- bērna runas kļūdas netiek labotas, ja vien tās netraucē saziņai;
- norāde uz kļūdām notiek netīšā veidā, netraucējot bērnam izteikt savas domas;
- bērns drīkst atbildēt mērķa valodā, dzimtajā valodā vai arī kombinēt abās valodās, ja konkrētā brīdī tā viņam vajag izteikt domu;
- izpratne par dzirdēto vai izteikto ir svarīgāka par producēšanu;
- skolotājs pārsvarā runā labā, bērnam uztveramā mērķa valodā. pievēršot uzmanību tikai tādiem jautājumiem, kas bērnu šajā vecumā interesē, par ko viņš ir gatavs iesaistīties saziņā;
- skolotāja runa ir dinamiska, dzīva un saprotama; to papildina konkrētu priekšmetu, attēlu demonstrējumi, mīmika, žesti, intonācijas, kustību u. c. neverbālie izteiksmes līdzekļi;
- bērna izziņas darbības ir tādas, kas neizraisa lielu emocionālu šoku, uztraukumu, tieši otrādi-tikai tādas, kurās bērns jūtas droši, nepiespiesti lieto valodu, piemēram, rotaļā vai spēlē;
- starp skolotāju un bērniem valda godīgas, tolerantas un uzticības pilnas attiecības (8,17.).

Valodas vide tiek uzskatīta par svarīgu faktoru valodas prasmju veiksmīgai apguvei un izkopšanai. Vide var neizvirzīt skolēnam nepieciešamību apgūt valodu visos tās aspektos- vajadzību apgūt lasītprasmes un rakstītprasmes, kā arī prasmi lietot normēto literāro valodu. Lai apgūtu valodu pilnībā šīs visas prasmes ir jāizkopj sistematizētā veidā. Līdz ar to nav pieļaujama situācija, kad primitīvs valodas apguves līmenis kļūst par pašpietiekamu parādību mācību praksē. Akadēmiskai mācību programmai ir jagarantē un jānodrošina literāri pareiza valodas apguve, kā arī visu valodas prasmju vienmērīga, pakāpeniska un secīga attīstība (20, 39.).

Otrās valodas apguvi ietekmē:

- pieaugušo un vienaudžu attieksme pret valodu;
- bērna motivācija: vajadzības, intereses, mērķi;
- valodas apguvēja personības īpašības (spējas, intelekts, raksturs, griba, pašapziņa un pašvērtējums);
- mācības un mācību stratēģijas;
- skolotāja pedagoģiskās darbības stils un darba metodes;
- reālais sociālais un kultūras konteksts – vide;
- formālā un neformālā valodas apguve;
- apgūstamās valodas prestižs un nākotnes perspektīvas;
- sabiedrībā dominējošais politiskais aspekts.

Valoda ir jāmācās dabiskās situācijās, ievērojot tās apguvē veseluma principu. Visas četras prasmes(klausīšanos, runu, rakstīšanu un lasīšanu), mācoties valodu nevaram nodalīt citu no citas. Mēs runājam tāpēc, ka mums ir kas sakāms pārējiem, un mēs ceram, ka kāds mūs klausās. Mēs rakstām, un uzrakstīto lasīs vai nu kāds cits, vai mēs paši. Mēs lasām, un pēc tam varam savas domas par izlasīto pastāstīt citiem vai, balstoties uz lasīto, paši radīt jaunu rakstisku tekstu. Valodas prasmju integrēšana stundānozīmē, ka skolēni mācās uztvert dzirdēto, lasīt, runāt un rakstīt vienotā procesā, „reālās" dzīves situācijas, modelējot tās (23, 51.).

Pētnieki atzīst, ka pastāv četras valodas pamatprasmes; klausīšanās, runāšana, lasīšana un rakstīšana. Šīs receptīvās vai produktīvās pamatprasmes var izpausties vai nu runas, vai nu rakstu fonēmā (sk. 1.1. tabula).

1.1.tabula

	Runas forma	Rakstu forma
Receptīvās pamatprasmes	Klausīšanās	Lasīšana
Produktīvās prasmes	Runāšana	Rakstīšana

Šī tabula liecina, ka nav iespējama vienkārša atbilde uz jautājumu, kas tad ir bilingvs. Vai par bilingvu ir saucams cilvēks, kas neprot lasīt un rakstīt otrā valodā? Vai bilingvāls ir cilvēks, kas valodu saprot, bet pats tajā aktīvi runāt nespēj (11, 16.).

Pastāv arī piektā valodas pamatprasme, kad cilvēks nerunā, nelasa, neraksta, neklausās, bet tomēr lieto valodu. Pastāv viedoklis, ka domāšana i tas pats, kas iekšējā runa, tātad to varētu pieskaitīt pie runāšanas. Bet T. Skutnaba-Kangasa uzskata, ka domāšana varētu būt viena no pamatprasmēm valodas apguvē, jo bilingvi nereti ir spējīgi domāt divās valodās.

Klausīšanās ir svarīga cilvēka komunikācijas daļa. Lielāko daļu informācijas mēs uztveram ar dzirdi. Iemācīties kādu valodu, nozīmē iemācieties atšķirt dažādas skaņu nianses. Ir jātšķir, piemēram, vārdi *mīkla un mīkla, lapa un lapa, zāle un zāle.* Ir jāuztver arī ritms, uzsvars un valodas melodija. Līdz ar to skolēniem ir jāvingrina sava klausīšanās prasme un pareizā valodas fonētiskā uztvere.

Klausīšanās ar izpratni ir saziņas (saskarsmes) pamats. Klausīšanās nozīmē pasīvu teksta uztveri ar dzirdi. Bērniem, kas tikko sākušu mācīties otro valodu, klausīšanās ir sarežģīts un nogurdinošs darbs. Klausīšanās pamatprasme ir ciešā saiknē ar uzmanību un uztveri. Jaunāko skolas vecuma bērnu uzmanība pamazām no netīšās pāriet tīšā. Sākumskolas skolēns ir spējīgs īsu brīdi (5-8 minūtes) mērķtiecīgi virzīt un noturēt uzmanību. Bet tomēr tas ir lielā mērā atkarīgs no tā, cik saistošs ir klausīšanās materiāls, vai tas ieinteresē skolēnus, vai klasē ir labvēlīgs fons. Prasme klausīties ar izpratni veidojas pakāpeniski. Līdz ar to ir svarīgi ievērot pēctecības principu- no vienkāršā uz sarežģīto. Sākumskolas posmā skolēniem ir grūti sadalīt uzmanību un vienlaikus paturēt uzmanības lokā vairākus objektus, veikt vairākas darbības vienlaikus (23, 52.-61.).

Klausīšanās darbība ir izteikti subjektīva. Ikdienas dzīvē mēs uztveram un iegaumējam tikai to dzirdēto informāciju, kura mūs ieinteresē, ir mums nepieciešama un aktuāla. Viss pārējais veido tikai uztveres fonu. Pārdomāta klausīšanās mācību metodika un uzdevumu mērķtiecīga secība spēj veicināt skolēnu analītiski sintētisku teksta uztveri, kas ir teksta izpratnes pamatā. Klausīšanās pamatnosacījums ir mērķtiecība un ir svarīgi skaidri izvirzīt

klausīšanās uzdevumu. Lai sekmētu skolēnu vajadzību klausīties, noskaņotos šai darbībai, nepieciešams piedāvāt skolēniem pirmsklausīšanās uzdevumus.

Ieteicamie pirmsklausīšanās uzdevumi

- Attēlu aplūkošana pirms klausīšanās, lai ievirzītu situācijā.
- Tiek dots klausāmā teksta virsraksts, piemēram, „Kurš vainīgs?". Skolotājs lūdz prognozēt, par ko būs teksts. Skolēni izsaka minējumus.
- Tiek doti atslēgas vārdi. Skolēni prognozē, par ko būs klausāmais teksts.
- Tiek dotas frāzes. Skolēni tās izkārto loģiskā secībā, lai pēc tam salīdzinātu ar dzirdēto.
- Tiek dots teksta ievads. Skolēni cenšas uzminēt, kā tas varētu turpināties.
- Tiek dots teksta nobeigums. Skolēni min, kas ir noticis pirms tam.
- Saruna par gaidāmo tekstu, lai aktualizētu skolēnu pieredzi, izraisītu interesi.
- Līdzīgas situācijas izpēte, piemēram, *Saskriešanās uz ielas, Apmaldījies svešā pilsētā.*
- Problēmjautājumu izvirze, piemēram, *Kāpēc cilvēki strīdas?, Kā, tavuprāt, ir labāk- būt vienīgajam bērnam ģimenē, vai arī augt ģimenē, kurā ir brāļi un māsas?, Ko nozīmē pieklājīgs cilvēks?*
- Jautājumi, kas motivē informācijas ieguvi. *Kāpēc zaķi un vāveres ziemā maina kažōku?, Kurš ir Latvijas lielākais dzīvnieks?*
- Skolotājs īsumā pastāsta, par ko būs teksts, kam pievēršama uzmanība.
- Skolēni izlasa tekstu, kurā izlaisti dažī vārdi, un ieraksta tos ar zīmuli. Vēlāk klausīšanās laikā, salīdzina un labo.
- Skolēniem tiek doti nepabeigti teikumi, kurus viņi papildina. Vēlāk klausīšanās laikā, salīdzina.
- Skolēni min krustvārdu mīklu. Pēc tam noklausās atminējumus un salīdzina, papildina (5, 30.-31.).

Pirmsklausīšanās uzdevumu galvenais mērķis ir ievirzīt, sagatavot un noskaņot skolēnus klausīšanās darbībai, bet uzdevumi klausīšanās laikā ir vērsti uz to, lai skolēni aktīvi reaģētu.

Der ieklausīties latviešu valodnieces D. Markus domās par klausīšanos valodas apguves sākumposmā; „tieši skaņu pasaule ir pirmais, ko apgūst bērns, mācoties runāt dzimtajā valodā, tas ir pirmais, ko mācās cilvēks, kurš grib apgūt kādu svešvalodu. Svešas valodas

apguvi būtu derīgi sākt ar ieklausīšanos šīs valodas prosoiskajā un fonētiskajā sistēmā.” („Tieši skaņu pasaule ir pirmais, ko apgūst bērns” 17, 8.).

Kad skolēni ir ievingrinājušies klausīšanās prasmē, var praktizēt arī klausīšanās uzdevumus-darbība pēc instrukcijas. Skolotājam ir jāievēro, ka pēc katras komandas ir jāietur pauze(tie var būt rūtiņu un zīmējumu diktāti, krāsošanas uzdevumi).

Runāšana ir valodas pamatprasme, kas jāattīsta kopā ar citām pamatprasmēm – ar klausīšanos, lasīšanu, rakstīšanu. Runāšanas prasmi vislabāk apgūst sadarbojoties, tas ir sarunājoties. Šim darbības veidam ir vairākas raksturīgas iezīmes. Dabiskā saziņā runāšana vienmēr ir motivēta. Vajadzība- tas ir runāšanas motivācijas pamats.

Otrās valodas apguvē ir divu līmeņu motivācija:

- Vispārējā komunikatīvā motivācija, kas piemīt cilvēkam kā sociālai būtnei, kurai ir vajadzība pēc saskarsmes.
- Situatīvā motivācija, kas piemīt cilvēkam konkrētās saziņas situācijās (5, 33.).

Lai sekmētu runāšanas pamatprasmi, ir jāveido konkrētās runas situācijas- temats, adresāts unrunas nolūks. Tieši runas nolūks ir runāšanas virzošais spēks. Piedāvājot skolēniem dažādas runas situācijas, ir iespējams valodas apguvi tuvināt reālajiem saziņas apstākļiem, kaut arī nav iespējams paredzēt visas iespējamās saziņas situācijas. Runas situācijās skolēniem ir iespēja izmantot zināmo vārdu krājumu, veidot teikumus, kā arī apjomīgākus izteikumus.

Runāšna ir aktīvs process, tajā izpaužas runātāja attieksme pret īstenību, arī pret runas partneri (aicināt, lūgt utt.). Ja skolēni inscenē iestudēto dialogu, tā nav aktīva runāšana, bet atdarinošā darbība. Šādiem dialogiem ir nozīmīga vieta mācībās, taču tiem trūkst „īstas” runāšanas pazīmes- saziņas nolūka.Runāšna ir mērķtiecīga, ja tai ir konkrēts nolūks.

Radošums kā runas pazīme ir cieši saistīts ar patstāvīgumu. Runāšana ir radošs process, ja runātājs izmanto ne tikai ieegaumētās frāzes, bet vēl arī spēj elastīgi reaģēt uz mainīgajiem saziņas apstākļiem.

Runāšanu lielā mērā nosaka katra skolēna personības individuālās īpatnības (intereses, spējas, emocionālās un gribas īpatnības, vajadzības). Veicinot runāšanas prasmju attīstību, ir svarīgi ievērot personības individuālās īpatnības. Skolēniem nozīmīga ir runāšana par viņiem tuviem jautājumiem, kur var izmantot savu pieredzi. Jaunākajiem skolēniem bagātākā

pieredze ir par sevi, tuvākajiem cilvēkiem, rotaļām un mācībam, kā arī par dažādām sadzīves jomām.

Pastāv dažādas metodiskās nostādnes runāšanas prasmju attīstīšanai:

- sociālie kontekti-runāšanas pamats;
- lomu spēles-bieži izmantojam līdzeklis;
- situativitāte-svarīgs princips runāšanas prasmju apguvei;
- ķermeņa valoda-balsts runāšanas prasmju apguvei;
- labvēlīgs mācību emocionālais fons;
- kompleksa runas leksisko, gramatisko un izrunas komponentu apguve;
- frāze- runāšanas vienība;
- runāšana –balsts citu valodas prasmju apguvē;
- mūsdienīgums runāšanas satura izvēle;
- bagāts mācību līdzekļu klāsts- nosacījums rezultatīvām mācībām.

Skolēniem, kam ir jāapgūst otrā valoda, bieži vien pietrūkst iespēju to lietot. Varbūt vienīgā ispēja kur to lietot ir skolas, klases vide. Pētījumi rāda, ka divas trešdaļas lasē norunātā laika runā skolotājs, bet atlikusī trešdaļa paliek skolēniem. Skolotājiem vajedzētu pārdomāt un dot iespēju vairāk runāt skolēniem, lai sekmētu runāšanas prasmi un spēju aktīvi apgūt valodu.

Lasīšana ir vissvarīgākais priekšnoteikums valodas attīstībai. Lasot skolēns papildina savu vārdu krājumu, kā arī vingrina pareizrakstību un gramatiku. Tekstu izmantošanas mērķis ir attīstīts pārliecinātus, patstāvīgus klausītājus vai lasītājus, kuri izprot, ka nav jāsaprot viss, un kuriem ir veiksmīga klausīšanās vai lasīšanas pieredze un vēlme lasīt vai klausīties arī ārpus mācību nodarbībām (5, 57.).

Otrās valodas skolēniem *priekšzināšanas* ir atkarīgi nozīmīgas. Ir ļoti noderīgi attēli, teksta ilustrācijas un pārunas par tiem. Apkopojums par runājamo tēmu arī ir svarīgs moments, kas sekmē skolēnu radošu pieeju un spēju izmantot valodas pamatprasmes. Konkretizēšana ir veidz, kā pievērst skolēnu uzmanību noteiktiem priekšmetiem, dzīvām būtnēm tekstā- pārrunas jāveic pirms teksta lasīšanas. Ļoti vēlama sadarbība ar dzimtēs valodas skolotāju, kurš dzimtā valodā var sniegt informāciju, vārdu skaidrojumu, pirms teksta lasīšanas.

Nākošais, kas spēj sekmēt lasīšans prasmes- ir darbs ar grāmatu. Strādājot ar grāmatu var piedāvāt skolēniem gan individuālos, gan frontālos uzdevumus. Tā kā lasīšana ir mērķtiecīga darbība un līdzeklis noteikto mērķu sasniegšanai. Lasīšanas uzdevumiem ir jābūt noteiktiem mērķiem:

- iegūt informāciju,
- rast atbildes uz jautājumiem,
- salīdzināt savu pieredzi un zināšanas ar tekstā pausto,
- organizēt tekstā sniegto informāciju,
- sagatavoties stāstījumam,
- gūt jaunas zināšanas vai jaunu pieredzi,
- bagātināt savu vārdu krājumu un valodisko izteiksmi,
- gūt jauno emocionālo pieredzi
- lasīšana iedziļinoties,
- izlases (selektīvā) lasīšana,
- lasīšana pārskatot (sonogrāfija),
- panorāmveida lasīšana (skanēšana) (5, 58.).

Skolēni lasa ar nolūku kaut ko uzzināt, meklē izlasītā nozīmi un jēgu, ir svarīgi viņam metodiski palīdzēt šajā procesā. Lai saprastu tekstu, izprastu tā jēgu, jāveic noteiktas domāšanas darbības.Ja teksts ir uzrakstīts vieglā valodā, tad izpratne it kā saplūst ar uztveri. Lasot nepazīstamu, grūtu tekstu, informācijas apjēgšana (zināšanu pielāgošana un jauno loģisko saikņu veidošana) ir sarežģīts un ilglaicīgs process. Lasot tekstu, smadzenes veido savu satura traktējumu lasītājam. Tas tiek pārveidots personisko domu valodā. Ja lasītājs tekstu nesaprot, viņš neiegūst no izlasītā nekādu informāciju. Lasot, mums rodas interese par teksta nozīmi un jēgu, tieši šo informāciju mēs cenšamies atrast tekstā. Bet dažkārt skolēni neprot šo jēgu „izlobīt" . Skolotāja uzdevums ir skolēnu ierosināšana uztvert teksta atslēgvārdus , kas veido teksta pamatdomu un tā jēgu.

Lai sekmētu skolēnu teksta uztveri un sapratni, ieteicams izmantot:

- pasvītrojums,
- atzīmes uz lappuses malām,
- informācijas izrakstīšanu,
- informācijas vizualizāciju(shēmas, zīmējumi utt.),
- teksta papildināšanu,

- tekstus uztveres paškontrolei,
- diskusijas par izlasīto,
- problēmu risināšanu,
- informācijas strukturēšanu(jēdzienu kartes, tabulas, plāns)
- klusu pārdomāšanu,
- pārstāstīšanu saviem vārdiem,
- jautājumu formulēšanu pr izlasīto,
- balstvārdu, atslēgas vārdu un jēdzienu izrakstīšanu (5, 60.).

Lai skolēni labāk uztver, izprot un arī atceras izlasīto, jau sākumposmā viņus būtu jāievirza daudzveidīgā lasīšanas paņēmienu apguvē. Sadarbība starp latviešu valodas skolotājiem un skolotājiem kas māca kādu mācību priekšmetu bilingvāli, ir viens no priekšnosacījumiem jēgpilnām mācībā.

Gan rakstīšana, gan runa ietver sevī valodas producēšanu. Bet atšķirībā no runāšanas prasmēm, rakstīšana ir aktivitāte, kuru iespējams pētīt un pārstrādāt.

Rakstīšanas mērķis ir

- kaut ko paziņot citiem; tekstam jānes vienmēr kāda vēsts, tajā jābūt saturam. Neiztikt arī bez vēsts saņēmēja. Nepietiek tikai ar skolotāju, pārmaiņas pēc varbūt arī vecāki varētu iepazīties ar kādu skolēnu rakstu darbu izstrādi vai noklausīties bērnu sacerētos dzejoļus vecāku sapulcē. Vēl citi vēsts saņēmēji varētu būt draugi, dažādas iestādes, prese utt.,
- domāt; rakstot ir iespējams savas domas ietērpt vārdos,
- darīt kaut ko interesantu visiem kopā.

Ar rakstīšanu nav jānodarbojas tikai valodas stundās, taj jābūt integrētai visos mācību priekšmetos. Otrās valodas apguvējiem ir piemērots tāds rakstīšanas veids, kurā uzmanība ir pievērsta pašam procesam. To veido dažādu prasmju kopums. Rakstītprasme ir atkarīga no valodas kompitences, komunikatīvās, sociālās un paškompitences, tas ir, lai mācētu rakstīt, nepietiek tikai pazīt burtus un mācēt tos uzrakstīt, bet ir jāzina arī pareizrakstības likumsakarības, tekstveides nosacījumi un pastāv galvenais, jāpilnveido pieredze, par ko akstīt.

Prasme rakstīt-tā ir prasme rakstīt noteikta veidojuma rakstītus burtus, tos savstarpēji saistīt zilbēs, vārdos, rakstīt teikumus un tekstu ar noteikta veidojuma burtiem konkrētajā valodā (5, 81.).

Rakstītprasme attīstāma mijiedarbībā ar citām valodas pamatprasmēm- klausīšanos, runāšanu u lasīšanu. Būtiski mainījusies mazākumtautību skolēnu motivācija mācīties latviešu valodu, kad pastāv bilingvālā izglītība, ir vajadzība defirincēt un individualizēt mācības arī rakstītprasmes apguvi. Rakstītprasmes attīstība nodrošināma, metožu un formu ziņā izmantojot elastīgu pieeju. Sākumskolas posmā skolēns apgūst rakstītprasmi galvenokārt kā pilnīgi jaunu prasmi, gan dzimtās, gan otrās valodas skolotājiem ir svarīgi apzināties, cik liela nozīme ir saskaņotam un mērķtiecīgam darbam abās valodās, lai vienā valodā apgūtā prasme sekmētu un padziļinātu šīs prasmes apguvi otrā valodā.

Rakstīšanai izmantojami vingrinājumi, kuros pastāv mutvārdu un rakstu runas sintēze, piemēram;

- vārdu rakstījumi, svītriņu vietā liekot vajadzīgp burtu,
- anagrammu vingrinājumi(burtu sakārtošana pareizā secībā vārdos),
- teikumu veidošana no dotajiem vārdiem,
- vārdu sakārtošana dažādā secībā, tādejādi veidojot dažāda satura teikumus,
- teikumu veidošana, izmantojot attēlus,
- iesākto teikumu pabeigšana, izmantojot lasīto tekstu, attēlus, zīmējumus, savu personīgo pieredzi par attiecīgo saziņas situāciju, dotos vārdus,
- saistītājvārdus, piemēram *acīmredzot, un,pēc manām domām, pirmkārt* iesaistīšana tekstā,
- kļūdainu tekstu labojumi,
- „augošo teikumu”veidošana- katra nākamā tekuma papildināšana par vienu vārdu,
- teikumu vai saistītu tekstu veidošana, izmantojot gramatisku formu pārveidojumus, piemēram, tekstā satopamie darbības vārdi jāpārveido pagātnē,
- vārdnīcu veidošana,
- teksta pārrakstīšana,
- diktāti,
- domrakstu rakstīšana (5, 86.).

Kā zināms, šāda veida uzdevumi būtiski ietekmē valodas attīstību, vārdu krājuma aktualizēšanu, atsevišķu gramatisku formu apguvi, redzes tēla paspilgtināšanu, kas ir nozīmīgi

atsevišķu latviešu valodas vārdu, vārdu formu pareizrakstībā. Attīstot skolēna rakstītprasmi, ir svarīgi mācīt strādāt ar dažāda veida vārdnīcām, motivēt skolēnu pašam uzņemties atbildību par saviem sasniegumiem valodas apguvē, mācīt saskatīt pieļautās kļūdas, salīdzināt un novērtēt. Rakstītprasmes veidošanā ir svarīgi ievērot pēctecības procesu, ko var nodrošināt tikai tad, ja skolotājs pārzin attiecīgā vecumposma skolēnu attīstības īpatnības, skolēna valodas prasmju līmeni, rakstītmācības metodiku, kurā liela uzmanība tiek pievērsta mācību formu un metožu deferenciācijai un individualizācijai.

Otrās valodas apguves veiksmes pamatā ir skolēna motivācija un tās attīstīšana. Kolins Beikers savos pētījumos apstiprina, ka **attieksme** pret otro valodu un valodas apguves **motivācija** ir galvenās garšvielas valodas apguves receptē, noteicošie elementi valodas apguvē. Ja ir talants uz valodām, bet nav motivācijas, rezultāti būs sliktāki nekā tad, ja valodas apguvējam būs gan talants, gan motivācija (11, 90.).

1.4. Latviešu valoda kā līdzekļis sociālo zinību stundās

Lai sekmētu latviešu valodas apguves iespējas, vis optimālākais ir mācīt citus mācību priekšmetus otrajā valodā, izmantojot šajā mācību procesā atbilstošas mācību metodes un formas.

Komunikatīvā apguve attīsta visas iemaņas, izmantojot tās dabiski integrētā veidā. Komunikācijas nozīmes attīstīšana radījusi arī īpašu interesi par vārdiem, kā attīstīt runas iemaņas. Runas vingrinājumu mērķis ir attīstīt pārliecību, vēlēšanos un spēju izmantot apgūstamo valodu ne tikai pareizi, bet aī atbilstoši situācijai un efektīvā veidā-lai sazinātos (11, 46.).

Skolēni sākumskolas periodā apgūst samērā daudz zināšanu un līdz ar tojāstrādā ar skolēniem tā, lai skolēns katrā stundā apgūtu jaunus vārdus, lai skolēni tos mācītos izlietot savā runā. Lai paplašinātu skolēnu vārdu krājumu ir ieteicams veikt vairākus svarīgus skolēnurunu sekmējošus uzdevumus: **jābagātina vārdu krājums**, skolēniem izskaidrot jauno vārdu nozīmi. **Jānostiprina un jāprecizē skolēnu vārdu krājums**. Visefektīvākais veids kā mācīt skolēniem apgūt jaunus vārdus ir apgūstamā vārda atkārtošana, to pielieto ne tikai

stundu laikā, bet arī ārpus stundām.. Liela uzmanība jāpievērš skolēna pareizai vārdu izrunai, lai skolēni apgūtu pareizu artikulāciju (piem.: labdien , *nevis* – labden, viens, *nevis* – vens). **Jāaktivizē skolēnu vārdu krājumu**. Pastāv divu veidu vārdu krājumi, ko skolēns pielieto savā runā – aktīvais vārdu krājums un pasīvais vārdu krājums. Pasīvais vārdu krājums tiek pielietots biežāk nekā aktīvais vārdu krājums .

Mācot skolēniemjaunus vārdus ir svarīgi izvēlēties atbilstošas metodes un paņēmienus skolēna vārdu krājuma paplašināšanai un aktivizēšanai: jaunā vārda nosaukšana, vārda nosaukšana un attiecīgā objekta demonstrēšana, jaunā vārda iesaistīšana teikumā, vairākkārtēja vārda atkārtošana, jautājumu izmantošana vārdu krājumu aktivizēšanai, vingrinājumi un didaktiskās rotaļas.Ar vārdu jāstrādā ir katru dienu tā, lai tas kļūtu par virzīto līdzekli, ar ko izteikt savu attieksmi pret apkārtējo pasauli.

Runājot par latviešu valodas kā līdzekli sociālo zinību apgavē, ir svarīgi izmantot progresīvās un perspektīvās metodes, paņēmienus un pieejas. Viena no veiksmīgākām metodēm otrās valodas apguvē ir komunikatīvā pieeja.

Lai skolēnu zināšanas un prasmes nostiprinātos un attīstītos, nepieciešams, lai viņi valodu lietotu dažādos kontekstos un saistībā ar jēgpilnu saturu kopā ar citiem mācību priekšmetiem kopā.Valodas apguves sākumposmā skolēniem jāiemācās etrpt vārdos savas iepriekšējās zināšanas par apkērtējo pasauli un mācību priekšmetiem, tādējādi jāiegūst pamats turpmāko mācību priekšmetu apguvei (5, 17.).

Komunikatīvu mācību pamatā ir valodas apguve, kas noris, efektīvi izmantojot valodu saziņas nolūkos.Komunikatīvā pieeja ietekmē skolotāja darbu. Tieši skolotājs veido brīvas saziņas atmosfēru klasē (14, 17.-18.).

Mazākumtautību skolā galvenā uzmanība tiek vērsta uz valodas komunikatīvo mācīšanu-latviešu valodas mācīšanu, kuras mērķis ir sazināties ar attiecīgajā valodā runājošiem cilvēkiem. Apgūstot valodu sociālo zinību stundās, pārsvarā tiek vērsta uzmanība runāšanas un klausīšanās prasmēm. Nav nozīmes tam, kādā vecumā un cik valodu ir cilvēks iemācījies, sākumā tiek lietota vienkāršota iemācīta valoda. Skolēns runā par to, ko spēj izteikt, nevis to, ko vēlas izteikt. Lai skolēnu zināšanas un prasmes nostiprinātos pamatīgāk, skolā nepieciešams, lai viņi valodu lietotu dažādos kontekstos un saistībā ar jēgpilnu saturu – kopā ar sociālo zinību priekšmetu (13, 17.).

Stundas gaitā daudz laika tiek veltīts mācību materiāla izlāstīšanai, bet skolēnu valodas komunikatīvai lietošanai atliek ļoti maz laika. Lai veidotos skolēnu valodas komunikatīvā

lietošana, ir jāveido savstarpējā saziņas valoda, kad skolēni iesaistās sarunā ar skolotāju un vienaudžiem. Komunikatīvo mācību pamatā ir valodas apguve, kas noris efektīvi izmantojot valodu saziņas nolūkos. Ir vairāki priekšnoteikumi, kas veicina saziņas situācijas veidošanos;

- ievirze konkrētā saziņas situācijā,
- runas nolūka izraisīšana,
- saziņas situācijai atbilstoša valodas materiāla strukturēšana,
- pedagoģiskās saskarsmes stils, kas rada brīvu, nepiespiestu gaisotni klasē,
- mācību organizācijas formu un metožu pielāgošana komunikatīvajam uzdevumam (13, 19.).

Komunikatīvā darbība vai komunikatīvā problēma stimulē jaunu valodas vienību apguvi. Balstoties uz A. Vorobjova teorētiskajām atziņām, komunikācijas parametri ir šādi:

- komunikācijas uzdevums,
- situativitāte kā izteikuma nosacījums,
- dažāda veida komunikācijas orientieri (30, 156.).

Skolotāja spēja pielietot komunikatīvo pieeju darbā ar skolēniem ietekmē savstarpējo sadarbību klasē.Izmantojot stundas plānojumā dažādas matodes, formas un paņēmienus, skolotājs pēc iespējas veido brīvas saziņas atmosfēru klasē. Skolotāja komunikatīvās spējas ir izveidot kontaktu ar skolēniem, prast atrast pareizo pieeju tiem, izveidot ar viņiem, no pedagoăijas viedokļa,mērėtiecīgas attiecības, ievērojot pedagoăisko taktu. Taktisks skolotājs ir uzmanīgs un iejūtīgs pret skolēniem, rēķinās ar viņu individuāli psiholoăiskajām īpatnībām (18, 265.).

Runas apguves mācīšana ietver ne tikai runāšanu, bet arī klausīšanos. Nav iedomājams mācīt skolēnu runāt, nemācot ieklausīties un saprast – sākumā skolotāja runu, vēlāk arī skolēna runāto. Šie divi runas veidi ir cieši saistīti. Skolotājam plānojot sociālo zinību stundas ir jāizplāno, runāšanas un klausīšanās uzdevumu laiku, lai katram skolēnam ir ispēja gan runāt, gan klausīties.

Izmantojot sociālo zinību stundās latviešu valodu kā līdzekli, lai sekmētu skolēnu komunikatīvo funkciju veikšanu, viens no pamatmērķiem ir runāšanas prasmju apguve.

Lai skolēns varētu brīvi runāt latviešu valodā, ļoti svarīgi ir atbalstīt un veicināt viņa runāšanas un klausīšanās iemaņas, kuru attīstībā visveiksmīgākais veids ir komunikatīvā pieeja.

Lai skolotājs varētu bēt pārliecināts, ka viņš strādā atbilstoši komunikatīvajai valodas apguves pieejai, lai noteiktu skolotāja attieksmi pret skolēnu komunikatīvo darbību, noderīgi būs sekojošie padomi;

- sadarbības un patstāvības veicināšana: skolēniem ir iespēja pašiem izvēlēties mācību saturu (diskusiju temati, teksti), izteikt idejas un aizstāvēt savu viedokli; skolēniem ir iespēja sadrboties grupā. pāros; skolotājis atbalsta skolēnu izteikumus, interesi,
- skolotāja un skolēnu partnerattiecības: skolēni uzdrošinās izteikt netradicionālās idejas, skolotājs tās respektē; skolēni brīvi izsakās, nebūdami pārliecināti par izteikumu saturisko un valodisko pareizību; skolēni ir iecietīgi pret citu izteikumiem, respektējot katra individualitāti,
- izmantojot valodu, tiek nodrošināta atgrieziniskā saite:par spīti valodas grūtībām skolēni cenšas izteikties par problēmām; skolotājs palīdz un mudina atrast piemērotus valodas izteiksmes līdzekļus; skolēni atbalstacits citu un palīdz cits citam izteikties apgūstamajā valodā; skolotājs norāda kļūdas un neprecizitātes tikai pēc skolēna runas, izsakot savu preiku par viņa sasniegumiem (5, 19.).

Izvirzot otrās valodas apguves mērķus, ir jārēķinās ar cieši saistīto valodas mācīšanu un valodas dabisko apguvi tā, lai pirmā, balstītos uz otro. Lai dabiskā valodas apguve būtu efektīva, nepieciešams, lai skolēni būtu apzinājušies iespēju izmantot apkārtējās sabiedriskās vides piedāvātās mutvārdu un rakstu valodas ierosmes. Otrās valodas mācīšanai jābūt saistītai ar apkārtējā vidē iegūto pieredzi, kā arī šī pieredze ir jāizvērtē (22, 15.).

Strādājot klasē ar skolēniem, skolotājs var balstīties uz stiprākajiem skolēniem, kuri brīvi pārvalda valodu kā uz palīgiem. Izmantojot sociālo zinību stundās latviešu valodu, tieši partnerattiecības ar skolēniem skolotājam palīdz pārvarēt lingvistiskās grūtības, jo, strādājot darbīgā, radošā gaisotnē, izmantojot interaktīvās darba metodes, var sasniegt labus rezultātus (5, 2.).

Apgūstot un pilnveidojot gan savu pirmo, gan otro valodu, skolēni valodas iemaņas apgūst komunikatīvajiem mērķiem. Vingrinot un attīstot kādu noteiktu iemaņu, viņi izmanto citas iemaņas, kas savukārt, veicina jaunu iemaņu attīstību (22, 25.).

Sastādot stundu plānu sociālām zinībām, jāatceras par to, ka skolēniem ir ne tikai ir dažāds zināšanu līmenis mācību priekšmetā, bet arī valodas pārvaldīšanas līmenis ir dažāds.

Nepieciešams balstīties uz šādiem mācību darba virzieniem;

- integrētās stundas veido intelektuālu izaicinājumu visiem skolēniem, pat tiem, kuri it kā aizsteigušies priekšā citiem intelektuālajā attīstībā un valodas zināšanu līmenī,
- integrētās nodarbības laikā visiem ir jāstrādā, lai veiktu uzdotos uzdevumus un rezultātā iegūtu patiesi akadēmiskas zināšanas (1, 122.).

Mācot sākumskolā tādus priekšmetu kā sociālās zinības, jāievēro, ka latviešu valodas apguve nav mērķis, bet gan valoda ir līdzeklis, kas palīdz apgūt mācību priekšmetu vielu. Priekšmetu apguve divās valodās, tajā skaitā sociālās zinības, skolēnam sniedz iespēju paplašināt viņu pieeju lielākam un daudzveidīgākam informācijas apjomam un paveras lielākas iespējas turpmāk iegūt kvalitatīvāku izglītību.

Kad skolēniem ir priekšstats par jaunā materiāla apguvi un viņi ir spējīgi savas zināšanas pielietot praksē, tad latviešu valodas kā līdzekļa izmantošana stundās ir bijusi veiksmīga.

Apgūstot mācību programmu mazākumtautību skolā, skolēnam ir jāstrādā daudz vairāk, nekā mācoties vienā valodā. Stundās, kas notiek integrēti divās valodās, svarīgi ir izmantot valodas apguves metodes, kuras pēc iespējas atvieglotu mācāmas vielas apguvi.

Lai pārveidotu un vienkāršotu tekstu otrā valodā, jāraksta konkrēti bez tēlainām konstrukcijām. Teikumos jāiekļauj saprotama vispārinātā informācija, jāraksta loģiskā secībā, bez gariem un skolēniem neizprotamiem sarežģītiem paskaidrojumiem; katram tematam jāveic pieraksti vārdnīca ar vārdiem, kuri tiek izmantoti konkrētajā stundā.

Stundas gaitā izmantojamo vārdu krājumu ieteicams pēc iespējas aktīvi izmantot iasaistot skolēnus, kā arī tam jābūt uzskatāmi pieejamam (uzrakstīts vārdnīcās, uz tāfeles, demonstrējams prezentācijas veidā vai tiek izdalītas iepriekš sagatavotas darba lapas).

Lai nodrošinātu virspusējas latviešu valodas apguves iespējas sociālo zinību stundās, ir nepieciešams izmantot valodu - kā līdzekli mācību satura apguvei, izmantojot darba metodes, formas un organizāciju, kas satura apguvi padara skolēniem pieejamāku un saprotamu.Viegli uztveramas valodas un mācību satura sociālo zinību mācību priekšmeta stundās nozīmē mācību satura veiksmīgu iekļaušanu valodas nodarbībās. Var secināt, ka tiek veiksmīgi sasniegti rezultāti valodas un mācību priekšmeta satura apguvē.

Sociālo zinību stundās, izmantojot reālus priekšmetus, uzskates līdzekļus un demonstrējumus, interaktīvos materiālus - skolotājs, materiālu latviešu valodā padara vieglāk uztveramu skolēniem. Pedagoģiskais process sevī ietver divas galvenās pedagoģiskās darbības – mācības un audzināšanu (10,).

Plānojot katru stundu, par prioritāti tiek ņemts skolēns, viņa iespējas, intereses un vajadzības. Skolotāja uzdevums – ieinteresēt un veicināt katra skolēna aktīvu iesaistīšanos mācību procesā, kā arī veicināt skolēnu savstarpējo sadarbību. Lai tiktu vispusīgi attīstīts katrs skolēns un tā spējas, kas ir nepieciešamas mācību priekšmeta apguvei un optimālākajam latviešu valodas lietojumam. Sākumskolas skolēniem ir pieļaujama un ieteicama divu valodu paralēlā izmantošan, kas sekmēs visu skolēnu interesi pret stundas tematu un palīdzēs izprast izvirzītos uzdevumus.

Skolotājam sociālo zinību stundu laikā jārūpējas, lai klasē būtu pozitīva, radoša un labvēlīga gaisotne, kas arī sekmēs sasniedzamo rezultātu. Sociālo zinību stundās skolēniem ir jābūt darba burtnīcam un vārdnīcām, kurās tiek pierakstīts jaunā temata vārdu krājums.

Skolotāja galvenais pienākums ir nodrošināt skolēnu pozitīvu attieksmi pret sociālo zinību stundām un latviešu valodu kā līdzekļi, kas sekmē apguves principus.

Zināšanas bagātinās visu mūžu, tās ir dinamiskas. Daļa zināšanu ir apgūta tā, ka cilvēks tās automātiski izmanto kā praktiskajā, tā intelektuālajā darbībā, savukārt, katram cilvēkam ir zināšanas, kuru pielietošanu un izmantošanu kontrolē domāšana (31, 116.).

Lai skolēnam būtu vēlēšanās stundas laikā aktīvi darboties ir jāpievērš uzmanība skolēna uzslavai, tās var izteikt abās valodās, atkarīgi no skolēna valodas pārzināšanas spējām.

Skolotājam nevajadzētu balstīties uz savām reālajām iespējam, uzsākot darbu klasē, ar kuru līdz tam ir strādājis dzimtajā valodā, nevajadzētu sasteigt notikumus un nemēģināt par katru cenu pēc iespējas vairāk runāt latviski, ir nepieciešams ievērot pakāpenības principu. Latviešu valodas īpatsvars drīkst būt lielāks praktiskajās nodarbības, kad notiek apgūtās vielas nostiprināšana un atkārtošana. Bet stundās, kas ir veltītas koncentrētas teorētiskās vielās izklāstam, noteicošais ir mācību vielas izpratne, ko ne vienmēr izdodas nodrošināt pat dzimtajā valodā (1, 103.).

2. LATVIEŠU VALODAS IZMANTOŠANAS IESPĒJAS SOCIĀLO ZINĪBU STUNDĀS

2.1. Pētījuma vispārīgais raksturojums

Lai pētītu kā tiek veicināta latviešu valodas kā līdzekļa izmantošana sociālo zinību stundās, tika veikts praktiskais darbs ar skolēniem. Praktiskais darbs tika veikts no 2016.gada janvāra līdz 2016. gada maijam. Pētījumā piedalījās divu otro klašu skolēni, kopā 60 respondenti. Pavisam tika novadītas 16 stundas (katrā klasē astoņas), kurās tika izmantotas *valodas nošķiršanas* mācību metode - vienai respondentu grupai (2.a klases, 31 skolēniem) un *paralēlās valodas izmantošanas* mācību metode - otrai respondentu grupai (2.b klases, 29 skolēniem). Stundu konspektus piedāvāju (sk. 1. pielikumu).

Pētījumadarbā ir izmantotas divas atšķirīgas mācību metodes, kas veicinā latviešu valodas un sociālo zinību mācību vielas apguvi. Tās būtu *valodas nošķiršanas* un *paralēlā valodas izmantošanas* mācību metodes.

Valodu nošķiršanas metode

Bieži tiek uzsvērts, ka tad, ja par mācību līdzekli tiek izmantotas divas valodas, ir ļoti svarīgi novilkt **stingru robežu** starp abām valodām. Pirmkārt, valodu nošķiršana pamatojas uz sociolingvistu atzinumu, ka minoritātes valoda var saglabāties tikai tad, ja sabiedrībā tai ir savas raksturīgas funkcijas, t. i., pastāv diglosijas situācija. Tāpēc skolā minoritātes valodai mācību programmā jāatvēl stingri noteikta vieta.

Otrkārt, pētījumi par bilingvālu bērnu audzināšanu ģimenēs liecina, ka tomēr bilingvisms visefektīvāk attīstās tad, ja tiek ievērots princips "viens ģimenes loceklis – viena valoda". Ja māte runā vienā valodā, bet tēvs – otrā, notiek valodu nošķiršana. Bērns tādējādi iemācīsies, ka ar māti jārunā vienā valodā, bet ar tēvu – otrā. Tā mazs bērns labi apgūs abas valodas, jo starp tām būs stingras robežas un nošķirta lingvistiskā informācija. Arī skolā iespējams nošķirt valodas pēc principa "viens priekšmets – viena valoda" vai "viens skolotājs – viena valoda".

Treškārt, daudzu minoritāšu valodas bieži tiek jauktas ar majoritātes valodu, t. i., notiek **pastāvīga neregulāra koda jaukšana.** Šo parādību apzīmē ar terminiem *Spanglish* (spāņu un angļu valodas sajaukums) vai *Wenglish* (velsiešu un angļu valodas

sajaukums). Nesistemātisks majoritātes vārdu un konstrukciju lietojums minoritātes valodā var veicināt lingvistisko asimilāciju. Tāpēc izglītības speciālisti uzsver nepieciešamību valodas skolā nošķirt. Tas daļēji palīdz arī saglabāt minoritātes valodas kvalitāti un savdabību (34).

Mērķtiecīgs paralēls valodu lietojums

R. Jakobsons vairākkārt uzsvēris nepieciešamību sistemātiski un mērķtiecīgi klasē lietot abas valodas paralēli (Jacobson 1990). Viņa izstrādātā "jaunā paralēlā pieeja" paredz abu valodu vienlīdzīgu (arī laika ziņā) lietojumu klasē, skolotājam apzināti organizējot pāreju no vienas valodas uz otru. Tas iespējams, ja stundai ir noteikta struktūra un pārejai no vienas valodas uz otru ir loģisks pamatojums. R. Jakobsons min vairākus momentus, kad iespējams pāriet no vienas valodas uz otru, piemēram:

- jēdzienu precizēšana,
- vielas atkārtošana,
- uzmanības pievēršana noteiktiem aspektiem,
- uzslavu un norādījumu izteikšana,
- temata maiņa,
- uzskates līdzekļu maiņa,
- pāreja uz neformālu jautājumu apspriešanu,
- pedagoģiskā kontakta uzturēšana,
- noguruma pārvarēšana.

Nozīme ir katrai valodai atvēlētajam **mācību laika daudzumam.** Starp valodām atvēlētajiem laika posmiem jābūt noteiktām proporcijām (piem., 50% : 50%, 75% : 25%), bet svarīgāka tomēr ir metode un veids, kā valodas tiek lietotas. Abās valodās jāttīsta visas četras valodas pamatprasmes. Ja viena valoda tiks lietota mutvārdu formā, bet otra – rakstveidā, attīstīsies nesimetrisks bilingvisms (34).

Pētījuma laikā veicu skolēnu apgūto zināšanu pārbaudi, izstrādājot pārbaudes darbu katrai no piedāvātām tēmām, kuros visi uzdevumi skolēniem bija piedāvāti latviešu valodā, lai varētu secināt, ka valoda var pastēvēt kā līdzeklis sociālo zinību mācību vielas apguvē. Pielikumā piedāvāju pārbaudes darbu tēmā „Drošība" (sk. 2. pielikumu).

Salīdzinot skolēnu sociālo zinību un latviešu valodas apguves līmeni (sk. 2.1. attēlu), var secināt, kura no mācību metodēm ir efektīvāka 2. klašu skolēniem (sk. 3. pielikumu)

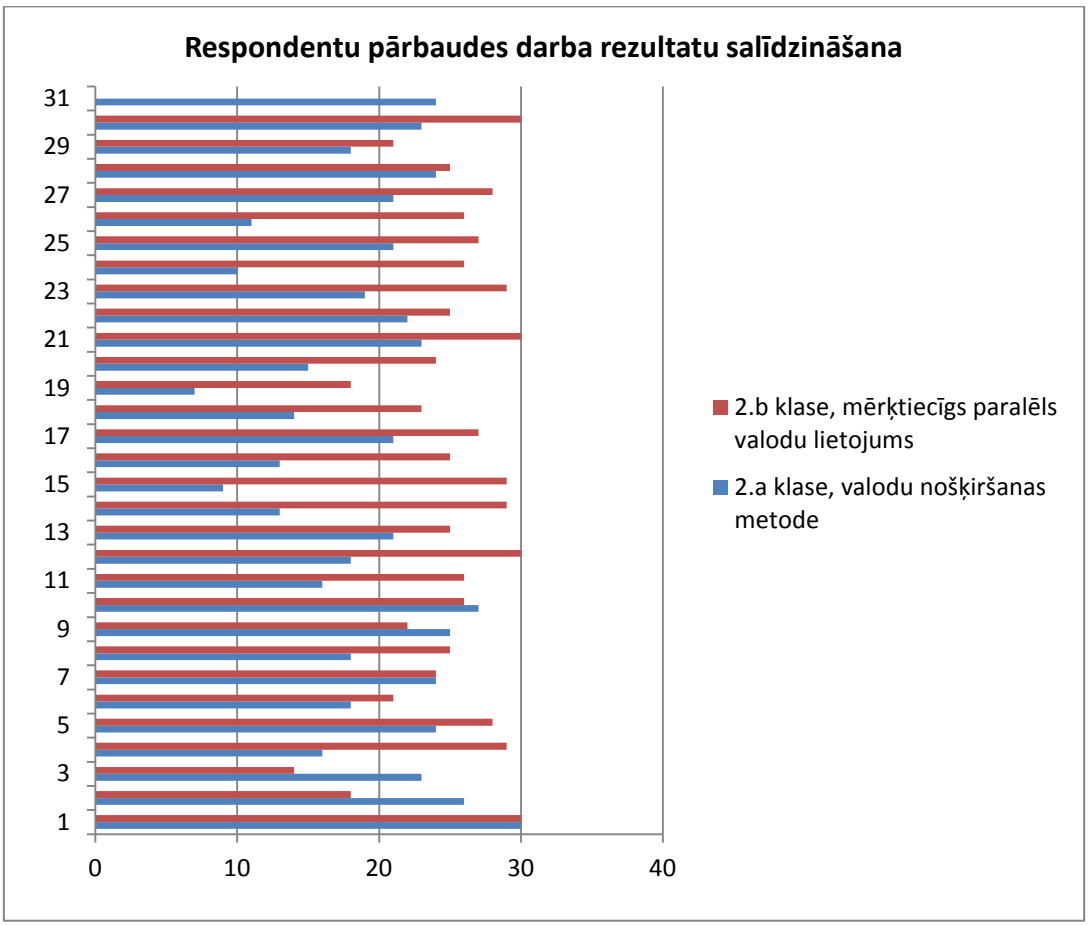

2.1. attēls

Aplūkojot bilingvālās izglītības nepieciešamību un priekšnoteikumu, mēs bieži vien esam spiesti balstīties uz "trim vaļiem"- pasaules pieredzi, mūsu skolēnu vajadzībām (spējām) un esošo bilingvālo pedagogu klāstu, kas ir mazākumtautību skolu rīcībā (6, 15.).

Sākumskolā sociālo zinību mācīšanas principi attīstās skolēna reālās dzīves kontekstā, kur skolēnam jāveic noteiktas aktīvas loģiskas darbības sadarbībā ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Tieši šīs aktivās sadarbības laikā izdodas veicināt skolēnu iateresi pr "mācību uzdevumiem", kuru risināšanas gaitā rodas priekšstati par sociālo zinību faktiem, to novērošanu, savas pieredzes salīdzināšanu, attēlošanu un vērtēšanu- skolēna vecumposma atbilstošajā līmenī.

Pamatojoties uz šo domu, skolēniem vieglāk pierādīt, ka sociālās zinības tiešām ir veids kā sekmēt skolēnu izpratni par veselības, pilsonisko, ētisko un ekonomisko izglītību jau sākumskolas vecumposmā, un ir daudz dažādu paņēmienu, kā aktivizēt stundu, kā padarīt to interesantu un saprotamu skolēniem. Pirmais un pats būtiskākais atzinums: priekšmets ir

prioritārs, valoda ir tikai līdzeklis priekšmeta satura apguvē. No tā izriet arī nākamais atzinums par to, cik daudz, mācot bilingvāli, stunda izmantojama latviešu valoda (2, 5.).

Mācību priekšmeta saturs pēdējos gados ir mainījies līdzi dažādiem uzskatiem un idejām, tomēr vienmēr kalpojis aktuālu sabiedrības vajadzību apmierināšanai izglītība, lai sagatavotu jauno paaudzi dzīvei, nodrošinātu darbaspēka maiņu (5, 6.).

Sociālo zinību stundās, mācot skolēniem jeb kuru no tēmām ir svarīgi izmantot skolēnu pieredzi. Katrs skolēns labprāt dalīsies pārdomās un savā pozitīvajā pieredzē, kas viņam ir bijusi ģimenē, vai saskarsmē ar vienaudžiem.Pieredzes apmaiņai neatkarīgi no valodas zināšanas līmeņa, būtu vēlams mudināt skolēnus izteikties latviešu valodā. Skolotāja uzdevums ir palīdzēt atrast pareizos vārdus un veidot loģiskus teikumus.

Sociālo zināšanu pamatiem ir būtiska nozīme mūsu dzīvē. Jo pēc G.Andersones domām, integrētās sociālās zinības izriet no veseluma pieejas dzīvei. Analizējot vārdu *sociāls*un*zinības* nozīmi, var secināt, ka mācību preikšmeta *Sociālās zinības* nosaukumu un saturu nosaka pati dzīve, kurā dzīvo, kuru veido un tālāk virza ikviens cilvēks sadarbībā ar sabiedrību (3, 1.).

2.2. Pētījuma rezultāti

Lai pamatotu valodas prasmju attīstības nepieciešamību citos priekšmetos un atrastu iespēju integrēt šos priekšmetus, tika salīdzināti šo priekšmetu standarti un programmas.

tabula 2.1.(21.153.lpp.)

Sociālās zinības	
Prasības	**Kādā veidā attiecas uz latviešu valodu?**
Gatavība sociāli atbildīgai nostājai. Sociālpolitisko un ekonomisko norišu un personības attīstības pētīšana un interpretēšana. Izpratne par cilvēka un sabiedrības attīstības norisēm un likumsakarībām.	Izkopta prasme klausīties, lasīt, saņemt un sniegt informāciju latviešu valodā; Veicināt latviešu valodas izjūtas attīstītība; Mācīt apzināties latviešu valodas nozīmi personības attīstībā; Sekmēt tautas kultūras iepazīšanu latviešu valodas mācību procesā; Veicināt mācību līdzekļu un uzziņu

	literatūras izmantošanu; Mācīt izmantot dažādus izziņas veidus un apzināties atbildību par mācību rezultātu; Veicināt interesi par mācībām, par norisēm sabiedrībā un dabā.

Lai veicinātu praktisko valodas prasmju attīstību sociālo zinību priekšmetā nepieciešams ievērot 5 darbības virzienus- no atsevišķiem konkrētiem risinājumiem līdz integrētu mācību stundu un mācību procesa izveidei.

tabula 2.2.(21. 154.lpp.)

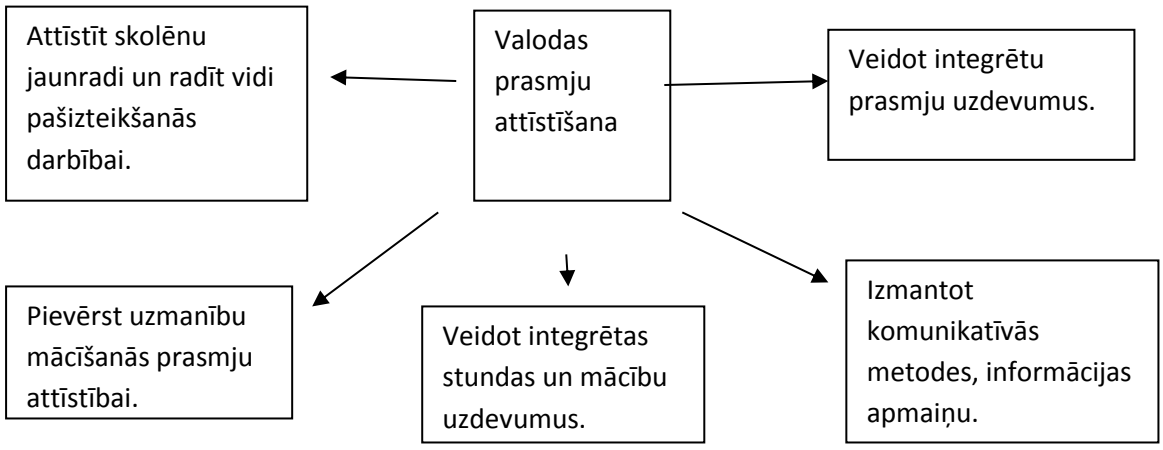

Sociālo zinību stundās skolēni mācās izprast sevi, citus cilvēkus un norises apkārtējā sociālājā vidē, lai aktīvi piedalītos apkārtējās pasaules procesos. Skolotājs sociālo zinību stundās sniedz daudzpusīgas zināšanas arī par pagātni, lai skolēni varētu dzīvot šodienā un plānot nākotni. A. Tūna ir teikusi : „Bērniem piemītoša enerģija, iztēle un zinātkāre lielā mērā nosaka viņu darbību un sadarbību ar apkārtējo vidi. Tajā pašā laikā jāmācās bērnam apzināties un novērtēt savu īpašo vietu un lomu notiekošajos procesos, spēju vai nespēju tos ietekmēt, savas tiesības un pienākumus dažādās situācijās un sociālo grupu ietvaros” (22, 3.).

Pieejas un dažādu metožu radoša interpretācija vislabāk atspoguļojas skolotāja individuālajā programmā, kura neizslēdz iespēju noteiktus izglītībā izvirzītos mācību mērķus sasniegt, izmantojot atšķirīgas pedagoģiskās darbības formas. Metodes un paņēmieni, ko veiksmīgi izmanto viens skolotājs, var būt pilnīgi nepiemēroti citam. Jāpiekrīt K.Beikeram,ka vairums skolotāju strādā eklektiski, apvienojot dažādus pieejas elementus, un labākajā gadījumā tādā veidā izveidojas jauna tipa integrēta pieeja valodas apguvei (*Beikers* 2002,

246). Nereti skolotāji cenšas sniegt skolēniem pārskatāmas un sistemātiskas zināšanas par valodas uzbūvi un lietošanas normām "tradicionālā veidā", un šī pieeja attaisnojas (20, 49.).

Šī ideja saskan ar pazīstamo R. Ellisa atzinumu, ka valodas mācīšanas procesā svarīgi ievērot valodas apguves pakāpeniskumu, secību un tempu (*Ellis* 1997) vai S. Krašena (citē *Beikers* 2002) monitora modeļa teoriju, kurā uzsvērts, ka labākus mācību rezultātus sasniedz skolotāji, kuri prot lingvistisko informāciju klasē pasniegt skolēnam saprotamā un pieņemamā veidā. Arī mācību grāmatās ietverto vielu, ko autori ir aprakstījuši atbilstoši savai izpratnei par mācīšanas veidu un secību, skolotājiem ieteikts kritiski izvērtēt un vajadzības gadījumāpārveidot atbilstoši savam pedagoģiskās darbības plānam (20, 49.).

Laika posmā no 90. gadu sākuma līdz gadsimtu mijai mācību praksē nostiprinājās vairākas jaunas idejas:

1. Valodas apguvē secīgā un integrētā formā ir jāattīsta visas valodas lietošanas prasmes, taču galvenā uzmanība vispirms būtu jāpievērš runas un klausīšanās (resp., mutvārdu komunikācijas) apguvei.
2. Mācību stundā ir jāveido aktīva saziņas gaisotne un jārada komunikācijai labvēlīgi (dabiski, autentiski) apstākļi, kas rosinātu vajadzību un vēlēšanos iesaistīties runas procesā. Skolēni jāmudina nebaidīties valodu lietot dažādās saskarsmes situācijās, kā arī to aktīvi mācīties no dažādiem informācijas avotiem ārpus nodarbībām.
3. Mācību process ir jāvada tikai latviešu valodā. Tulkošana nav efektīvs un valodas apguvi rosinošs paņēmiens. Tā vietā skolēniem jāmāca izmantot dažādas uztveres, izpratnes un valodas lietošanas stratēģijas, kas palīdzētu saziņā kompensēt nesaprotamos vai nezināmos valodas elementus.
4. Valodas likumību apguvi balsta uz valodas lietojuma praksi. Mācību procesā no valodas sistēmas izceļ un rosina apzināti apgūt tos struktūras elementus, kas nepieciešami noteiktas runas darbības īstenošanai. Gramatiskās zināšanas īsu instrukciju un norāžu veidā ir jāsniedz tieši runas automatizācijas gaitā.
5. Jāveido kompleksi, valodas apguvējam piemēroti un saistoši mācību līdzekļi, kas noteiktā, skaidri saprotamā sistēmā nodrošinātu efektīvāku (20, 57.).

Mācību metode ir skolotāja un skolēna didaktiskās sadarbības paņēmienu sistēma, kuras ietvaros skolēni apgūst jaunas zināšanas, prasmes, iemaņas. Mācību metožu izvēle nozīmē kā un no kādā veidā mācīt un mācīties. Pārejot uz priekšmeta mācīšanu latviešu valodā (vai bilingvāli), ir svarīgi izmantot tādas mācību metodes, kas atvieglo mācību satura uztveri un aktīvi iesaista mācīšanās procesā pašus skolēnus (21, 118.).

Secināju, ka mērķtiecīgā abu valodu lietojuma organizācijā sociālo zinību mācībstundā var rasties grūtības. Tomēr pats svarīgākais ir atzinums, ka skolotājs var **stratēģiski plānot**

abu valodu lietojumu klasē un attīstīt skolēnu kognitīvās spējas, mainot valodas atkarībā no noteiktiem nosacījumiem. Lai varētu spriest par latviešu valodas un sociālo zinību satura integrētu apguvi, tiek vērtēti arī mācību līdzekļi.

Pamatizglītības standarts ietver galvenos pamatizglītības mērķus un uzdevumus, vērtēšanas pamatprincipus, kārtību un obligāto saturu. Kā arī palīdz skolotājiem mācību gada plānu sastādīšanā, to izstrādāšanā un satura izvēlē.

Pamatizglītības standartā ir norādīti virzieni, pēc kuriem, grāmatu autori un izdevniecības izstrādājot mācību literatūru un citus mācību līdzekļus, būtu pareizi orientēti mūsdienīgam mācību procesa nodrošinājumam.

Mācību saturs ietver konkrētas zināšanas, prasmes un darbības pieredzi, kultūras unsociālo pieredzi, garīgo vērtību, pārliecību un attieksmju veidošanās pieredzi, jūtukultūru un personības veidošanās pieredzi, ko skolēns apgūst mācību procesā. Mācībusaturs ir daļa no izglītības satura (26, 97.).

Pamatizglītības standarts ir normatīvs dokuments, kas nosaka mācību priekšmeta mērķus un uzdevumus, mācību saturu, prasības mācību kursa apguvei, kā arī skolēnu iegūto zināšanu un prasmju pārbaudes formas (26, 3.).

Mācību priekšmeta saturs - noteiktai zinātnes, tehnikas vai mākslas jomai atbilstošs sniedzamās informācijas, apgūstamo zināšanu, attīstāmo prasmju, iemaņu un attieksmju apjoms, kas veidots, ievērojot mācību iestādes darbības mērėi un uzdevumus, skolēnu vecumposma attīstības īpatnības un likumības, mācību vielas izklāsta pakāpenību un pēctecību. Mācību priekšmeta saturā ir racionāla proporcija starp faktoriem un vispārinājumiem, teoriju un skolēnu veicamajiem praktiskajiem darbiem (26, 96.).

Mācību priekšmeta programma - skolas izglītības programmas sastāvdaļa, kas attiecas uz atsevišėu mācību priekšmetu, ievērojot konkrētas skolas, klases, grupas mācīšanās īpatnības. Tajā formulēti mācību priekšmeta mācīšanas mērėi un uzdevumi, mācību saturs, tā apguves loģiskā secība, plānojums, norādes par izmantojamajiem mācību līdzekļiem, optimālo metodisko nodrošinājumu un skolēnu mācību sasniegumu vērtēšanas veidiem, metodēm, kritērijiem un kārtību (26, 96.).

Mācību programmā sociālo zinību apguvei pamatskolā, norādīts, ka sociālo zinību programma veidota, saskaņojot to ar Valsts pamatizglītības standartā un Pamatizglītības standarta sociālo zinību izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem, noteikto obligāto saturu un apguves prasībām. Tā nosaka apgūstamo tematu, skolēnu zināšanas un prasmes, kā arī mācību satura praktisko pielietojumu un tā pakāpi katrā sākumskolas un pamatskolas klasē.

Programmā norādītais mācību priekšmeta mērķis:

Sekmēt skolēnu gatavību pieņemt un īstenot sociāli atbildīgus lēmumus personiskajā, profesionālajā un sabiedriskajā dzīvē demokrātiskā sabiedrībā.

Programmā norādītie mācību priekšmeta uzdevumi sākumskolas posmam:

- apzināties veselīgu paradumu nozīmi un attīstīt veselīgus paradumus;
- gūt izpratni par ētiskajām vērtībām-godīgumu, čaklumu, uzticību, draudzību, mīlestību;
- apgūt drošības noteikumus, kuri jāievēro, lai saglabātu drošību dažādās ikdienas dzīves situācijās (drošība uz ielas, skolā, sporta nodarbībās, atpūšoties);
- attīstīt pilsoniskās aktivitātes prasmes (25, 18.).

Sociālās zinības nav tikai mācību priekšmets, kurā tiek apgūtas zināšanas par cilvēka gatavību sociāli atbildīgai nostājai, ekonomisko norišu un personības attīstības pētīšanu un izpratnes veidošanu par cilvēka un sabiedrības attīstības norisēm un likumsakarībām, šīs zināšanas var izmantot praktiskajā ikdienas dzīvē.

Veiksmīgākai sociālo zinību priekšmeta apgūšanai ir izdotas mācību grāmatas (darba burtnīcas), kas uzrakstītas viegli uztveramā valodā un kurās ir daudz ilustratīvā materiāla un pārdomātu atbilstoši katrai tēmai praktiskiem uzdevumiem. Mācību grāmatu autore ir sastādījusi darba burtnīcas atbilstoši mācību priekšmeta standartiem; saturiski bagātas un tajās ir daudz ilustratīvā materiāla, bet diemžēl tikai melnbaltā formātā, tās izmantojot, skolotājs mācību stundas laiku var veltīt darbam ar darba burtnīcām un kopīgi iegūtās informācijas apspriešanai un analīzei. Mācību komplektu saturs ir izveidots tā lai atbilstoši vecumposmam gatavotu skolēnus patstāvīgai, radošai un atbildīgai nākotnei, sniegtu nepieciešamās zināšanas, attīstītu prasmes un iemaņas, sagatavotu dzīvei sabiedrībā.

Komplektā ar darba burtnīcām (2 daļas) ir izdota arī skolotāja grāmata, kā arī pārbaudes darbu grāmata sociālajās zinībās. Darba burtnīcā ir mācību uzdevumi, kuri ir tematiski sadalīti.Pētījuma laikā darbā ar skolēniem izmantoju G. Andersones darba burtnīcas 2. klasei abās valodās.

Skolotāja grāmatā ir iekļauts mācību satura apguves secība, apguvei paredzētais laiks, paredzamais rezultāts, sadalījums pa stundām, kā arī - tēmu metodiskais izklāsts.

Visu sākumskolas klašu darba burtnīcas un skolotāja grāmatas ir saturiski saistītas.

Skolēniem, pēc mācību satura tematiskā plānojuma 2.klasei, sociālo zinību stundās jāapgūst sekojošie uzdevumi:

- apzināties savas intereses, iesaistīties dažādās skolas un ārpusskolas aktivitātēs;
- apzināties dažādu paaudžu savstarpējās saites un notikumu pēctecību;

- apzināties paaudžu atšķirības un būt iecietīgam prêt atšķirīgo;
- izprast, ka cilvēkam ir dažādi uzskati, veselība, mantiskais nodrošinājums u.c., mācīties pieņemt to un sadzīvot ar to;
- apzināties draudzības vērtību;
- apzināties cilvēka konfliktu cēloņus un mācīties atrisināt konfliktus;
- izprast piedošanas vērtību;
- apzināties savas intereses, dotumus;
- izprast gribasspēka, prāta un jūtu lomu pašpilnveides procesā;
- atklāt veselīga dzīvesveida priekšrocības un apzināties, ka veselīgi paradumu ir paša izvēle;
- apgūt patstāvīgas mācīšanās prasmes;
- attīstīt informācijas ieguves prasmes (25, 19.-20.).

Katram skolotājam, kas māca sociālās zinības ir savas idejas, sadarbības formas un metodes, kā praktiski izstrādāt un realizēt savu mācību programmu atbilstoši prasībām un skolēnu individuālām īpatnībām. Katram skolēnam ir jānodrošina Valsts pamatizglītības standartā noteiktā zināšanu apguve. Lai skolēnam uzturētu interesi par sociālo zinību stundām, skolotājam ir nepieciešams pierādīt sava priekšmeta nozīmīgumu, aktualitāti un nepieciešamību, tieši skolēnu dzīves ikdienā.

Sākumskolas posmā, sociālo zinību stundās, kurās tiek izmantota latviesu valoda kā līdzeklis mācību satura apguvei, īpaša nozīme ir uzskates materiāliem un līdzekļiem. Kad skolotājs izmanto mācību līdzekļus un uzskates materiālus, tad tiek skolēnam veidojas izpratne par iepriekš nezināmo un viņš izprot piedāvātā vārdu krājuma saturu. Tāda pieeja veicina skolēnu patstāvīgā darba apjomu mācību stundā.

Uzskates materiālu definēšnu varētu raksturot kā objekta īpašību pazīmes, kuras, uztverot ar redzi, izpaužas kā, tā arējā izskata, apveida skaidrība un vienkāršība, iekšējās uzbūves viegla uztveramība, saprotamība.

Kāpēc uzskatei ir tik svarīga nozīme, var atbildēt sekojoši:

- tas izriet no augstākās nervu darbības, jo uzskates līdzekļi var efektīvi sekmēt pirmāssignālsistēmas attīstību, tādējādi ietekmējot arī otrās sistēmas attīstību,
- uzskate pozitīvi ietekmē atmiņu jeb mācību materiāla saglabāšanos – iegaumēšanu,
- tāsaista vārdisko informāciju (skolotāja stāstījumu) un novērojumus (skolēna) (23,106.).

Lai sekmētu skolēnu uztveres procesu, izmanto divas mācību metožu uzskatāmības grupas:

- ilustrējošās metodes (saistītas ar atveidojošo mācību līdzekļu – plakātu, karšu,interaktīvā materiāla, shēmu, attēlu, fotogrāfiju, tabulu izmantošanu);
- demonstrējošās metodes (lai parādītu telpiskos mācību līdzekļus) (22, 107.).

Pielietojot uzskates materiālus, visiem skolēniem jānodrošina laba uzskates līdzekļu redzamība. Uzskates līdzekļus var veidot skolotājs un arī skolēni (individuāli, grupās vai pāros). Plānojot stundai uzskates materiālus, skolotājs var iepriekš sagatavot kādu no uzskates materiāliem, kuru skolēniem būs iespēja papildināt stundas laikā (ielīmēt, piezīmēt, pierakstīt klāt) (23, 108.).

Uzskates materiālus var izmantot katrā stundā neatkarīgi no tā vai tiek apgūts jauns temats, vai tiek atkārtota jau zināmā tēma, vai tiek veidots kāds pārbaudes darbs.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca norāda, ka uzskates līdzekļi ir tie, kurus paskaidro kā mācību palīglīdzekļus, ko rāda, demonstrē mācību stundā, lai padarītu saprotamāku, uztveramāku mācību saturu, sniegto informāciju, kā arī teorētisko domu.

Uzskates līdzekļus parasti gatavo mācību procesa vajadzībām, atbilstoši noteiktās mācību pakāpes vajadzībām, prasībām, un skolēnu vecuma īpatnībām (15, 32.).

Noteikto uzdevumu izpildīšanai, skolotājam nepieciešams pārdomāt un ieplānot savu darbību stundas gaitai, kas sekmēs izvirzītās tēmas apguvi. Lai stunda notiktu secīgi iplānota un nezaudētu savu saturu ir nepieciešams stundu tematiskais plānojums. Ja skolotājam ir pieejami tādi līdzekļi kā internets, interaktīvā tāfele, individuālie izdales materiāli, kas palīdz organizēt mācību procesu, tad mācību process rada skolēnos pozitīvās emocijas, interesi par izvirzīto tematu un veicina skolotāja un skolēnu savstarpējo sadarbību stundā. Pastāv daudz mācību līdzekļu, kuri mūsdienās ir pieejami internet vietnēs. Katru materiālu nepieciešams pārskatīt iepriekš un novērtēt tā noderīgumu (32,).

Ar uzskates palīdzību tiek aktivizēta uzmanība, mācību izziņas darbība - tā var kalpot arī ierosinoši - praktiskajai darbībai. Tiek pausts viedoklis, ka arī pārāk daudz uzskates līdzekļu var kaitēt mācību procesam un to demonstrēšanai vajadzētu būt kā papildus līdzeklim, nevis kā galvenajam stundas mērķim. Svarīgi ir arī tas, kā skolēni konkrēti uztver informāciju – vairāk vizuāli vai verbāli (9, 95.).

Lai sekmētu skolēnu latviešu valodas izmantošanu sociālo zinību apguvē 2. klasē, bija nepieciešams izmantot daudz un dažādus uzskates līdzekļus, kā arī dažādus literatūras avotus. Veicinot skolēnu mērķtiecību par latviešu valodas lietošanu sociālājās zinībās un spēju apgūt arī mācību vielu ir nepieciešams izmantot uzskates materiālus, kuri sekmē mācību vielas uztveri, rada skolēnu interesi par notiekošo stundā, kā arī atvieglo daāžādu vārdu skaidrojumu un tulkojumu.

Stundās tika izmantoti vispusīgi dažādi uzskates materiāli, viens no galvenajiem palīglīdzekļiem bija interaktīvā tāfele, ar kuras palīdzību tika skolēniem demonstrētas izveidotās prezentācijas par dažādām tāmām, skatījāmies mācību video ierakstus, kā arī izpildījām audio uzdevumus.

Strādājot ar skolēniem bilingvāli, ļoti svarīgi ir zināt sākumsskolas skolotāju viedokli par sociālo zinību stundu plānošanu un vadīšanu. Skolā, kurā veicu pētījumu sākumizglītības skolotājiem ir liela pieredze stundu integrētā mācību procesa vadīšanā. Veiktā pētījuma sākumā sarunājos ar skolotājiem. Lai uzzinātu kāda vispār ir skolotāja attieksme pret latviešu valodu kā līdzekli integrēto stundu plānošanā.

Piedāvāju aizpildīt anketi, kuru izmantoju no grāmatas "Metodika un pieredze III, *Rakstu krājums par bilingvālo izglītību*" (sk. 4. pielikumu).

Aptaujā piedalījās 12 sākumizglītības skolotāji. Atbildes un anketā dotajiem jautājumiem ir dažādas un grūti sistematizējamas, sevušķi trešajā jautājumā. 6 skolotāji no 12 atbildēja uz pirmo jautājumu -"Jā", 4 skolotāji atbildēja – "Nē", bet 2 skolotāji domā, ka plānot valodas izmantošanas secību var, bet stingri pieturēties pie tās nevajadzētu. Uz otro jautājumu pozitīvi atbildēja gandrīz visi skolotāji. Trešo jautājumu, kurā bija piedāvāta tabula, aizpildīja visi pedagogi un vairāki atzīmēja vairākus stundas posmus, kuros izmanto gan dzimto, gan latviešu valodas.

Par jautājumu, kurā bija jautāts par tulkošanu stundas laikā (Vai jūs bieži tulkojas bilingvālajās stundās?) aptaujas dalībnieku atbildēja dažādi komentējot un pamatojot savu pieredzi, piemēram; "tulkoju atslēgvārdus, lai visiem skolēniem ir priekšstats par stundas tēmu", "kad saprotu, ka skolēniem nav saprotams par ko iet runa", "tikai, tad ja jūtu, ka ir nepieciešams " utt.. Viennozīmīgi "Jā" uz šo jautājumu atbildēja tikai 1 skolotājs.

Atbildot uz piekto jautājumu, bija aprakstītas situācijas par mērķtiecīgu paralēlo valodas lietošanu un papildinātas atbildes ar saviem priekšlikumiem. Vairākums sokolāju uzskata, ka lietot latviešu valodu (otro valodu) mazākumtautību sākumskolā var tad, ja skolēni spējigi atbildēt, izprot uzdevumus un ir spējīgi runāt latviešu valodā.

Balstoties uz mācību programmas standartu, skolotāji organizē mācību procesu tā, lai mācību stundās būtu iekļautas darbības, kas ļauj skolēniem daudzpusīgi apgūt informāciju par norisēm apkārtējā sabiedrībā, reālām situācijām, ļauj parādīt savas zināšanas, prasmes, pētnieciskās iemaņas, izmantot esošo pieredzi. Sociālo zinību apguves procesā īpašu nozīmi iegūst intraktīvās darba metodes, tiek veicināta saskarsme, atklāta viedokļu un uzskatu daudzveidība, nevis nonākts līdz vienīgai pareizai atbildei vai uzskatam. Lai efektīvāk un radošok plānot savu stundu vadīšanu, pārrunās ar skolotājiem piedāvāju aizpildīt vēl vienu anketi, ar kuras palīdzību vēlējos uzzināt, kādas darba formas, metodes un tehnoloģijas

skolotājie visbiežāk izmanto plānojot savu darbu ar skolēniem, kā arī uzzināju kuras metodes, paņēmienu un tehnoloģiju formas tiek izmantotas ļoti reti (sk. 5. pielikumu).

Iegūtie rezultāti liecina par, to ka skolotāji plānojot integrētās stundas sākumskolā, izmanto vispusīgu pieeju, izvēlas dažādas metodes, formas un tehnoloģijas, kas sekmētu skolēnu interesi un vēlēšanos izmantot latviešu valodu kā līdzekli integrēto stundu laikā.

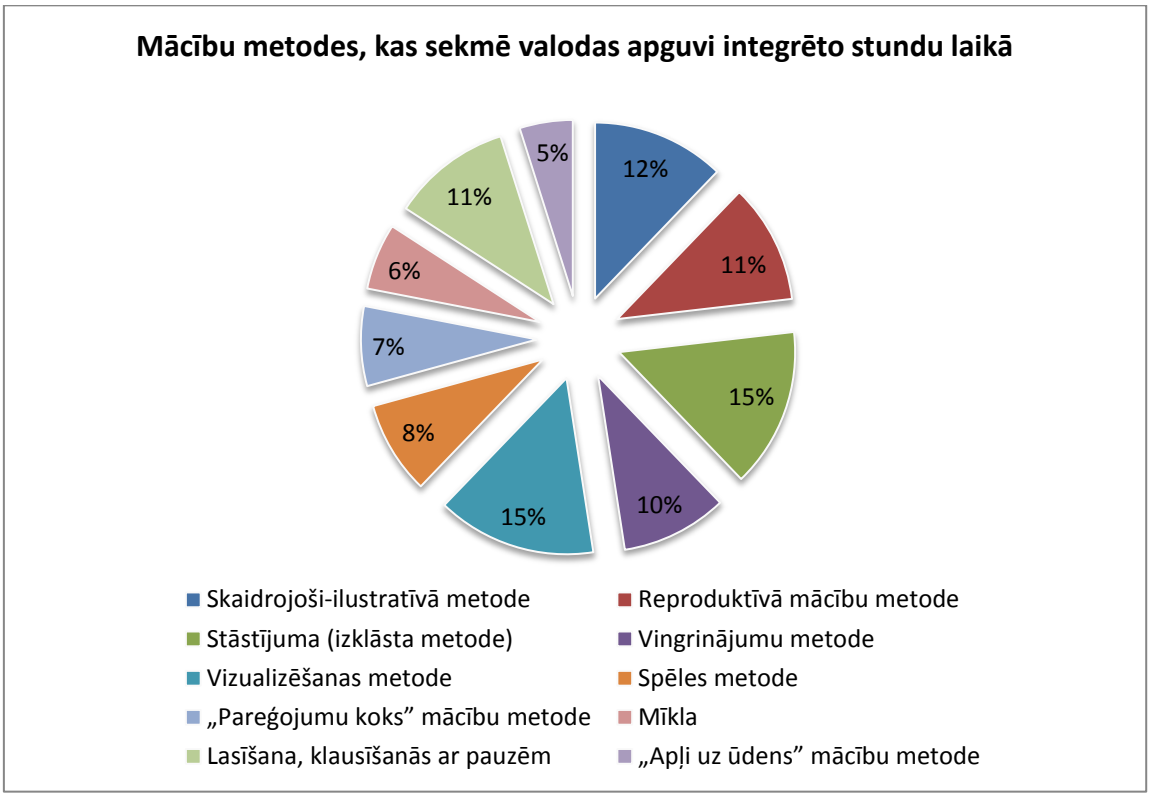

2.2. attēls

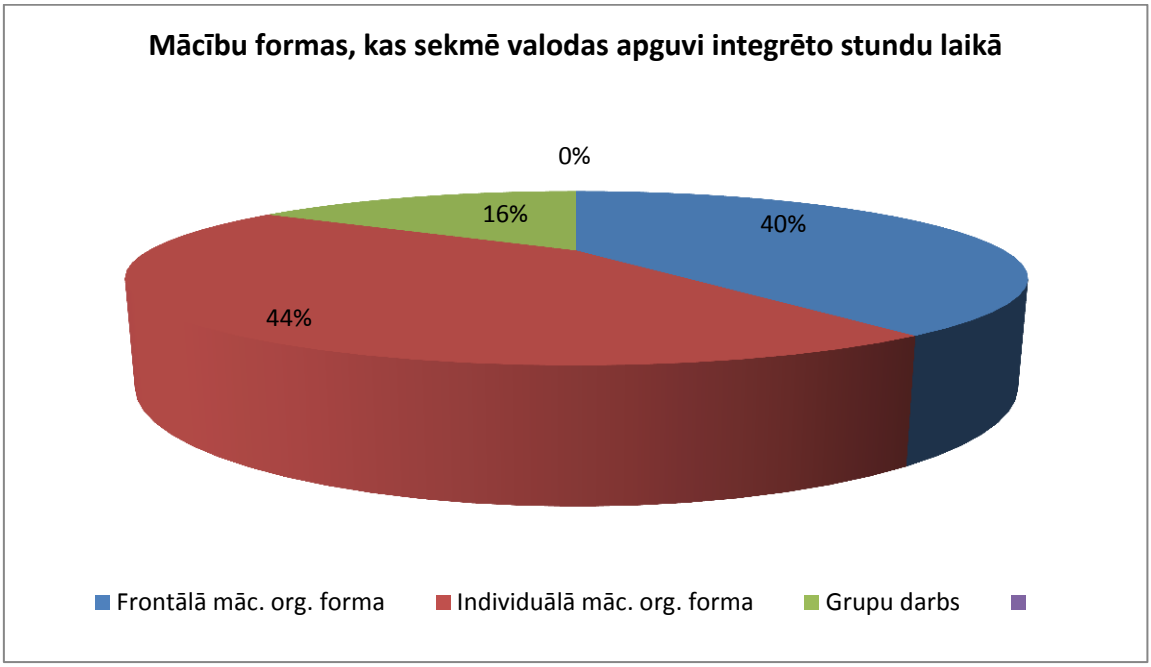

2.3.attēl

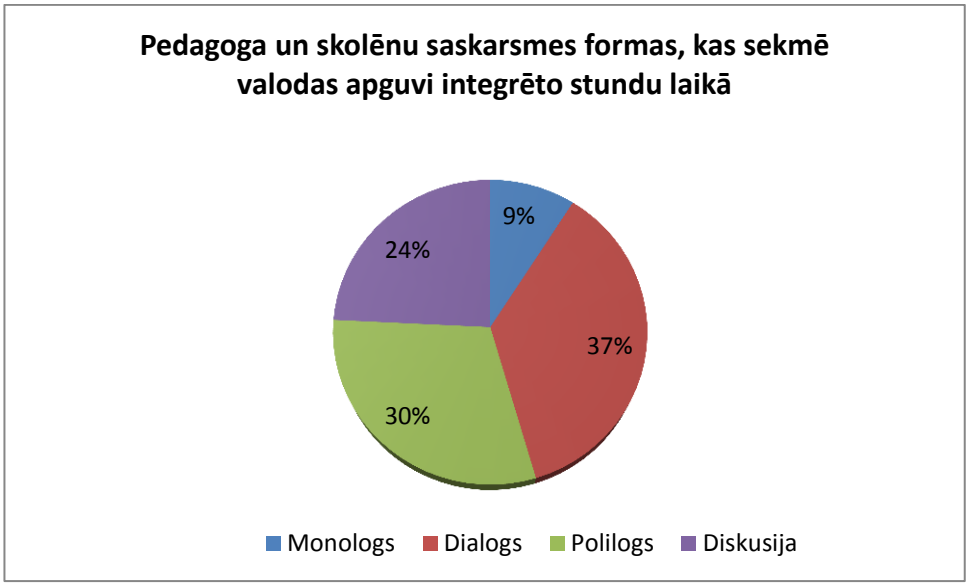

2.4. attēls

Mazākumtautību skolās bilingvālās apmācības ieviešanu izglītības sistēmā valdīja uzskats, ka starp pirmajiem priekšmetiem, ko sāks mācīt sākumskolā, izmantojot latviešu valodu, jābūt mūzikai, rokdarbiem, vizuālai mākslai, dabas mācībai un sportam. Pamatojums bija tāds, ka tie visi ir piederoši "humanitārajam ciklam" un tie būs piemēroti, lai ievadītu skolēnus reālās divvalodības pasaulē. Vis labākais rezultāts bija saniegts tad, ja sākumskolas skolotājs mācīja gan latviešu valodu, gan arī kādu no augšminētajiem priekšmetiem (t.i., bija nevis "kompetences bilingvs", bet "īstens bilingvs").

Kad runājām par latviešu valodas, kā līdzekļa izmantošanu sociālo zinību stundās, tad rūpīgi izrunājām divu valodas apguves metožu izmantošanu stundu laikā - valodu nošķiršanas metodi un par mērķtiecīgi paralēlo valodas lietojumu.

Kad skolēni ir tikai bilingvālo stundu sākumposma, tad skolotāji cieši piedomā pie stundu savstarpējās saiknes un pārdomā nepieciešamo vārdu krājumu, kuru skolēni un skolotājis var izmantot visās stundās. Lai optimizētu šo procesu pētījuma laikā kopā ar sākumskolas skolotājiem tika izstrādāti šādi ieteikumi, kas veido atbalstu citu priekšmetu mācību laikā (frāzes, lūgumi, uzaicinājumi un tt..) (sk. 2.3. tabulu).

Funkcionālās frāzes latviešu valodas kā līdzekļa izmantošanai

sociālo zinību stundās sākumskolā

2.3.tabula

Vārdi un frāzes	**Piezīmes**
Sveicieni Labrīt, priecājos Jūs redzēt! Labdien, skolēni1 Sēdieties! Labdien! Sēdēties, lūdzu! Labdien! Prieks Jūs redzēt! Sāksim darbu! Labdien! Ienāciet lūdzu klasē (kabinetā)! Sveicināti! Ieņemiet savas vietas pie galdiem! **Skolēnu pārbaude, tos izsaucot** Pie tāfeles nāks ... skolēna vārds. Skolēna vārds ..., nāc lūdzu pastāsti... Skolēna vārds ..., nāc lūdzu pie tāfeles. Skolēna vārds ..., vai tu varētu izskaidrot (definēt, nosaukt, uzrakstīt, parādīt)... **Pienākumu sadale** Es sadalīšu pienākumus. Kurš no jums gribētu... Skolēna vārds ..., lūdzu izdari... Rīt skolēna vārds ... būs dežurants. Skolēna vārds ..., lūdzu izdali lapiņas (noslauki tāfeli, atnes grāmatas, sakārto klasi, atver logu...) Skolēna vārds ..., tu būsi spēles vadītājs.	

Paziņojumi Šodien sāksim jaunu tēmu par... Stundas beigās būs jāveic tests (patstāvīgais darbs) par... Tagad iepazīstināšu Jūs ar kontroldarba rezultātiem. Nākošnedēļ (nākošajā stundā) būs ieskaite. Pēc šīs stundas... Turpmāk... Šodien būs pārsteigums! **Mājas darbu savākšana** Atveriet burtnīcas, lai es varētu apskatīt jūsu mājas darbus! Vai visi ir paveikuši (izdarījuši, sapratuši, varējuši atrisināt) mājas darbu? Skolēna vārds ..., lūdzu savāc (izdali) mājas darbu burtnīcas! Lūdzu savāciet mājas darbus! Nododiet, lūdzu mājas darbus! Nododiet burtnīcas! Vai visi nodeva burtnīcas? Es gribētu pārbaudīt jūsu mājas darbus. Parādiet savus mājas darbus! Paceliet rokas, kam nav izpildīts mājas darbs! **Iepriekšējās mācību vielas atkārtošana** Par ko mēs runājām pagajuša stundā? Pagajuša stundā mēs runājam par ... Iepriekšējā stundā mēs runājām (rakstījām) par ... Atkārtosim likumus (noteikumus, svarīgākos jēdzienus)! Kas Jums ir neskaidrs no iepriekšējās stundas apskatītajiem jautājumiem? Atcerēsimies dažus faktus (jēdzienus, likumsakarības...). Lūdzu, atveriet grāmatas un atkārtojiet...!	

Iepazīstināšana ar jauno mācību vielu Šodien mūsu stundas tēma ir... Šonedēļ turpināsim runāt par... Sāksim aplūkot (apgūt) tēmu pat... Šodien stundā mēs apskatīsim šādas galvenās problēmas... Mēģināsim atrisināt šādu problēmu... Šodien mēs turpināsim pagajušajā iesākto tēmu par... Kā jūs domājat, kas ir... Šodien aizpildīsim kopsavilkuma tabulu... Stundā mēs runāsim par... Šodien stundas plāns ir sekojošs. **Jautājumi** Ko tu domā par šo tēmu (jautājumu, apgalvojumu)? Kāds ir tavs viedoklis par šo jautājumu? Ko tu domā par... ? Vai tu piekriti šim viedoklim (izteikumam)? Vai tev tas liekas pamatoti? Vai tev ir kādi pretargumenti? Paskaidro, kā darbojas šis princips. Paskaidrojiet rakstiski vai mutiski. Kā tas notiek? Izskaidro to saviem vārdiem. Vai vari pierādīt tikko sacīto? Vai tu vari pamatot (minēt pierādījumus) savai idejai (izteikumam)? Vai tu vari atsaukties uz kādu autoritatīvu avotu? Vai tev liekas pamatots apgalvojums? Un taviem klasesbiedriem? Kāda bija šīs raksta galvenā ideja? Kā tev liekas, kādi bija svarīgākie punkti (dati) šajā ...?	

Lūdzu uzraksti kopsavilkumu par šo tēmu uzzināto. **Plakātu un citu uzskates līdzekļu lietošana** Plakātā attēlots... Šodien stundā izmantosim šo plakātu (shēmu, filmu...), lai parādītu... Ko pierāda šis eksperimets? Grāmatā ievietotie zīmējumi (tabulas, shēmas) sniedz informāciju par ... Grāmatā (kartē, tabulā, kolekcijā, shēma), jūs varat aplūkot... Kādus interesantus faktus un notikumus jūs redzējāt šajā... **Lasīšana** Lasi tekstu grāmatas ... lapaspusē. Lasiet uzmanīgi! Lasi ātrāk (lēnāk, skaļāk)! Kāda ir teksta galvenā doma? Izlasi un uzraksti plānu (konspektu) šim tekstam! Tekstā atrodiet atbildi uz šādiem jautājumiem! Papildinformāciju jūs varat atrast ...! Grāmatas pielikumā ir... Uzmanīgi izlasiet uzdevumu un paskaidrojiet... **Zināšanu pārbaude un atkārtojuma jautājumi** Atbildiet, kurš zina! Vai visi sapratāt? Vai ir kādi jautājumi? Vai viss ir skaidrs? Vai pēc ... izlasīšanas (noklausīšanās, noskatīšanās) kaut kas ir neskaidrs? Ko nozīmē šis termins (priekšstats)? Kādi šajā tēmā (rakstā) ir trīs svarīgākie punkti?	

Salīdzini (salīdziniet) rezultātu ar tāfeli. **Grupu darbs** Šodien mēs strādāsim grupās (pāros)! Sadalieties mazās grupās pa 3-5 cilvēkiem! Tālāk strādāsim pāros! Pirmajai grupai būs tēma..., otrajai grupai būs ... un trešajai grupai būs... Izlasiet uzdevumu grupā! Uzrakstiet..., par ko esat vienojušies! Sadaliet pienākumus grupā! Pēc 15 minūtēm jums būs jāpastāsta par savu darbu (paveikto)! Izvirziet no savas grupas vienu cilvēku (nozīmējiet savā grupā vienu cilvēku), kurš izteiks jūsu viedokli, un vienu, kurš pierakstīs informāciju! Izvēlieties vienu runātāju un vienu cilvēku, kas visu pierakstīs. Katram skolniekam jāsagatavo stāstījums par savām idejām (faktiem) un ar tiem jāiepazīstina pārējie. Lūdzu dari mums zināmu savu viedokli. Salīdzini savu viedokli ar grupas viedokli. Pārrunā un izdiskutē to ar saviem grupas biedriem! Pamato savu viedokli ar konkrētiem faktiem (piemēriem). Pēc tam, kad jūs grpās būsiet sagatavojuši prezentācijas, mēs tās noklausīsimies plenārsēdē. Iepazīstini citus ar saviem atklājumiem (savu referātu). To izdarīs runātājs. Konkretizē savas idejas. Aicini citus izteikt komentārus un uzdot jautājumus. **Pētniecības darbs** Šī pētījuma mērķis ir... Es vēlos jums uzdot sekojošas pētījumu tēmas...	

Jūs varat izvēlēties jebkuru no šīm tēmām, tikai tai jābūt saistītai ar... Savā pētniecības projektā izmantojiet mācību grāmatu, citas grāmatas, avīzes un žurnālus. Apsveriet secinājumus, kurus jūs vēlaties ietvert savā ziņojumā... Lūdzu, pastāstiet, kādas metodes jūs izmantojāt savā pētījumā. Iekārtojiet dienasgrāmatu, kurā ierakstit visas problēmas, ar kurām saskarsieties pētījuma projektā. Materiāli ir jānoformē atbilstoši šim plānam. Uzrakstiet atskaites savlaicīgi! Rakstiet pēc šāda plāna! Noformējiet darbu uz standarta A4 lapām! Vēlams atskaiti papildināt ar attēliem (zīmējumiem, shēmām). Gatavojot referātu, izmantojiet dažādus avotus! Sistematizējiet ekskursijas laikā savāktos materiālus! Atskaites jānodod rīt (pēc divām dienām, līdz pirmdienai). **Pārbaudes darbi, testi** Izvēlēties vienu pareizu atbildi! Nosvītrojiet nepareizos apgalvojumus (vārdus)! Rakstiet ar zīmuli (pildspalvu)! Veicot šo darbu jūs nedrīkstat izmantot korektoru (mācību grāmatu)! Izdomājiet attēlam nosaukumu! Atzīmējiet pareizo atbildi! **Mājas darbi** Atveriet savas dienasgrāmatas un ierakstiet mājas uzdevumu...! Nākošās nedēļas laikā uzrakstiet ziņojumu par... Uzrakstiet stāsta (raksta, nodaļas) plānu! Pasvītrojiet galveno! Mājās jums jāiemācās ... nodaļa no ... līdz ... lpp.	

Kopsavilkums par apgūto tēmu Šodien jūs uzzinājāt... Rezultātā jūs ieguvāt (apguvāt, pierādījāt, secinājāt, pārliecinājāties) ... Svarīgākais šīs dienas tēmā bija... Tagad droši var apgalvot... Mēs guvām priekšstatu par... Varam teikt, ka... Īsāk sakot,... Ņemot vērā visu sacīto... Atkārtojot iepriekš minēto... **Iedrošināšana** Ļoti labi. Turpini lūdzu! Pareizi. Ļoti laba doma! Neuztraucies! Runā drošāk! Nesteidzies! Tāpat turpiniet tālāk! Tu labi strādāji (atbildēji). **Labošana** Pārbaudiet savu darbu vēlreiz! Vai visi piekrīt teiktajam? Vai kāds domā citādāk? Varbūt to varētu pateikt savādāk? Pamēģini to izdarīt vēlreiz (savādāk)! Vai tas būtu pareizi? Kas pamanīja kļūdu? Arī labi, bet es gaidīju citu atbildi.	

Ir arī citi varianti? **Klases kontrolēšana** Lūdzu uzmanību! Nesarunājieties! Strādājiet patstāvīgi (grupās, pāros)! Lūduz klusāk! Sēdiet mierīgi! Strādājiet klusāk! Esiet uzmanīgi! Ievērojiet drošības noteikumus! Netraucē citus! Paskatieties uz tāfeli! Kas bija uzdots? Vai tu mani dzirdi? **Pozitīva izvērtēšana** Paldies par veikto darbu! Ļoti labs darbs. Šodien mums bija labi rezultāti! Tas tev (jums) labi izdevās! Lieliski! Izcili! Teicami! Izcils darbs. Lieliska doma. Veiksmīga atbilde. Tas tev ļoti labi izdevās. Jūsu darbi bija saturīgi un interesanti. Mēs paveicām visu, kas bija ieplānots. Šodien jūs labi pastrādājāt!	

Negatīva izvērtēšana Kāpēc nav izpildīti visi nosacījumi? Kā tas var būt, ka nav ... Kādi Jums ir rezultāti? Jūs esat strādājuši/bijuši pavirši. Kāpēc nepārbaudījāt faktus? Tas vispār neattiecas uz šo tēmu. Ja šādi strādāsit, tālāk netiksim. Šim darbam vispār nav jēgas. **Noslēgums** Vai ir kādi jautājumi? Vai viss ir skaidrs? Nākamajā stundā mēs turpināsim. Iedodiet man dienasgrāmatas, es ierakstīšu atzīmes. Sakārtojiet savas darba vietas! Nākamreiz paņēmiet ...! Vislabākie rezultāti šodien bija... Atcerieties rīt paņemt līdzi ... Neaizmirstiet, ka rīt stunda sāksies ... Aizveriet dienasgrāmatas, stunda beigusies. **Atvadīšanās** Uz redzēšanos! Tiksimies nākošajā stundā! Labu veiksmi! Paldies, tas šodien ir viss. Varat būt brīvi. Paldies par uzmanību! Visu labu, līdz nākošajai reizei.	

Lai sociālo zinību mācības būtu sekmīgas, lai skolēni sasniegtu nepieciešamo gatavību, skolotājam, plānojot mācīšanos un mācīšanu, jāņem vērā trīs savstarpēji saistīti un izrietoši principi:

- ja tās būs aktīvas mācības – tas ir process, kurā skolēni jēgpilni piedalās paši savā mācību procesā, viņi saista to, ko jau zina, pēta iespējas, jautājumus, izdara secinājumus un apspriež rezultātus. Skolēns ir mācību procesa centrs, bet skolotāja loma ir-organizātors un padomdevējs;
- ja tās būs problēmorientētas mācības – tas ir process, kurā izpaužas skolēnu dabiskā zinātkāre un pētīšanas prieks. Tiek meklētas atbildes uz jautājumiem: Kas? Kāpēc? Kā? Kad? Kur? Mācīšanās sākas ar problēmas izvirzīšanu vēl pirms teorētiskā materiāla apguves. Skolēni mēģina risināt problēmu, izmantojot jau esošās un apgūstot jaunas zināšanas un prasmes;
- ja tās būs praktiskās mācības- tas ir process, kurā mācības tiek cieši saistītas ar skolēnu dzīvi, viņu pieredzi un interesēm. Mācību process tiek organizēts tā, lai, tēlaini izsakoties, dzīve ienāktu klasē un skolēni reāli ietekmētu, pārveidotu dzīvi (25, 13.).

Pēc mācību programmas standartiem un skolotāju ietekumiem realizējot latviešu valodas kā līdzekļa izmantošanu un sociālo zinību apguvi, skolotāju praksē īstenot sekojošās nostādnes:

- skolēns tiek pieņemts kā attīstībā esoša individualitāte, kā personība;
- tiek pieņemta skolēnu dažādā vērtīborientācija (dažādu sociālo grupu, tautību un reliģisko orientāciju ietekmes)un katra skolēna brīvas izvēles tiesības tikumisko vērtību, sociālo uzskatu un pārlircības jautājumos;
- skolotājs ir tolerants un savstarpējās attiecības ar skolēniem veido labvēlības un cieņas gaisotnē;
- skolēns var brīvu paust savu viedokli (gan pozitīvo, gan negatīvo), kam ir svarīga nozīme viņa uzskatu , attieksmju un personīgās pozīcijas noskaidrošana, veidošanā un attīstīšanā;
- mācību satura temati ir saistīti kā problēmas – lai mācību procesa laikā radušās diskusijas varētu tikt izmantotas un virzītas skolēnu sociālo prasmju, kultūras un personības attīstībā;
- atbildes uz skolēnu jautājumiem ir vēlams saistīt ar dzīves realitātēm; skolotājs izvēlas tādus piemērus un situācijas, kuru analīze nerada psiholoģiskās traumas vai barjeras;

- skolotājs negaida un neprasa „ātrus rezultātus", skolēnu sociālo uzskatu un vērtību izpratnes veidošanās procesā, jo dzīves izpratne un vērtību veidošanās norit saskaņā ar personības individuālo attīstību; svarīgi ir paša skolēna uzsāktie meklējumi (25, 18.).

Izstrādājot tematisko plānu un mācību stundu konspektus, tiek izmantotssociālo zinību mācību programmas standarts un metodiskie ieteikumi. Sastādot katras stunads konspektu, izvirzītju mērķi un uzdevumus gan latviešu valodas apguvei, gan sociālo zinību satura apguvei.

Lai īstenotu izvirzītos mācību mērķus un uzdevumus, ir nepieciešams izmantot dažādas mācību metodes, mācību formas un paņēmienus, lai veicinātu skolēnu interesi pret mācību priekšmetu ir nepieciešams pārdomāt un izmantot mācību un uzskates līdzekļus. Kad tika plānots mācību process respondentu klasēs, liela nozīme tika veltīta skolēnu vecumposmam, lai uzdevumi būtu piemēroti skolēnu interesēm un temata aktualitātei. Pētījuma laikā balstoties uz mācību programmu standartiem tika izstrādāts tematiskais plāns 5 tēmām, kuras paredzētas 10 stundām (katra tēma 2 mācību stundām) (sk. 6. pielikumu).

Veiksmīgi un secīgi izstrādāts tematiskais plāns turpmākajām mācību stundām skolotājam atvieglo darbu stundās. Skolitājs, kas spēja noturēt skolēnu interesi visas stundas garumā, iepriekš ir noepietni pārdomājis- tematiskā plāna saturu. Interesanta un aizraujoša stunda ir labi sagatavota tematiskā plāna rezultāts. Katra turpmākā stunda ir jāplāno tā, lai skolēniem rastos interese par šīs stundas tematu.

Lai skolēni būtu ieinteresēti sociālo zinību apguvē un valodas apguvē, ar kuras palīdzību tiek pasniegta stunda, skolotājam pašam būt ieinteresētam tēmā, kuru viņš atklāj skolēniem. Strādājot ar otro klašu skolēniem ikdienā, es mācu viņiem latviešu valodu, kā otro valodu mazākumtautību skolā, līdz ar to kad veicu doto eksperimentu ļoti labi zināju katra skolēna valodas prasmju līmeni un varēju pārdomāt tematisko plānojumu atbilstoši skolēnu valodas prasmēm.

Izstrādātā mācību satura aprobācija un secinājumi

Plānojot mācību tematisko plānu ‘'Sociālo zinību bilingvāla apguve" 16 stundu ietvaros, tās tika aprobētas Rīgas XX. vidusskolas 2. klasēs, kurās mācās 60 skolēni (2.a klasē 31 un 2. b klasē 29 skolēni).

Mācību saturs un uzdevumi tika izvēlēti tā, lai visīsākajā laikā apgūtu kāsociālo zinību mācību programmu, tā arī latviešu valodu. Katras stundas sākumā sniedzu skolēniem informāciju par stundas jauno tēmu, mērķi un uzdevumiem. Plānojot mācību procesu visu paredzēt grūti, jo var gadīties dažādas izmaiņas un skolotājai ir jābūt gatavai, tos atrisināt.

Lielu uzmanību veltīju komunikatīvās kompitences izmantošanai, jo tā paredz izmantot komunikatīvo pieeju latviešu valodas apguvi mācību stundās. Skolotājs rada skolēniem

iespējas vingrināties valodas lietošanu dažādās situācijās, atbilstoši viņu interesēm, vajadzībām un nepieciešamībai, kas asaistīta ar sociālo zinību tēmu apguvi. Skolotājs ir tas, kas veicina radošu valodas lietošanu, nevis iegaumēta teksta reproducēšanu. Jau valodas apguves sākuma posmā, attīstot runas prasmi, skolotājs rosina latviešu valodu izmantot saziņā gan ar pieaugušajiem, gan vienaudžu starpā. Mācību stundās skolēniem ir iespēja dažādās sociālās situācijās (formālā vai neformālā stilā) izteikt sevi (monologā, stāstījumā) un apmainīties ar informāciju (dialogā). Lai saziņā izpildītu mainīgās runātāja, klausītāja, rakstītāja vai lasītāja lomas, valodas apguvējam jāizpilda noteiktas darbības (25, 116.-117.).

Lai runātu, jāprot

- plānot un loģiski strukturēt tekstu;
- veidot lingvistiski pareizus izteikumus;
- saprotami izrunāt skaņas, skaņu savienojumus, vārdus, teikumus.

Lai rakstītu, jāprot

- plānot un loģiski strukturēt tekstu atbilstoši rakstu valodas tradīcijām un prasībām;
- rakstīt ar roku vai izmantojot tehniskos līdzekļus.

Lai klausītos, jāprot:

- uztvert izteikumus;
- uztvert tekstu lingvistiski pareizi;
- saprast izteikuma/teksta saturu;
- interpretēt teksta saturu.

Lai lasītu, jāprot:

- uztvert rakstītu tekstu,
- pazīt un saprast rokrakstā rakstītu tekstu,
- identificēt rakstītu informāciju,
- saprast uzrakstītā teksta saturu,
- interpretēt rakstītu tekstu (24, 116.-117.).

Lai realizētu izveidoto mācību plānu, pirms došanās uz stundām sagatavoju dažādus uzskates materiālus, interaktīvo materiālu, uzdevumus, atbilstoši izvelētajai tēmai. Savā adrbā ar skolēniem izmantoju dažādas metodes un darba organizācijas formas: mācību stunda, skolēnu darbs mājās, pāru darbs, diskusija un tt..

Realizējot skolās bilingvālo izglītību, latviešu valoda kļūst par līdzekli citu priekšmetu apguvē. Citos mācību priekšmetos skolēniem jālasa, jāsaprot un jāapgūst jaunā mācību viela pēc teksta latviešu valodā, tādēļ ir nepieciešamas noteiktas lasīšanas prasmes, kuras veidojas pakāpeniski gan latviešu valodas, gan citu priekšmetu stundās:

- atpazīt tekstā svarīgāko,
- atpazīt tekstā būtiskas detaļas,
- atrast galveno ideju rindkopā vai teksta daļā,
- atrast galveno ideju visā tekstā,
- uztverot informāciju, atšķirt faktus un viedokļus,
- noteikt informatīvi svarīgākos izteikumus,
- norādīt atbildes uz jautājumiem,
- izteikt secinājumus par teksta saturu,
- kritiski vērtēt teksta saturu,
- saprast tekstā autora nolūku,
- lai padziļinātu informāciju, izmantot tabulas, pielikumus, katalogus u.c.,
- lasīt un interpretēt tabulas, shēmas, kartes, komiksus, diagrammas, zīmējumus u.c.,
- lasīt un saprast paskaidrojošu materiālu,
- lasīt un saprast argumentus,
- lasīt un saprast aprakstošu materiālu,
- lasīt, uztvert un saprast dažādas kategorijas,
- izvēlēties lasīšanas ātrumu atbilstoši lasīšanas nolūkam,
- izvēlēties lasīšanas ātrumu atbilstoši teksta sarežģītības pakāpei,
- pārskatīt tekstu, lai atrastu tajā specifisku informāciju,
- caurskatīt tekstu, lai atrastu tajā svarīgākās idejas,
- apgūt jauno materiālu pēc teksta (24, 117.-118.).

Tematiskā plāna izstrādes laikā secināju, ka mācīt valodu nozīmē radīt vidi, lai tajā varētu notikt sazināšanās un valodnieciskā mijiedarbība. Skolotāja uzdevums ir radīt situācijas un rosināt skolēnus veidot tādas situācijas, kurās dabiski notiek savstarpējā valodiskā iedarbība un skolēni var lietot valodu, lai sazinātos. Pilnveidojot latviešu valodu un apgūstot sociālo zinību saturu, skolotāja sasniedz skolēnu komunikatīvo iemaņu veicināšanu. Attīstot kādu noteiktu iemaņu, neviļus izmanto arī citas iemaņas, kas savukārt veicina jaunu iemaņu attīstību. Piemēram, rakstot par kādu tēmu, bieži vien kaut kas jāizlasa vai jāuzklausa skolotājas stāstījums, vai jāapspriežas ar citiem.

Tematiskās vielas sadalē bija tēmas, kas izraisīja skolēnos interesi un skolēni ar prieku iesaistījās stundu gaitā. Ja skolēni ir aktīvi iesaistījušies reālu uzdevumu risināšanā, viņiem pastāvīgi vajadzēja lietot valodu, kas palīdzēja to attīstīt un apgūt. Strādājot ar noteiktām tēmām, stundu laikā skolēniem bija jāņem vērā vide, kurā valodu lieto un savukārt tas

veicināja jaunu vārdu un latviešu valodas funkciju apguvi. Ievēroju, ka savstarpējās sarunas, mijiedarbība, apspriešanās ļauj skolēniem paplašināt un pilnveidot apgūstamās valodas prasmi. Skolēni nebaidas un nekautrējas kļūdīties, kad runā latviski. Lai palīdzētu skolēniem saprast un lietot dabisku valodu, izmantoju dažādus palīglīdzekļus un uzskates līdzekļus.

NOBEIGUMS

Balstoties uz teorētisko un praktisko pieredzi, ir izstrādāts sociālo zinību tematiskais plānojums 2. klases skolēniem, kura laikā skolēni apgūst priekšmeta saturu un latviešu valodu kā otro valodu. Pētot šo jautājumu var secināt, ka dotajā brīdī pētnieciskās literatūras klāsts par bilingvālo izglītību nav plašs, līdz ar to bija diezgan grūti savākt nepieciešamo informāciju. Bija nepieciešams rūpīgi iepazīties un izpētīt mācību metodes, šim nolūkam tika veiktas pārrunas ar sākumskolas skolotājiem kā, arī pētījuma laikā bija piedāvātas sākumskolas skolotājiem anketas, kurās skolotājiem bija dota iespēja izpaust savu attieksmi pret bilingvālo izglītību sākumskolas posmā, kā arī dalīties pieredzē par izmantojamām tehnoloģijām, formām un metodēm savā darbā ar skolēniem. Organizējot darbu ar skolēniem rūpīgi pārdomāt katras stundas tematu, ir iespējas atrast pareizāko metodi, darba organizēšanas formu, lai sekmētu mācību satura apguvi divās valodās.

Lai ieinteresētu skolēnus darbā, vajadzēja rast atbilstošo pieeju. Bilingvālā izglītība ir aktuāla, bet lielākā daļa skolotāju nezina, kā labākapgūt mācību saturu divās valodās. Uzdevums bija ieinteresēt skolēnus un parādīt, ka apgūstot citu priekšmetu, var strādāt divās valodās.

Pēc novadītām 8 stundām 2.a klasē un 2.b klasē tika veikta mācību metožu efiktivitātes salīdzināšana, pēc kuras rezultātiem var secināt, kura no valodas apguves metodēm ir piemērotāka sākumskolas skolēniem un efektīvāka arī sociālo zinību mācību satura apguvei un tā ir mērķtiecīgās valodas paralēlā lietošanas metode.

No skolēnu aktivitātes stundās un paveiktajiem darbiem var secināt, ka dotie uzdevumi bija izpildīti atbilstoši izvirzītajiem mērėiem. Apgūstot sociālās zinības bilingvāli, skolēni tomēr vienlaicīgi izmantoja arī latviešu valodu kā līdzekli lai apgūtu mācību saturu.

Pēc visa iepriekš aprakstītā un secinātā var uzskatīt, ka diplomdarba mērķis sasniegts un izvirzītie uzdevumi izpildīti veiksmīgi. Darbs ir padarīts un problēma ir izpētīta un izanalizēta.

Pētījuma rezultāti ļauj izvirzīt ieteikumus turpmākajam darbam;

- skolotājam pirms stundas jāzina, kurā valodā tiks izklāstīts mācību saturs un kurā valodā tā tiks pierakstīts,
- skolotājam jāplāno skolēnu zināšanas sociālajās zinībās, kādā valodā, bet ietecams latviešu valodā uzrakstīt vai pastāstī visu. ko tas zina,
- biežāk uzdot tādus mājas uzdevumus, lai skolēni sagatavo tieši mutvārdu runu latviešu valodā;

- Skolotājam regulāri iepazīties ar jaunākiem pētījumiem par bilingvālo izglītību, izmantot latviešu valodas aģentūras piedāvājumus (skat. valoda.lv).

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Alijevs, R., Kaže, N.,***Bilingvālā izglītība teorija un dzīve*. Rīga: Retorika A, 2001. 367 lpp.
2. **Andersone,G.,** *Sociālās zinības Rokasgrāmata skolotājiem 2. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2008.g. 63 lpp.
3. **Andersone, G.,** *Sociālās zinības Rokasgrāmata skolotājiem 3. klasei.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2008.g. 65 lpp.
4. **Andersone, G..** *Pārbaudes darbi sociālajās zinībās 1.-3. klasei.* Rīga:Zvaigzne ABC, 31 lpp.
5. **Anspoka, Z., Lanka, A., Papule, E., Ptičkina, Ā., Rimša, R., Teilāne I., Zariņa, S.,***Metodikas rokasgrāmata sākumskolai.* 2000. LVAVP, 111 lpp.
6. **Anspoka, Z., Lanka, A., Ptičkina, A..***Ideju grāmata sākumskolai*. Rīga.:Poligrafs, 2001. 208 lpp.
7. **Anspoka, Z.,***Zinātniski metodiskais izdevums*, Tagad, 2011, Talsi, LVA, 72.lpp
8. **AnspokaZ., Bibere L., Kalotiņa I., Švanks E..***Valodu mācības pirmskolā un sākumskolā* .LVAVP. 2013.144 lpp.
9. **Babanskis, J.,***Mācību metodes mūsdienu vispārizglītojošajā skolā*. Rīga: Zvaigzne, 1989.g., 201 lpp..
10. **Baldiņš, A., Raževa, A**., *Klases audzinātāja darbs skolēnu personības izpētē*, - Rīga:Pētergailis, 2001.g.,74.lpp.
11. **Beikers, K.,***Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati.* Nordik, 2002. 343 lpp.
12. **Bergina, L., Rutkovska, G.,***Spēles un rotaļas.* Rīga: a/s „Poligrafs", LVAVP, 2006. 93 lpp.
13. *Bilingvālā izglītība: rokasgrāmata skolotājiem.* Rīga: LVAVP, 2001.g., 133 lpp..
14. *Jaunais un aktuālais bilingvālajā izglītībā Latvijā un pasaulē*. Rakstu krājums, Jelgavas tipogrāfija, 2011., 184.lpp.
15. **Celitāne, C.,***Otrās valodas apguves metodes un paņēmieni.* Rīga, Pētergailis, 2007.g., 51lpp.
16. **Druviete, I., Gavriļina, M.,***Minoritātes bērni latviešu mācībvalodas skolās. Pētījums*. Rīga., LR Izglītības un Zinātnes ministrija / Puse Plus, 2003.
17. **Markus, D.,***Tieši skaņu pasaule ir pirmais, ko apgūst bērns...//* "Izglītība un Kultūra", 1994., 13.10.,38. nr.

18. **Kruteckis, V.,***Skolēnu mācīšanas un audzināšanas psiholoăija,* -Rīga: Zvaigzne, 1978.g. 271 lpp.
19. **Litmane, K., Rosandere, K.,***Valodas mozaīka sākumskolai.* LVAVP. 2001. 123 lpp.
20. **Lazdiņa. S., Šalme, A..** *Latviešu valodas apguve mazākumtautību izglītībā: tendences, attīstība, ietekmes.*Jelgavas tipogrāfija, 2008.g. 240.lpp.
21. *Metodika un pieredze III. Rakstu krājums par bilingvālo izglītīb.* Šilina B.Iespiests a/s „Poligrafs". Rīga: 2004.182 lpp.
22. *Metodikas rokasgrāmata skolotājiem.*Rīga: LVAVP, 1999.g. 195 lpp.
23. **Ozoliņa, A., Piedīte, A., Šiliņa I.,***Mūsdienu metodikas rokasgrāmata skolotājiem*. LVAVP, 2003. 216 lpp.
24. *Pamatizglītības* mācību priekšmeta programmas paraugs *Latviešu valodā un literatūrā 1.-9. klasei.* Rīga. Izglītības satura un eksaminācijas centrs. 2005.g. 139lpp.
25. *Pamatizglītības* mācību priekšmeta programmas paraugs *Sociālās zinības 1.-9. klasei.* Rīga. Izglītības satura un eksaminācijas centrs. 2014.g. 81lpp.
26. *Pedagoăijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.g., 248 lpp.
27. *Skolēni jautā par bilingvālo izglītību.* Rīga: LVAVP,2004.g., 20.lpp..
28. **Rozentāla, M**., *Filozofijas vārdnīca* . Rīga, Liesma, 1974.g. 529lpp.
29. **Skatkins, M.,** *Mūsdienu didaktikas problēmas.* Rīga. Zvaigzne, 1983.g., 73lpp.
30. **Vorobjevs, A.,** *Psiholoăijas pamati,* -Rīga: Mācību apgāds, 1996.g.,323 lpp.
31. **Žogla, I.,** *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: Raka, 2001.g., 275 lpp.
32. **Шеффер А.,** *Дети и подростки; психология развития.* СПБ, Питер, 2003.г. 976 стр.
33. *Особенности обучения детей в билингвальных условиях*, Pieejams: http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=533134
34. **Atvērtā skola.** Colin BakerFoundations of Bilingual Education and Bilingualism **BILINGVISMA UN BILINGVĀLĀS IZGLĪTĪBAS PAMATI .** Pieejams: http://atvertaskola.iac.edu.lv/saites.
35. **Atvērtā skola**[tiešsaiste]. IAC . Pieejams:http://atvertaskola.iac.edu.lv/gramatas/pamatskola/risinajumi.htm

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS

Sociālo zinību stundas konspekts 2.a klasei

mācību vielas apgūšanai tiek izmantota valodu nošķiršanas metode

Temats: Mūsu drošība

Stundas mērķis: apgūt drošības noteikumus, kuri jāievēro ikdienas dzīves situācijās.

Mācību saturs: dzīves notikumu cēloņi un sekas, drošības noteikumi, pirmā palīdzība

Uzdevumi:

1. Nostiprināt skolēnu zināšanas par dažādajiem drošības tehnikas noteikumiem.
2. Sekmēt skolēnu izpratni par atbildību savas drošības jautājumos.
3. Veidot izpratni par noteikumu ievērošanas priekšrocībām.
4. Nostiprināt skolēnu prasmi izsaukt palīdzības dienestus.
5. Nostiprināt prasmi pamatot savu viedokli.

Stundas norise	**Metodiskie paņēmieni, darba formas**	**Piezīmes**
Ievada daļa		
- Sasveicināšanās - Atminiet, kas tas ir: • Priekšmets, ko piestiprina, lai tumsā transporta līdzekļu vadītāji pamanītu gājējus (atstarotājs);	Stundas tēmas noskaidrošana. Mīklu minēšana.	Skolēni pieraksta vārdnīcā mīklu atminējumu tulkojumu.

• Balts vīriņš, brūna galviņa, kad sprūk ārā, viss svilst un kūp (sērkociņš); • Stabiņš ceļa malā, cepurīte galā, gan šāda, gan tāda, visiem kaut ko rāda. (ceļa zīmes) - Mēs šodien runāsim par drošību.		
Galvenā daļa		
- Par drošību, jau runāts, bet īpaši uzmanīgiem jābūt tieši tad, kad esat vieni, tāpēc par mūsu drošību runāsim arī šodien. Vispirms strādāsiet pāros, ceru, ka jums nebūs grūtības izpildīt dažādos uzdevumus. Skolotāja paskaidro, kā skolēni strādās pāros. Uzdevums: uzrakstīt, kādās situācijās skolēni jūtas drošībā un kādās jūtas apdraudēti. Kad tas izdarīts, divi pāri apvienojas ar aizmugurē sēdošo pāri un turpina darbu – salīdzināt uzrakstītās situācijas. No katras grupas viens vai vairāki skolēni prezentē savas grupas darbu. Pārējās grupas papildina, vērtē.	Darbs pāros. Darbs grupās. Situāciju analizēšana.	Skolēni strādā dzimtā valodā
- Mūsu apkārtējā vidē, mūsu ikdienas dzīvē bieži vien mēdz būt priekšmeti, kas var kļūt bīstami, ja cilvēks neprot ar tiem rīkoties, ir neuzmanīgs, neievēro drošību.. Jums būs jāpierada, ka jūs esat uzmanīgi, ka protat rūpēties par savu drošību. Tālāk katra grupa saņem vienu nelielu attēlu, kurā attēlots – adata, ūdens, gāze, svešs cilvēks, suns, automašīna, ērce, sēne, zibens,	Darbs ar attēliem, drošības noteikumu skaidrošana dažādās situācijās.	Skolēni pieraksta vārdnīcā priekšmetu nosaukumus, kuri varētu apdraudēt mūsu drošību.

aizsalis ezers, dzelzceļa pārbrauktuve, velosipēdists. Katra grupa raksturo divus attēlus – kādu apdraudējumu attēlotais var izsaukt un kā no tā izvairīties.		
Tad katra grupa saņem vienu situācijas aprakstu, vai tāda rīcība ir pareiza vai nepareiza • Pēc slēpošanas, ienākot telpā, žāvē drēbes uz elektriskā sildītāja; • Tējkannā uzsilda zupu, lai pacienātu nogurušo māmiņu; • Galda lampu pārslēdz ar pārsegu, lai tā netraucē gulēt mazajam brālim; • Ieslēgta eglīšu svecīšu virtene, bet dažas elektriskās svecītes izdegušas, tās ātri jānomaina, tāpēc no elektrības neatslēdz.	Skolēnu skaidrojumi, pamatojumi, kas ir pareizi, kas nav, kāpēc.	Apakšgrupām tiek piedāvāts teksts latviešu valodā, bet ar nezināmo vārdu attēliem.
Atpūtas brīdis – rotaļa "Drošības telefons". Skolotāja nosauks drošības dienestus. Skolotāja nosauc: ugunsdzēsēji, gāzes dienests, policija, ātrā palīdzība. - Bet kā parādīsiet to vienu telefona numuru, pa kuru var pieteikt visus negadījumus?	Skolēni pieceļas. Ugunsdzēsēji – pietupstas vienu reizi – 01, gāzes dienests – četras reizes 04, policija – divas reizes 02, ātrā palīdzība – trīs reizes 03. Skolēni izdomā savus variantus un demonstrē – 112 (piem.: rāda – viens deguns, viena mute, divas ausis; vai paceļ labo roku, paceļ kreiso roku, paceļ abas rokas reizē u.tml.)	Pirmās stundas laikā spēli spēlē dzimtā valodā un nākamajā stundā spēli vada latviski.

Skolotāja nodemonstrē, ka viņa zvana pa telefonu, jo ir ugunsgrēks un pasaka tikai to, lai brauc ātri un noliek klausuli, bet otra saruna, ka ir vajadzīga ārsta palīdzība, ka cilvēkam slikti, tas ir Rīgā, Purvciemā. Vai palīdzība atbrauks? Skolotāja aicina bērnus izspēlēt situācijas – dialogus, kā jārunā pa telefonu, ja ir ugunsgrēks, ja vajag medicīnisko palīdzību u.c. Skolotāja uzslavē skolēnus. - Kāpēc noteikti jāzina sava adrese?	Skolotāja nodemonstrē nepareizu palīdzības dienestu izsaukšanu. Skolēni nodemonstrē pareizu sarunu pa telefonu. Dialogu izspēle.	Stundas gaita notiek dzimtā valodā.
- Kādi noteikumi īpaši ievērojami tieši ziemas apstākļos, Ziemassvētku laikā (uzvedība uz ielas, ja ir slidens, eglīšu svecīšu dedzināšana u.c.)	Skolēnu spriedumi par drošību ziemā. Individuālais darbs.	Stundas gaita notiek dzimtā valodā.
Bet vēl mums noteikti jāpārrunā, kā sniegt palīdzību sev un citiem, ja notiek kādi nelaimes gadījumi: • ja aizdegas apģērbs (neskriet, gulties zemē, velties no sāna uz sānu utt.) • ja apdedzinās (cietusī vieta jāatbrīvo no drēbēm, jāatvēsina ar tīru ūdeni utt.) • ja apsaldēti roku, kāju pirksti (ātrāk jānokļūst siltumā, jādzer silts dzēriens, apsaldētā vieta jāsilda pamazām, cietušo vietu var paberzēt, jāpārsien, jāiet pie ārsta) • kā jāuzvedas, ja telpā ir izcēlies ugunsgrēks. Skolotāja novēl, lai nevienam nekad nebūtu vajadzīga šāda palīdzība, lai prastu saudzēt sevi un savus apkārtējos.	Skolēni stāsta no savas pieredzes, no iepriekš apgūtā.	Stundas gaita notiek dzimtā valodā.

Nobeiguma daļa		
- Ko šī stunda jums iemācīja? - Kas visvairāk palika atmiņā? - Vai cilvēks pats ir atbildīgs par savu drošību? Kā?	Skolēnu atbildes. Pašvērtējums. Atgriezeniskā saite.	Stundas gaita notiek dzimtā valodā.

Sociālo zinību stundas konspekts 2.b klasei

mācību vielas apgūšanai tiek izmantota valodu paralēlā lietošanas metode

Temats: Mūsu drošība

Stundas mērķis: apgūt drošības noteikumus, kuri jāievēro ikdienas dzīves situācijās.

Mācību saturs: dzīves notikumu cēloņi un sekas, drošības noteikumi, pirmā palīdzība

Uzdevumi:

6. Nostiprināt skolēnu zināšanas par dažādajiem drošības tehnikas noteikumiem.
7. Sekmēt skolēnu izpratni par atbildību savas drošības jautājumos.
8. Veidot izpratni par noteikumu ievērošanas priekšrocībām.
9. Nostiprināt skolēnu prasmi izsaukt palīdzības dienestus.
10. Nostiprināt prasmi pamatot savu viedokli.

Stundas norise	**Metodiskie paņēmieni, darba formas**	**Piezīmes**
Ievada daļa		
- Atminiet, kas tas ir: • Priekšmets, ko piestiprina, lai tumsā transporta līdzekļu vadītāji pamanītu gājējus (atstarotājs); • Balts vīriņš, brūna galviņa, kad sprūk ārā, viss svilst un kūp (sērkociņš);	Mīklu minēšana. Stundas tēmas noskaidrošana.	Mīklas tiek uzdotas abās valodās, bet par vieniem un tiem pašiem priekšmetiem.

• Stabiņš ceļa malā, cepurīte galā, gan šāda, gan tāda, visiem kaut ko rāda. (ceļa zīmes) - Par ko mēs šodien runāsim?		
Galvenā daļa		
- Par drošību, jau runāts, bet īpaši uzmanīgiem jābūt tieši tad, kad esat vieni, tāpēc par mūsu drošību runāsim arī šodien. Vispirms strādāsiet pāros, ceru, ka jums nebūs grūtības izpildīt dažādos uzdevumus. Skolotāja paskaidro, kā skolēni strādās pāros. Uzdevums: uzrakstīt, kādās situācijās skolēni jūtas drošībā un kādās jūtas apdraudēti. Kad tas izdarīts, divi pāri apvienojas ar aizmugurē sēdošo pāri un turpina darbu – salīdzināt uzrakstītās situācijas. No katras grupas viens vai vairāki skolēni prezentē savas grupas darbu. Pārējās grupas papildina, vērtē.	Darbs pāros. Darbs grupās. Situāciju analizēšana.	Tiek piedāvāta prezentācija par drošību, kuras laikā skolotāja komentē latviešu valodā, tad skolēni apakšgrupās strādā dzimtā valodā. Situācijas analizē abās valodās.
- Mūsu apkārtējā vidē, mūsu ikdienas dzīvē bieži vien mēdz būt priekšmeti, kas var kļūt bīstami, ja cilvēks neprot ar tiem rīkoties, ir neuzmanīgs, neievēro drošību.. Jums būs jāpierada, ka jūs esat uzmanīgi, ka protat rūpēties par savu drošību. Tālāk katra grupa saņem vienu nelielu attēlu, kurā attēlots – adata, ūdens, gāze, svešs cilvēks, suns, automašīna, ērce, sēne, zibens,	Darbs ar attēliem, drošības noteikumu skaidrošana dažādās situācijās.	Katra skolēnu grupa saņem attēlus, kuri ar uzrakstiem latviešu valodā un katrai grupai tiek iedota darba lapa, kurā ievietojot atbilstošo vārdu teikumā (uzdevums latviešu valodā).

aizsalis ezers, dzelzceļa pārbrauktuve, velosipēdists. Katra grupa raksturo divus attēlus – kādu apdraudējumu attēlotais var izsaukt un kā no tā izvairīties.		
Tad katra grupa saņem vienu situācijas aprakstu, vai tāda rīcība ir pareiza vai nepareiza • Pēc slēpošanas, ienākot telpā, žāvē drēbes uz elektriskā sildītāja; • Tējkannā uzsilda zupu, lai pacienātu nogurušo māmiņu; • Galda lampu pārslēdz ar pārsegu, lai tā netraucē gulēt mazajam brālim; • Ieslēgta eglīšu svecīšu virtene, bet dažas elektriskās svecītes izdegušas, tās ātri jānomaina, tāpēc no elektrības neatslēdz.	Skolēnu skaidrojumi, pamatojumi, kas ir pareizi, kas nav, kāpēc.	Apakšgrupām tiek piedāvāts teksts latviešu valodā, bet ar nezināmo vārdu attēliem. Analizē abās valodās.

Atpūtas brīdis – rotaļa "Drošības telefons". Skolotāja nosauks drošības dienestus. Skolotāja nosauc: ugunsdzēsēji, gāzes dienests, policija, ātrā palīdzība. - Bet kā parādīsiet to vienu telefona numuru, pa kuru var pieteikt visus negadījumus?	Skolēni pieceļas. Ugunsdzēsēji – pietupstas vienu reizi – 01, gāzes dienests – četras reizes 04, policija – divas reizes 02, ātrā palīdzība – trīs reizes 03. Skolēni izdomā savus variantus un demonstrē – 112 (piem.: rāda – viens deguns, viena mute, divas ausis; vai paceļ labo roku, paceļ kreiso roku, paceļ abas rokas reizē u.tml.)	Pirmās stundas laikā skolotāja demonstrē atbilstošus attēlus un tad spēles noteikumi tiek piedāvāti latviešu valodā.
- Kādi noteikumi īpaši ievērojami tieši ziemas apstākļos, Ziemassvētku laikā (uzvedība uz ielas, ja ir slidens, eglīšu svecīšu dedzināšana u.c.)	Skolēnu spriedumi par drošību ziemā. Individuālais darbs.	Skolēni individuāli analizē situācijas abās valodās.
Bet vēl mums noteikti jāpārrunā, kā sniegt palīdzību sev un citiem, ja notiek kādi nelaimes gadījumi: • ja aizdegas apģērbs (neskriet, gulties zemē, velties no sāna uz sānu utt.) • ja apdedzinās (cietusī vieta jāatbrīvo no drēbēm, jāatvēsina ar tīru ūdeni utt.) • ja apsaldēti roku, kāju pirksti (ātrāk jānokļūst siltumā, jādzer silts dzēriens, apsaldētā vieta jāsilda pamazām, cietušo vietu var paberzēt, jāpārsien, jāiet pie ārsta)	Skolēni stāsta no savas pieredzes, no iepriekš apgūtā.	Prezentācijas turpinājums par drošību un iespējamiem negadījumiem (skolotājas komentējums latviešu valodā).

• kā jāuzvedas, ja telpā ir izcēlies ugunsgrēks. Skolotāja novēl, lai nevienam nekad nebūtu vajadzīga šāda palīdzība, lai prastu saudzēt sevi un savus apkārtējos.		
Nobeiguma daļa		
- Ko šī stunda jums iemācīja? - Kas visvairāk palika atmiņā? - Vai cilvēks pats ir atbildīgs par savu drošību? Kā?	Skolēnu atbildes. Pašvērtējums. Atgriezeniskā saite.	Izmanto divas valodas paralēli.

2. PIELIKUMS

Pārbaudes darbs

par tēmu „Drošība”

1. Izvēlies pareizo atbildi! Apvelc to! ***(3 punkti)***

- Priekšmets, ko piestiprina, lai tumsā transporta līdzekļu vadītāji pamanītu gājējus;
  atstarotājs poga mugursoma
- Balts vīriņš, brūna galviņa, kad sprūk ārā, viss svilst un kūp;
  sēne svece sērkociņš
- Stabiņš ceļa malā, cepurīte galā, gan šāda, gan tāda, visiem kaut ko rāda;
  galds ceļa zīmes koks

2. Apvelc to attēlu, kurā redzamie bērni ievēro drošības noteikumus! ***(4 punkti)***

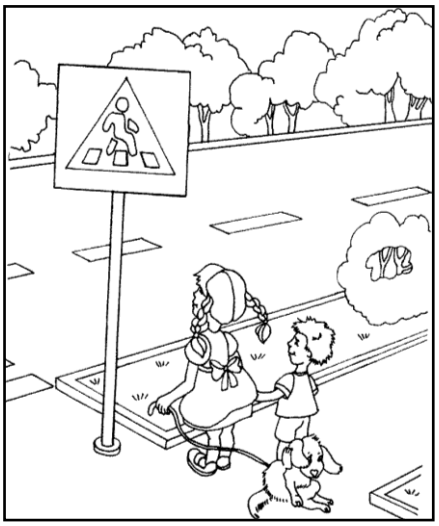

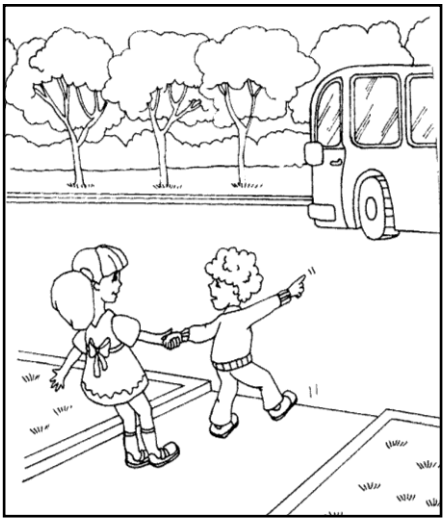

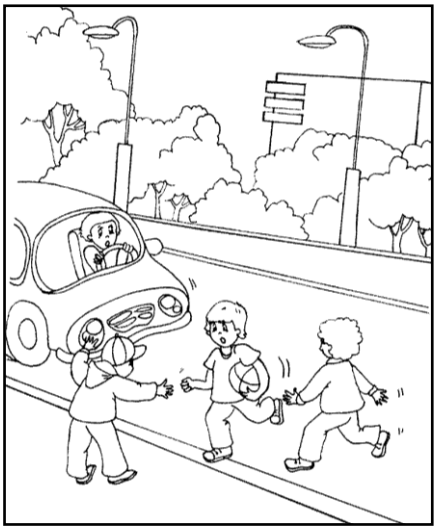

3. Apvelc to priekšmetu nosaukumus, kuri varētu apdraudēt tavu drošību! ***(10 punkti)***

adata, soma, ūdens, māsa, gāze, zīmulis, suns, puķe, automašīna, ērce, sēne, grāmata, zibens, aizsalis ezers, krūze, dzelzceļa pārbrauktuve, bumba, velosipēdists.

4. Vai piekrīti šiem apgalvojumiem? Atzīmē ar X! ***(3 punkti)***

Apgalvojumi	Pareizi	Nepareizi
Pēc slēpošanas, ienākot telpā, žāvē drēbes uz elektriskā sildītāja.		
Tējkannā uzsilda zupu, lai pacienātu nogurušo māmiņu.		
Galda lampu pārslēdz ar pārsegu, lai tā netraucē gulēt mazajam brālim.		

5. Savieno drošības dienestu nosaukumus ar atbilstošiem telefona numuriem! ***(5 punkti)***

Ugunsdzēsēji – 112

Gāzes dienests – 03

Policija – 01

Ātrā palīdzība – 04

Vienotais ārkārtas palīdzības izsaukumu numurs- 01

6. Izlasi tekstu un izpildi uzdevumu! ***(5 punkti)***

Viena no Ziemassvētku tradīcijām ir eglītes pušķošana un sveču dedzināšana. Pie eglītes tiek runāti dzejoļi, dziedātas dziesmas un notiek apdāvināšanās. Lai sveču dedzināšana būtu patīkama un neradītu briesmas sev un apkārtējiem – neatstājiet degošas sveces bez uzraudzības, kā arī ievērojiet citus sveču lietošanas drošības noteikumus.

Kāda ir tava attieksme pret šo tradīciju? Uzraksti pārdomas par tematu „Drošība Ziemassvētku laikā"!

Par šo darbu var iegūt 30 punktus . Iegūto punktu skaits:_____. Vērtējums:

3. PIELIKUMS

2.a klases respondentu pārbaudes darba rezultāti

Lai sekmētu skolēnu latviešu valodas apguvi sociālo zinību stundās tika izmantota - *valodas nošķiršanas metode.*

		1. uzdevums	2. uzdevums	3. uzdevums	4. uzdevums	5. uzdevums	6. uzdevums	Punktu skaits kopā
Maksimālais punktu skaits		**3**	**4**	**10**	**3**	**5**	**5**	**30**
1.	Timurs	3	3	8	2	5	5	**26**
2.	Marija	3	2	6	2	5	5	**23**
3.	Vanesa	2	2	4	2	3	3	**16**
4.	Sofija	2	2	8	2	5	5	**24**
5.	Milana	2	3	5	2	3	3	**18**
6.	Adelīna	3	3	8	1	4	5	**24**
7.	Roberts	1	3	7	2	2	3	**18**
8.	Maksims	3	2	7	3	5	5	**25**
9.	Lučija	3	3	9	3	5	4	**27**
10.	Demjans	1	3	4	2	3	3	**16**
11.	Kristians	2	3	5	3	3	3	**18**
12.	Artūrs	2	3	6	2	5	4	**21**
13.	Jegors	1	3	3	2	3	1	**13**
14.	Nikita	1	2	2	1	2	1	**9**
15.	Alise	2	2	6	2	5	4	**13**
16.	Valērija	2	3	7	1	5	4	**21**
17.	Romāns	2	3	3	2	3	1	**14**
18.	Aleksandra	1	1	2	1	1	1	**7**
19.	Aleksandrs	3	3	3	2	3	1	**15**
20.	Adriana	2	3	9	1	5	4	**23**
21.	Mikaels	3	2	8	1	5	4	**22**
22.	Dmitrijs	3	3	5	3	3	3	**19**
23.	Staņislavs	1	2	3	1	3	0	**10**
24.	Aleksa	3	3	6	1	5	4	**21**
25.	Jekaterina	2	2	3	2	5	0	**11**
26.	Svetlana	2	3	7	1	4	5	**21**
27.	Veronika	3	2	10	1	5	4	**24**
28.	Roberts	2	3	5	3	3	3	**18**
29.	Anastasija	2	3	9	2	4	4	**23**
30.	Georgijs	3	3	9	3	4	3	**24**
31.	Nils	3	1	3	2	3	4	**16**
32.	Poļina							**0**

2.b klases respondentu pārbaudes darba rezultāti

Lai sekmētu skolēnu latviešu valodas apguvi sociālo zinību stundās tika izmantota -

valodas paralēlā lietošana

		1. uzdevums	2. uzdevums	3. uzdevums	4. uzdevums	5. uzdevums	6. uzdevums	Punktu skaits kopā
Maksimālais punktu skaits		**3**	**4**	**10**	**3**	**5**	**5**	**30**
1.	Arsenijs	2	3	7	2	4	0	**18**
2.	Vladimirs	1	3	5	1	3	1	**14**
3.	Alla	3	3	10	3	5	5	**29**
4.	Anastasija	3	3	10	3	5	4	**28**
5.	Markuss	3	3	6	1	5	4	**21**
6.	Jekaterina	2	3	10	1	5	4	**24**
7.	Olīvija	3	2	7	3	5	5	**25**
8.	Leonīds	3	2	8	3	5	2	**22**
9.	Marina	3	3	10	3	5	4	**26**
10.	Anna	3	2	10	3	5	5	**26**
11.	Daniela	3	4	10	3	5	5	**30**
12.	Poļina	3	3	6	3	5	5	**25**
13.	Alise	3	4	9	3	5	5	**29**
14.	Jānis	2	4	10	3	5	5	**29**
15.	Diāna	2	2	8	3	5	5	**25**
16.	Ksenija	3	3	9	3	5	4	**27**
17.	Pjotrs	3	3	8	1	5	4	**23**
18.	Angelīna	2	3	5	3	4	3	**18**
19.	Darja	3	2	10	1	5	4	**24**
20.	Artūrs	3	4	10	3	5	5	**30**
21.	Iļja	2	3	7	3	5	5	**25**
22.	Božena	3	3	9	2	4	4	**29**
23.	Albīne	3	3	9	3	5	5	**26**
24.	Andrejs	3	3	8	3	5	5	**27**
25.	Marta	2	3	10	3	5	3	**26**
26.	Vladimirs	3	3	10	3	5	4	**28**
27.	Artjoms	1	3	8	3	5	5	**25**
28.	Artemijs	3	3	6	1	5	4	**21**
29.	Timurs	3	4	10	3	5	5	**30**

4. PIELIKUMS

Skolotāju aptauja par bilingvālo izglītību

1. Vai ir nepieciešama noteikta valodu sadales kārtība bilingvālās stundās?

   Jā ☐ Nē ☐

2. Vai valodas ir jāsadala pa stundas posmiem?

   Jā ☐ Nē ☐

3. Kuros stundas posmos Jūs vairāk lietojat latviešu valodu, kuros krievu valodu?

   Šajā jautājumā piedāvāju aizpildīt tabulu.

Stundas posmi	Vairāk (biežāk) latviešu valodā	Vairāk (biežāk) krievu valodā
Mājas darba pārbaude		
Ierosināšana (Ievads)		
Jaunās tēmas, stundas plāna un mērķu paziņošana		
Jaunās vielas izklāsts		
Patstāvīgais darbs ar jauno tēmu		
Nostiprināšana		
Uzdevumu paskaidrošana		
Vispārinājums, secinājumi		
Mājas darba uzdošana		

4. Vai Jūs bieži tulkojat bilingvālajās stundās?
   - cenšos paskaidrot ar uzskates līdzekļiem
   - tikai nepieciešamības gadījumos
   - tulkoju jēdzienus
   - kad jūtu, ka skolēni nesaprot
   - _____

   pasvītrot nepieciešamo atbildi, vai uzraksti savu priekšlikumu.

5. Kādās situācijās ir ieteicams, pēc Jūsu domām, pāriet uz dzimto valodu (ja klasē ir diezgan augsts latviešu valodas līmenis un stunda pārsvarā notiek latviešu valodā)?

   _____

   _____

Paldies !

5. PIELIKUMS

Anketa pedagogiem par aizmantojamo tehnoloģiju, formu un metožu izmantošanu sākumskolas posmā

Mērķis: noskaidrot skolotāju izmantoto tehnoloģiju, formu un metožu pielietošanu visu mācību stadiju gaitā.
Anketa ir sastādīta uz Selevko Germana „Энциклопедия образовательных технологий" 2006. g. ieteikumiem.

Tehnoloģijas, metodes, paņēmieni	Izmantoju		
	bieži	dažreiz	nekad
Skaidrojoši-ilustratīvā metode Piedāvā mācību informācijas sniegšanu ar turpmāko tās skaidrošanu, saskaņā ar apgūtā materiāla tēlaino iztēli. galvenie mācību uzdevumi ir klausīšanās, saprašana un iegaumēšana.			
Reproduktīvā mācību metode Metode, kuras laikā mācību vielas izmantošana notiek balstoties uz paraugu vai noteikumiem, skolēnu darbībai ir raksturīgs algoritmiskums, t.i. izpilda pēc instrukcijām, noteikumiem, norādījumiem- analoģiskās, līdzīgās demonstrētām parauga situācijām.			
Stāstījuma (izklāsta) metode Skolotājs vai skolēns izklāsta kāda temata saturu. Tas var būt ideju, viedokļu, faktu, teoriju vai notikumu izklāsts. Skolēni klausās, izdara pierakstus atbilstoši uzdotajam uzdevumam, uzdod jautājumus.			
Vingrinājumu metode Skolotājs piedāvā skolēniem vairākus līdzīgus uzdevumus, lai nostiprinātu kādas noteiktas zināšanas vai prasmes. Skolēni atkārtoti veic vairāk vai mazāk vienveidīgas darbības, kas palīdz automatizēt kādu zināšanu vai prasmju lietošanu, iegūt vai pilnīgot fizisku vai psihisku īpašību, spējas.			
Vizualizēšanas metode Skolēni attīsta prasmi apstrādāt, vizualizēt un sistematizēt iegūto informāciju, pilnīgo savas mācīšanās stratēģijas.			

Skolotājs vai skolēni mācību procesā izmanto vai veido vizuālos uzskates līdzekļus – balstus (attēlus, zīmējumus, shēmas, simbolus, videoierakstus u.c.) vai grafiskos organizētājus – vizuālās atslēgas (diagrammas, tabulas, grafikus u.c.), lai demonstrētu dažādu notikumu, parādību vai jēdzienu kopsakaru, ilustrētu kāda vārda nozīmi vai jēdziena saturu, padarītu uzskatāmāku teksta vai cita mācību materiāla ideju, labāk iegaumētu svarīgu informāciju utt.			
Spēles metode Spēlei mācību procesā izšķir trīs posmus – sagatavošana, norise, izvērtēšana. Sagatavošanas posmā svarīgi skolēnus iepazīstināt ar spēles mērķi un noteikumiem. Izvērtēšanas posmā skolēni paši izvērtē, kā ievērojuši noteikumus, kā izpildījuši uzdevumu, un secina, kādas prasmes izmantojuši un/vai pilnveidojuši. Pēc darbības veida izšķir fiziskās, intelektuāli radošās, sociālās un kompleksās spēles. Sociālajās zinībās samērā plaši izmanto sociālās un intelektuāli radošās spēles, kas izpilda kognitīvo un sociālo funkciju. Skolotājs ir sagatavojis atbilstošajai tēmai vai konkrētajai stundai tematiski atbilstošu galda spēli vai kustību spēli un iepazīstina ar tās noteikumiem skolēnus.			
Kritiskās domāšanas attīstības tehnoloģiju paņēmieni			
Pareģojumu koks Paņēmiens palīdz būvēt teikumus atbilstoši teksta vai vēstījuma sižeta līnijai. Darba noteikumi ir sekojošie: iespējamie skolēnu priekšlikumi modelē turpmāko stāsta vai vēstījuma nobeigumu. Koka stumbrs- stundas tēma, zari – domas, kuras dalās divos pamatvirzienos- „iespējams" un „visticamāk" („zaru" skaits nav ierobežots) un koka „lapas"- šo domu pamatojums, argumenti pamatvirzieniem. Pareģojuma koka metodi ir efektīvi izmantot apgūtās leksiskās vielas nostiprināšanai ar			

mērķi analizēt kādu no izvirzītām un apgūtām tēmām.			
Mīkla Ir efektīva darbība ar valodas leksisko aspektu, mācot otro valodu. Šī darbības forma ļauj aktivizēt atmiņā iepriekš apgūto vārdu krājumu un veicina dažādu atmiņas veidu attīstību.			
Lasīšana(pārlūkošana, klausīšanās)ar pauzēm Šī mācību procesa organizēšanas paņēmiens ir efektīvs darbā ar lasīšanas uzdevumiem, kuru laikā rodas problēmjautājumi. Ir iespējams detalizēti pārrunāt materiālu, uzlabot iztēles iemaņas, kritiski novērtēt lasāmo materiālu, izteikt savu viedokli. Tiek iesaistītas visas gramatiski-leksiskās iemaņas, jo no skolēniem tiek prasīta saistīta runa.			
Apļi uz ūdens Universāls paņēmiens, kura laikā ir iespēja aktivizēt skolēnu zināšanas un viņu runas aktivitāti. Par balsta vārdu var kļūt mācāmais jēdziens, parādība vai tēmas apkopojums. Tos ieraksta stabiņā un katram burtam tiek piemeklēti lietvārdi (darbības vārdi, īpašības vārdi vai vārdu savienojumi) mācāmai tēmai. Tas varētu būt mazs pētījums, kas varētu sākties klasē un turpinājums varētu būt mājās.			

Mācību procesa organizēšana formas stundas laikā	Izmantoju		
	bieži	**reti**	**nekad**
Frontālā Balstoties uz skolotāja stundas vadīšanu, piedāvā skolēniem kopējo darbību klasē.			
Individuālā Skolotājs piedāvā patstāvīgu darbu katram skolēnam individuāli.			
Grupu darbs Skolēni strādā grupās 3-6 cilvēki, vai pāros. Uzdevumi grupām var būt vienādi vai dažādi.			

6. PIELIKUMS

Latviešu valodas lietojums un sociālo zinību mācību satura apguve stundās 2. klasē

(katrai tēmai paredzētas divas stundas)

Nr.	Tēma	Valodas lietošanas prasmes	Paredzamais rezultāts sociālās zinībās
1.	Mūsu drošība	- Mācās lasīt un saprast uzdevumu formulējumus ar skolotāja palīdzību. - Mācās aktīvi izmantot vārdu krājumu atbilstoši tēmai. - Mācās lietot valodu mācību un sadzīves situācijās.	- Mācās novērtēt situācijas, kuras var rasties ikdienas dzīvē un var apdraudēt veselību. - Mācās uzņemties atbildību par savu drošību. - Prot pastāstīt par nelaimes gadījumu, ja tāds ir noticis un zina kur un kā meklēt palīdzību
2.	Mēs un mūsu uzvedība	- Mācīt uztvert valodu un rīkoties atbilstoši skolotājas un vienaudžu instrukcijām. - Mācās lietot pieklājības frāzes atbilstoši situācijai. - Mācās saklausīt, iegūt un sniegt informāciju izmantojot otro valodu.	- Paplašināt izpratni par pieklājības noteikumiem. - Attīstīt prasmi vērtēt negatīvus un pozitīvus uzvedības piemērus. - Mācīt izprast konfliktu cēloņus un sekas, kā arī to risināšanas iespējas.

3.	Smaidīsim!	- Mācās koncentrēt uzmanību informācijas uztverei latviešu valodā. - Izmantot iegūto informāciju turpmākam darbam pāros veidojot dialogu latviešu valodā. - Lasa un izprot vienkāršus tekstus, kuros tiek lietota iepriekš apgūtā leksika.	- Mācās raksturot savu klases kolektīvu, pamatojoties uz tikumiskām vērtībām. - Mācās izprast, kā var gūt prieku un apmierinājumu sev, vispirms sniedzot gandarījumu un prieku apkārtējiem. - Mācās apzināties, ka pozitīva, labvēlīga attieksme pret apkārtējo pasauli ietekmē veselību.
4.	Mana apkārtne	- Veicināt prasmi atbildēt uz jautājumiem mutiskā un rakstiskā forma. - Apgūst jauno vārdu krājumu un lieto atbilstoši piedāvātam tekstam (anketa). - Mācās saprast īsus, vienkāršus lietu, personu aprakstus.	- Mācās aizpildīt anketu un apkopot gūto informāciju. - Mācās apzināties savu saistību ar apkārtējo pasauli un būt atbildīgam par to. - Mācās izvēlēties videi draudzīgu rīcību.
5.	Mana Latvija	- Veicināt prasmi rakstīt frāzes un vienkāršus teikumus par Latviju, rakstot veidot jautājumus un atbildes, lai iegūtu un sniegtu informāciju. - Mācās izmantot zināmo vārdu krājumu pildot krustvārdu mīklu. - Mācās stāstīt par ģimeni, par radiniekiem.	- Prot pastāstīt par Latvijas kultūrvēsturiskajiem novadiem, galvaspilsētu, par Latvijas simboliem. - Mācās raksturot savas apdzīvotās vietas infrostruktūru. - Apzinās ģimeni (radiniekus) kā nozīmīgu vērtību savā dzīvē.